

DEL PENEDÈS

PUBLICACIÓ DE L'INSTITUT D'ESTUDIS PENEDESENCS

Joan Solé i Bordes

Joan Tarrada Massanell, notes d'un record

Josep Maria Llantet

La II Exposició d'Art del Penedès, vuitanta anys després

Jordi Nadal, Eva Orri i Alícia Estrada

Estudi de les restes faunístiques procedents del jaciment de
Santa Digna - el Pla de la Girada (Vilafranca del Penedès)

Jordi Nadal Lorenzo i Alícia Estrada Martín

Les estratègies de caça durant l'epipaleolític a l'Alt Penedès

Manuel Bofarull i Terrades

La "Hermandad de San José" d'Albinyana

Salvador Arroyo i Julivert

Medicina popular: remeis i oracions a la llibreta del Pau Ravell (1896-1906)

DEL Penedès

INSTITUT · LATINITAT · D'ESTUDIS · PENEDESENCS

S U M A R I

Edita: Institut d'Estudis Penedesencs
Plaça de Jaume I, 5
08720 Vilafranca del Penedès

Carrer de Sant Pau, 13
08800 Vilanova i la Geltrú

iepenedesencs.cat - secretaria@iepenedesencs.org
C. Major, 18 - 43700 El Vendrell - Tel./fax 93 892 19 79
Apartat de correus 119 - 08800 Vilanova i la Geltrú

Institut d'Estudis Penedesencs,
entitat registrada a la Direcció General
de Dret i Entitats Jurídiques de la Generalitat de
Catalunya, capítol d'Associacions, secció 1ª,
número 3.360 - CIF G-08885311.
ISSN: 1698/3122

Entitat declarada d'interès cultural per acord
de la Generalitat, de 12 de novembre de 1997.

Consell de redacció:
Ramon Arnabat i Mata
Montserrat Comas i Güell
Neus Oliveras i Samitier
Àngels Parés i Corretgé
Àngels Santacana i Figuerola
Joan Solé i Bordes
Pilar Tarrada i Gol
Albert Tubau i Garcia

Versió abstract: Josep M. Figueras

Correcció lingüística:
Francesc Llopart i Puignau
Impressió i muntatge:
Gràfiques Llopart
Sant Antoni, 63
08770 Sant Sadurní d'Anoia
Tel. 93 891 03 12
grafiques@llopart.com
Dipòsit legal: B-39.107-2002

PORTALADA	
Cap d'arengada, cua de rap	5
Comunicat de l'Institut d'Estudis Penedesencs, impulsor del projecte	
“Tots els noms (El Penedès, 1931-1978)” davant la discussió del projecte de Llei de la Memòria Històrica per part del Congrés de Diputats	7
COL·LABORACIONS	
Joan Tarrada Massanell, notes d'un record	
<i>Joan Solé i Bordes</i>	11
La II Exposició d'Art del Penedès, vuitanta anys després	
<i>Josep Maria Llantet</i>	17
MISCEL·LÀNIA PENEDESENCA	
Estudi de les restes faunístiques procedents del jaciment de Santa Digna - el Pla de la Girada (Vilafranca del Penedès)	
<i>Jordi Nadal, Eva Orri i Alicia Estrada</i>	27
Les estratègies de caça durant l'epipaleolític a l'Alt Penedès	
<i>Jordi Nadal Lorenzo i Alicia Estrada Martín</i>	35
La “Hermandad de San José” d'Albinyana	
<i>Manuel Bofarull i Terrades</i>	43
Medicina popular: remeis i oracions a la llibreta del Pau Ravell (1896-1906)	
<i>Salvador Arroyo i Julivert</i>	55
PÀGINA WEB	
El ball parlat de sant Bartomeu d'Albinyana	
<i>Salvador Arroyo i Julivert</i>	75
Els vitralls de l'església del Vendrell	
<i>Salvador Arroyo i Julivert</i>	76
SECCIONS	
Inventari de toponímia penedesenca	
<i>Grup d'Estudis Toponímics</i>	77
25 sortides a peu pel Penedès	
<i>Índex toponímic del Penedès</i>	78
Projecte de recerca i divulgació històrica “Tots els noms (El Penedès, 1931-1978)”.	
Activitat desenvolupada l'any 2006	
<i>Secció d'Història</i>	79
VÀRIA	
Dues fotografies del reliquiari de sant Ramon i sant Jocund de Vilafranca del Penedès	
<i>Daniel Lacruz i Badia</i>	83
El document fotogràfic, dialèctica o testimoniatge	
<i>Josep Maria Llantet</i>	86
El riu subterrani de la Falconera (Garraf)	
<i>Gener Aymamí i Domingo</i>	89
LLIBRES	95
FONS BIBLIOGRÀFIC	103

P O R T A L A D A

CAP D'ARENGADA, CUA DE RAP

Posats a fer, en el tema de la vegueria i abans la regió metropolitana ens faci la llesca, al Penedès preferim menjar poc i pair bé o, com diu en una imatge que no pot ser més gràfica, Xavier Cardona Torrandell, president de l'agrupació empresarial penedesenca ADEG, en el seu butlletí de novembre del 2006, més ens val ser cap d'arengada que no pas cua de rap.

La referència, una opinió significada entre un allau d'informació de tota mena que intenta suposar quin plantejament farà el nou Govern de la Generalitat de Catalunya en el tema de la divisió territorial, ens ha arribat al costat de la publicació d'un estudi biogràfic –que comentem a l'apartat de llibres– sobre la figura del doctor Salvador Armendares, en els anys republicans remarcant militant de l'Esquerra Republicana, primer a Vilafranca, on va ser polèmic regidor a l'Ajuntament i després diputat al Parlament de Catalunya. Allí llegim, a la pàgina 56, que l'any 1932 el diputat al Parlament de Catalunya Salvador Armendares va iniciar les gestions perquè es portessin a terme les converses necessàries per intentar crear una vegueria pròpia del Penedès “ateses les característiques econòmiques, geogràfiques i humanes dels municipis que integren bona part de la comarca”.

Dos anys i mig després d'aquell “Manifest del Penedès”, que l'IEP va fer públic l'onze de setembre del 2004, podem dir amb certesa que l'únic veritablement remarcable ha estat la labor intensa, constant i incansable de l'amplíssim col·lectiu que constitueix la plataforma per a la Vegueria del Penedès. Els ajuntaments, uns més, altres menys o gens, i els consells comarcals han anat ben bé a remolc de les mocions presentades des de posicions de base.

A la Generalitat el tema resta aturat, però es legisla i s'ofereix la informació en base a una divisió en set vegueries. Tot esperant les propostes de la renovada coalició de Govern, els rumors del retorn de l'àrea metropolitana tornen a esdevenir intensos, dibuixats en clau del record dels temps que havien vist el seu funcionament.

El tema de fons és potser un altre, a la nostra manera de veure –com ja hem dit més de quatre vegades– molt més important. Voldríem saber si podem esperar del nou Govern de la Generalitat un plantejament del model de creixement poblacional, d'estructuració del territori i la seva organització administrativa. Desitjaríem conèixer si ens toca creure que tindrem un plantejament seriós i argumentat sobre el que es dibuixi i es justifiqui el sentit del model d'organització territorial i el perquè de l'adscripció de cada comarca a una determinada vegueria.

Mentre tot plegat resta entre els temes a resoldre –i no sembla que aquesta carpeta sigui la primera de la pila– el país canvia a una velocitat inaudita, l'empenta del creixement immobiliari sembla no tenir aturador, els dèficits en infraestructures s'aguditzen –només parlar del servei ferroviari de rodalies esglaia multituds– i la macrocefàlia barcelonina escampa una taca d'oli que, com tantes coses a casa nostra, sembla que és la que marca el ritme, mentre al seu darrere vénen els polítics intentant resoldre els problemes de cada dia, però sense capacitat per a una planificació ni tan sols a mitjà termini, més enllà dels quatre anys de mandat electoral.

Si seguim per aquest camí, el maremàgnum barceloní se'ns acabarà cruspint a tots i llavors, quan del Penedès ja no en quedi altra cosa que l'espina, podrem dir que no ens van deixar arribar a ser ni cap d'arengada ni cua de rap.

RECTIFICACIÓ

La col·laboració que obria el número anterior –núm. 13. Hivern 2005-2006– de la nostra revista *del Penedès* era en realitat “Ramon Planes, un senyor del Penedès”, i el seu autor Ventura Sella i Barrachina.

COMUNICAT DE L'INSTITUT D'ESTUDIS PENEDESENCS, IMPULSOR DEL PROJECTE “TOTS ELS NOMS (El Penedès, 1931-1978)” DAVANT LA DISCUSSIO DEL PROJECTE DE LLEI DE LA MEMÒRIA HISTÒRICA PER PART DEL CONGRÉS DE DIPUTATS

L'Institut d'Estudis Penedesencs (IEP) que impulsa el Projecte de recerca i divulgació històrica *Tots els noms (El Penedès, 1931-1978)* vol donar a conèixer la seva posició respecte del “Proyecto de Ley por la que se reconocen y amplían derechos y se establecen medidas en favor de quienes padecieron persecución o violencia durante la Guerra Civil y la dictadura”, que s'està discutint en el Congrés de Diputats.

La posició de l'IEP està avalada i justificada pel treball que, durant els darrers anys, ha vingut realitzant a les tres comarques penedesenques en favor de la recuperació de la memòria històrica; així com en la *Resolució 89/VII del Parlament de Catalunya sobre la declaració de nul·litat de les causes contra els represaliats de la Guerra de 1936-1939 i la postguerra* (18 de juny de 2004); la resolució 47/133 de l'Assemblea General de l'ONU: *Declaració sobre la protecció de totes les persones contra les desaparicions forçades* (18 de desembre de 1992); l'informe d'Amnistia Internacional: *Espanya: poner fin al silencio y a la injusticia. La deuda pendiente con las víctimas de la Guerra Civil española y del régimen franquista* (18 de juliol de 2005); l'informe NIZKOR: *Entre la cobardía moral y la ilegalidad* (1 de setembre de 2006); i les diverses manifestacions públiques realitzades per les associacions que treballen arreu en favor de la recuperació de la memòria històrica:

La Junta Directiva de l'Institut d'Estudis Penedesencs vol manifestar públicament que:

1. El projecte de llei sobre la Memòria Històrica que discuteix la comissió del Congrés de Diputats està molt allunyat, tant de les resolucions aprovades pel Parlament de Catalunya com de les esperances posades en el treball que havia d'efectuar la “Comisión Interministerial para el estudio de las víctimas de la Guerra Civil y el franquismo”, i de les demandes de les diverses associacions per a la recuperació de la Memòria Històrica.
2. Esperonem els grups parlamentaris perquè en els tràmits del Congrés dels Diputats siguin capaços de reconduir el projecte de llei i que aquest finalment sigui una Llei de la Memòria

Històrica d'ampli contingut i de consens, especialment, pel que fa a la inclusió de la declaració de nul·litat de les causes generals i dels consells de guerra instruïts contra els represaliats de la Guerra de 1936-1939 i la postguerra consegüent, d'acord amb els compromisos humanitaris del Govern, i del que ha demanat el Parlament de Catalunya (Resolució 89/VIII). Per tant, demanem:

- a) Que s'adoptin les mesures necessàries encaminades a la conservació i la catalogació en els arxius que correspongui, d'acord amb l'origen, dels expedients i els sumaris instruïts pel bàndol insurrecte i, posteriorment, per la dictadura contra els represaliats de la Guerra Civil espanyola i de la postguerra, i a la garantia d'accés, consulta i obtenció de còpies dels dits sumaris i expedients a les famílies, als estudiosos i a tothom que hi tingui un interès legítim.
 - b) Que s'adoptin les mesures adequades per a decretar la nul·litat de tots els judicis i les sentències subsegüents dictades a l'empara de l'anomenada *Instrucción de la causa general i del Tribunal del Honor y Jurisdicciones Antimasónicas y Anticomunistas*, i que es declari el caràcter il·legítim d'aquells tribunals i de les normes en les quals s'emparaven.
3. Que la Llei reconegui sense embuts el caràcter dictatorial del règim franquista i la seva il·legalitat, tal com ho ha fet el Parlament Europeu amb data de 4 de juliol del 2006. De manera que, a més de la reparació moral i la indemnització econòmica pertinent de totes les víctimes, es deixi clar el fet il·lícit que les va convertir en víctimes. L'Estat, a més, ha d'aportar recursos efectius en relació al seu dret a la veritat, la justícia i la reparació, i la formulació de totes les mesures apropiades i necessàries per acabar amb aquesta situació de prolongada injustícia (indemnització per a totes les víctimes que van patir privació de llibertat i localització, senyalització i exhumació si s'escau de les fosses comunes on foren sepultats molts afusellats, durant la Guerra Civil i el Franquisme).
 4. Que la llei potenciï polítiques de la memòria que fomentin els valors democràtics, per tal de millorar la qualitat del sistema polític, social i cultural del nostre país. Polítiques que garanteixin la memòria col·lectiva respecte dels crims i abusos greus comesos durant la Guerra Civil i el règim franquista, afermant el dret a saber i el deure de no oblidar com a patrimoni de les actuals i noves generacions.

En resum, l'Institut d'Estudis Penedesencs vol que la Llei de la Memòria Històrica que s'està discutint al Congrés de Diputats garanteixi el dret de les víctimes i els seus familiars a saber, a disposar de recursos efectius, a la justícia (exhumació de cadàvers, adequació d'espais...) i a obtenir reparació (ajudes econòmiques, reconeixements morals i polítics, retorn requises, nul·litat dels judicis). Tot plegat per garantir el dret col·lectiu a la memòria col·lectiva que té molt a veure amb el dret a conèixer la veritat i amb el deure de recordar.

El Penedès, desembre del 2006

COL·LABORACIONS

JOAN TARRADA MASSANELL, NOTES D'UN RECORD

RESUM

Evocació de la figura de Joan Tarrada i Massanell (Vilafranca 1924-2006), promotor i fundador de l'Institut d'Estudis Penedesencs, una personalitat silenciosa i constant en bona part de les activitats culturals de la nostra terra dels darrers cinquanta anys.

ABSTRACT

This text evokes the figure of Joan Tarrada i Massanell (Vilafranca 1924-2006), promoter and founder of the Institut d'Estudis Penedesencs, who was a quiet and constant personality in a good deal of the cultural activities taking place in our land over the last fifty years.

El traspàs el passat 28 de desembre del vilafranquí Joan Tarrada i Massanell ens porta multitud de records de qui va ser als anys setanta uns dels més destacats promotors i fundador del nostre Institut d'Estudis Penedesencs. Tot i que aquest aspecte és, indubtablement, el que ens ha quedat més del malaguanyat amic i mestre Joan Tarrada, no podem deixar d'esmentar els diversos aspectes que van conformar una personalitat prou remarcable no sols per la seva labor professional en l'àmbit de les assegurances, sinó també de manera especial per la tasca que va desenvolupar durant més de mig segle en els diversos àmbits de la cultura i els estudis locals i comarcals. Vice-president de la junta directiva del Museu de Vilafranca als anys setanta i posteriorment conservador de la Col·lecció Bonet de ceràmica, va promoure els premis d'investigació Sant Ramon de Penyafort i, amb la fundació de l'Institut d'Estudis Penedesencs, va passar a ocupar la secretaria de la junta directiva entre els anys 1977 i 1986.

Nascut en l'àmbit d'una família de tradició botiguera vilafranquina, la mort del seu germà, ofegat a la platja de Coma-ruga en els primers anys de la postguerra, incidiria en la trajectòria vital de Joan Tarrada. Són els anys de joventut a Acció Catòlica, de treball al Museu de Vilafranca a hores perdudes, amb els seus cosins Antoni i Jaume Massanell i sota l'empenta del seu oncle, Antoni Massanell i Casas, llavors president de l'entitat. Però també són els anys de començar a posar-se al capdavant de l'establiment familiar, a la plaça de la Vall del Castell –en aquells anys “Plaza de los Mártires”–, aviat amb el suport de la seva esposa, la Montserrat, i tirar endavant, al mateix temps, la família i l'activitat professional en el camp de les assegurances, una labor que desenvoluparia amb singular empenta i a la qual es dedicaria fins als darrers anys de la seva vida.

El neguit de la cultura, nascut a redós el Museu, va ocupar des de sempre un temps en la vida de Joan Tarrada i podem certificar que a la taula del seu despatx professional entre pòlisses de vida i declaracions d'accidents d'automòbil, s'hi van coure algunes de les iniciatives i publicacions

penedesenques més importants de les darreres dècades. Tot això sense oblidar que sempre va tenir, per dir-ho d'alguna manera, un segon despatx al Museu de Vilafranca, de forma que sovint si no era al despatx no calia preguntar on podíem trobar-lo.

Als anys quaranta el Museu, sovint des de les indicacions de Mn. Manuel Trens –l'únic dels grans mestres vilafranquins del primer terç del segle que continuava present en la vida cultural penedesenca–, diverses iniciatives joves troben espai i aixopluc legal a les velles parets del palau reial. Allí, al costat dels excursionistes, hi trobarem, com si es tractés d'una secció del mateix Museu, el Cercle d'Estudis Penedesencs –CEP–, que farà la seva presentació pública pels volts del Nadal del 1947 amb una exposició sobre les ermites penedesenques i una conferència sobre el tema a càrrec del llavors jove universitari Emili Giral i Raventós; la presentació de l'acte va anar a càrrec de Mn. Manuel Trens –indubtablement el mentor del grup, tot i que residia habitualment a Barcelona– i que, potser per solemnitzar amb legalitat la proposta, va comptar amb l'assistència del senyor degà del Penedès i la mateixa junta directiva del Museu.

El CEP portaria a terme posteriorment altres treballs de recerca sobre els castells del Penedès, però també va ser un fogatge de joventut, de les facècies d'aquesta colla en va deixar constància Joan Tarrada, el qual llavors ja es va constituir en secretari del grup, en una llibreta d'actes que ens havia ensenyat alguna vegada i en la qual constaven també comentaris i activitats de gresca en una línia de fina ironia i brillant sarcasme, amb un cert caire d'humor anglès, possiblement heretat del doctor Trens, que ara, seixanta anys després, seria bo de poder recuperar. El CEP es va extingir, però, de mort natural, les circumstàncies de l'època van fer impossible la seva continuïtat com a entitat amb caràcter propi i les obligacions professionals i familiars dels seus components van acabar amb aquella florida cultural de joventut.

Joan Tarrada va continuar, però, directament relacionat amb el Museu de Vilafranca i al juny de 1973 com a cap d'activitats culturals va entrar a formar part de la junta directiva que presidia Josep Parera i Ripoll. Posteriorment, al juliol del 1977 va passar a ocupar el càrrec de vicepresident de l'entitat fins al juny de 1979. De la seva labor a principis dels anys setanta cal destacar la seva tasca com a impulsor de la creació dels Premis Sant Ramon de Penyafort per a estudis de caràcter local o comarcal, en concret Tarrada en va ser secretari del jurat durant gairebé dues dècades. És aquest, a la nostra manera de veure, un bon retrat de la personalitat i l'aportació cultural de Joan Tarrada al Penedès contemporani: la tasca d'un treballador incansable, pacient com pocs –tret del qual podem aportar un testimoniatge fefaent–, il·lusionat sempre, callat i constant, amb un punt de sarcasme i subtil ironia que caracteritzaria la seva personalitat, però sobretot disposat sempre a fer feina, amb aquella bonhomia corpòria que s'anunciava en la seva mateixa veu, gruixuda i inconfusible.

DE “DIONYSOS” A “OLERDULAE”

Una tarda de dissabte de la primavera del 1976, Joan Tarrada i Josep Parera i Ripoll mantenien un canvi d'impressions amb un jove vilafranquí que havia expressat en lletra de motlle a la premsa local d'aquell mateix dia la necessitat de treballar per la cultura comarcal; en concret

es tractava d'intentar constituir un Institut d'Estudis Penedesencs, tal com ho havia exposat Josep Estalella el 1926 i Pere Mas i Perera el 1927 en les dues primeres Exposicions d'Art del Penedès. Els premis Sant Ramon de Penyafort havien aconseguit establir alguns contactes amb vendrellencs, vilanovins, gelidencs, arbocencs, sitgetans i sadurninencs però calia engrescar el tema amb una publicació.

Com que el problema era de caire legal el primer que es va pensar va ser potenciar la revista *Dionysos*, que des de feia un bon grapat d'anys publicava el Museu de Vilafranca, tot i que als anys setanta sense constància en la periodicitat; amb l'empenta de Joan Tarrada com a cap de redacció havien sortit un parell o tres de números però feia prop d'un any que no en veia la llum cap, Manuel Benach, el fundador de la publicació, no hi participava ja de manera efectiva, tot i que es publicava a la barcelonina Tipografia Empòrium, propietat d'un dels seus fills, com a director hi figurava Joan Ramon Masoliver, el qual tan sols donava el nou nom i carnet de periodista per justificar legalment la publicació, però que n'estava tan desvinculat que ben bé es pot dir que gairebé ni tan sols rebia els exemplars de la publicació que veien la llum. L'únic col·laborador efectiu, sempre sobre temes vitivinícoles, era J. Ramon i Segura –el senyor Ramon de l'Acadèmia Almi–, el qual signava habitualment com a C. de Verdú. Amb la voluntat de renovar la publicació aquella primavera es va publicar un número nou de *Dionysos*, que a la fi seria el darrer, en bona part escrit en català i que comptava ja amb nous col·laboradors –Joan Solé i Bordes, Jordi Sellarès i Valls i Maria Teresa Gil i Via– i també noves seccions, en especial unes fitxes dedicades al romànic penedesenc.

Joan Tarrada al costat de Josep Parera i Teresa Basora en l'acte de constitució de l'IEP a Sant Martí Sarroca el 15 de maig del 1977.

Dionysos comptava amb el suport econòmic de Caixa Penedès, que es feia càrrec de tot el seu cost, però tenia el problema de la llengua i mantenia un dipòsit legal dels anys franquistes com a publicació redactada exclusivament en castellà, un fet que –d’acord amb la normativa legal de l’època– si no es respectava, podia derivar en una sanció econòmica o fins i tot en el tancament de la publicació. A la vista d’aquesta situació Josep Parera com a president del Museu i Joan Tarrada com a membre de la junta directiva van iniciar els tràmits a Barcelona per legalitzar una publicació nova, en llengua catalana, i que portaria el nom d’*Olerdulae* –és a dir, “d’Olèrdola”, d’acord amb el genitiu de la declinació llatina– que crec recordar que va proposar Josep Maria Masachs i Bolet, el qual en seria un dels més fidels col·laboradors fins a la seva mort.

La legalització de la publicació, és a dir, l’autorització per poder-la publicar, no acabava d’arribar i, tal com s’acostumava a fer en aquells anys, es va optar per tirar endavant de forma provisional, sense especificar que es tractava d’una publicació periòdica. El primer número zero va veure la llum al novembre de 1976 i per fer honor al caire penedesenc que s’anunciava a la capçalera era dedicat en bona part als cinquanta anys de la I Exposició d’Art del Penedès. Com a cap de redacció figurava Joan Solé i Bordes, però qui veritablement exercia aquesta labor i coordinava la publicació era Joan Tarrada. A la pàgina 9, ja s’hi pot trobar una crònica de la reunió celebrada al Museu de Vilafranca el 12 de juny d’aquell 1976 per tal d’intentar constituir un Institut d’Estudis Penedesencs i es demanava l’adhesió personal que es podia trametre a les entitats penedesenques Arxiu Arbocenc, Centre d’Estudis de la Biblioteca-Museu Balaguer de Vilanova, Equip Recerca de Gelida, Grup d’Estudis Sitgetans, Institució Cultural la Llar de Sant Sadurní, Museu del Vendrell o Museu de Vilafranca. La publicació va tenir tanta acollida que en van faltar exemplars i es va fer un tiratge suplementari de cent exemplars on es va corregir la línia descentrada de la capçalera de les pàgines 12 i 13. D’aquest primer exemplar podríem esmentar la capçalera dissenyada per Fèlix Sellarès i Valls, el suport de Caixa Penedès, que sempre es va fer càrrec del cost total de l’edició –com encara ho fa ara amb aquesta revista *del Penedès*– i especialment el paper del vilafranquí Mn. Lluverol, llavors rector d’Esparreguera, el qual treballava a la copisteria CopiArt de Barcelona, i des d’aquell indret va tenir cura de la correcció ortogràfica dels textos i també de molts altres aspectes de l’edició fins que al juliol del 1981 la revista es va començar a publicar a Vilafranca.

LA FUNDACIÓ DE L’IEP

En realitat *Olerdulae* no es va poder legalitzar fins al juny de 1977 quan ja havien vist la llum tres números zero, de manera que amb el número 1 es va poder publicar la crònica de la constitució de l’Institut d’Estudis Penedesencs, acte que havia estat anunciat i promogut als números anteriors de la publicació. La redacció d’*Olerdulae* durant prop d’una dècada va estar situada al despatx de Joan Tarrada, conjuntament amb la secretaria efectiva de l’IEP i la coordinació dels volums de la *Miscel·lània Penedesenca*, amb la col·laboració del malaguanyat Jordi Llopart i els treballadors del seu taller d’arts gràfiques. Tarrada no sols va exercir com a secretari de redacció d’*Olerdulae*, sinó que va publicar a les seves pàgines diversos treballs, especialment a l’entorn de la millora i conservació del patrimoni artístic i arqueològic del Penedès i, en concret, el número 8 de desembre del 1979 va estar totalment al seu càrrec.

Joan Tarrada en una imatge dels darrers anys.

En celebrar-se els vint-i-cinc anys de la fundació de l'Institut d'Estudis Penedesencs, Joan Tarrada va publicar en el volum commemoratiu un text sobre el llarg procés de gestió de l'Institut d'Estudis Penedesencs l'any 1977, amb nombroses dificultats per a la legalització de l'entitat com a resultat de les circumstàncies polítiques que vivia el país. Finalment, el 15 de maig del 1977 l'IEP es va constituir amb una junta provisional en l'assemblea celebrada al castell de Sant Martí Sarroca, i Tarrada es va fer càrrec de la secretaria de la junta directiva, càrrec que va ocupar fins al 1986. Recordem que va presidir aquella primera junta Teresa Basora i Sugrañes, amb Ramon Planes com a sotspresident, Pere Puignau i Forns com a tresorer i Joan Tarrada de secretari; ocupaven les vocalies Josep Maria Aragonès i Rebollar, Antoni Barceló i Morgades, Miquel Castellví i Socias, Lluís Jou i Mirabent, Josep Maria Masachs i Bolet i Xavier Virella i Torras.

Per altra banda, Tarrada va continuar al Museu de Vilafranca com a col·laborador de Mn. Joan Bonet i Baltà en l'organització i conservació de la seva col·lecció de ceràmica. Entre altres distincions havia rebut la Medalla d'Honor de l'Institut d'Estudis Penedesencs i en els darrers anys el Museu de Vilafranca l'havia distingit com a Patró Emèrit.

Joan Tarrada era fins fa pocs mesos un dels membres més actius i constants de la tertúlia que s'aplegava a la seu de l'IEP al Museu els dissabtes a la tarda, un àmbit en el qual era ben reconegut per la seva bonhomia i també per les notes de fina ironia crítica amb les quals sovint bastia els seus comentaris sobre l'actualitat de la vida local i comarcal.

LA II EXPOSICIÓ D'ART DEL PENEDÈS, VUITANTA ANYS DESPRÉS

RESUM

Notes i aspectes documentals, en bona part inèdits fins ara, sobre aquesta mostra artística i cultural penedesenca celebrada al Vendrell al juliol del 1927.

ABSTRACT

Notes and documentary aspects, most of which unpublished to the present date, about this Penedès Art & Culture festival held in el Vendrell in July 1927.

A mig camí entre els vuitanta anys de la I Exposició d'Art del Penedès (Vilafranca 1926) i de la II al Vendrell el 1927, hem pogut consultar –mercès a les atencions de la seva directora– l'interessant fons documental sobre la celebració vendrellenca que es conserva, sense que n'hàgim pogut esbrinar el motiu, a la Biblioteca Víctor Balaguer de Vilanova i la Geltrú, mentre esperem que el Museu de Vilafranca porti a terme la catalogació del fons documental del doctor Ricard Fortuny, donat per la seva filla Maria Dolors i on ens consta que hi pot haver documentació sobre l'exposició vilafranquina –com a mínim nosaltres hi vam veure fotografies inèdites– tota vegada que el doctor Ricard Fortuny va ser, juntament amb Mn. Trens, l'ànima d'aquella primera celebració. Curiosament, aquest fons podem dir que gairebé no aplega cap mena d'informació sobre la celebració vilanovina del 1929, la darrera i la més desconeguda de les tres.

De la primera Exposició a Vilafranca, en conservem una magnífica documentació aplegada en el volum-catàleg de 176 pàgines, editat a la impremta Ramon del Vendrell el 1927,⁽¹⁾ mentre de la segona tan sols es va publicar un breu catàleg de 32 pàgines en octau, imprès també a cal Ramon el 1927 i de la tercera, el 1929, ni tan sols això, la quarta s'havia de fer a Sitges i es va quedar pel camí, entre les notes republicanes.

El 1977, mig segle després i amb motiu de la constitució de l'IEP, Miquel Castellví i Socias, llavors en representació de l'anomenat “Museu del Vendrell” i vocal de la primera junta directiva de l'Institut, va aplegar⁽²⁾ un conjunt de dades ben poc conegudes, en la seva major part procedent del setmanari vendrellenc *Baix Penedès*, que el 1927 dirigia Josep Ramon, l'home clau de la II Exposició juntament amb el també vendrellenc Valentí Carné. L'estudi de la documentació conservada a la Biblioteca Balaguer permet complementar aquell treball, per una banda amb material imprès, des de cartells fins a fulls informatius, entrades, invitacions, rebuts de les obres exhibides, programes d'actes i impresos diversos, però sobretot amb un important fons de 215 cartes, còpia de

carbó de cartes enviades i originals de cartes rebudes entre el 5 de maig i el 23 d'agost del 1927. A més, el fons aplega un exemplar de la publicació *L'Abella d'Or*, del 1930, que inclou una crònica de la celebració vendrellenca i una consideració sobre la vilanovina del 1929.

EL VENDRELL, 1927

D'entrada la comissió organitzadora –també anomenada comissió executiva, formada inicialment per Josep Ramon i Blanch, el qual anava al capdavant i amb ell Valentí Carné i Soler, Joan Vidal Salvó i Salvador Euras– va fer pública una crida a la celebració de la II Exposició que es conserva en el conjunt del fons de la Biblioteca Balaguer i on llegim textualment, amb la tonalitat d'espiritualitat noucentista que trobarem en moltes altres comunicacions:

PENEDESENCS:

La Exposició d'Art que l'any passat es celebrà a la capital de l'Alt Penedès, aquest any, i per la seva Festa major, tindrà lloc a la nostra amada vila.

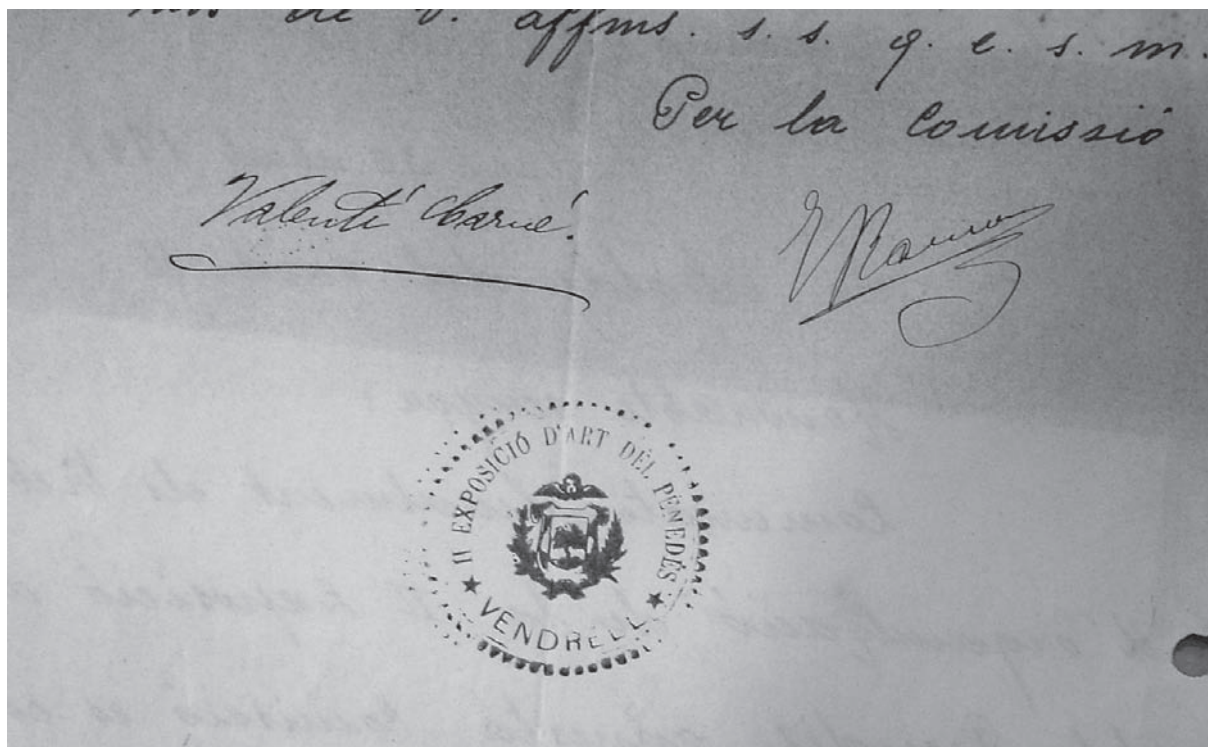
Vet-aquí, perquè la Comissió organitzadora vol iniciar les seves tasques amb una crida que us desvetlli i us faci aportar decididament el vostre esforç a aquesta manifestació d'art que tant ens ennoblirà, ja que la terra manifesta el seu daler de superació, no sols procurant l'enrobustiment de la seva economia, sinó no deixant mai enfosquir la claror espiritual que aïrradia.

Tant lo que ha estat com el que és, inclús el gràvid d'imminents realitats, integrarà la II Exposició del Penedès. I dintre d'aquestes dues fases no oblidarem cap matís artístic, valorant-lo prèviament els tècnics per no caure en un caràcter industrial. I alligonats per aquest criteri, la selecció i l'empremta comarcal seran els senyals inesborrables del nostre tarannà artístic.

Vilanova i Sitges bressol de pintors egregis, Vilafranca fogar d'escriptors insignes, Vendrell llar preeminent de músics eximis, es daran les mans fent la rotllana de germania i l'anella intrencable circumdarà tot el nostre Penedès que té la generositat i finor mediterrànies. I la nostra vila, el dia daurat de la seva Festa cabdal, estatjarà aquests neguits fulgurants i sonors que el nostre Àngel del campanar, invàlid i tot, mostrarà sempre als vinents i als que vindran com a custodi que és de l'esperit pairal.

Assenyalada és la transcendència de la missió que se'ns ha confiat. Despullats de tot egoisme, pensant sols en la flama que la il·lumina i en el batec del vent que la fa tibant, doneu-nos la vostra col·laboració, tornant roentes d'entusiasme de tota mena les festes preliminars, fent néixer iniciatives, ajudant-nos en la recerca de l'art del passat, descobrint-nos vocacions inèdites, i voleu que la nostra vila sigui una vegada més –ella que sap tant de la dolor– reverenciada per tota la terra, perquè ha sabut fer vibrar les cordes més amagades i subtils de la seva ànima.

Per això, penedesencs, us fem aquesta crida.⁽³⁾

*Les signatures de Valentí Carné i Josep Ramon al capdavant d'una carta amb el segell de la II Exposició
(Fons Biblioteca Víctor Balaguer).*

Ara sabem que el 31 de maig del 1927 ja es proposava la constitució d'un jurat d'admissió de les obres d'art, format per Pau Casals com a president d'honor, Manuel Trens com a conservador del Museu Diocesà de Barcelona, Josep Carbonell com a director de *L'Amic de les Arts*, Francesc Pujols des de Martorell i el sitgetà Trinitat Catasús. El cert és, però, que Trinitat Catasús va presentar la seva dimissió en una carta a Josep Maria Junoy. Ens podem atrevir a suposar que per discrepàncies amb Mn. Trens, que devia ser qui realment tallava el bacallà? Tant si la cosa va anar per aquest camí com si va anar per un altre, sabem que les seccions que es van constituir van ser la d'art, en la doble línia actual i retrospectiva, formada per Miquel Castellví Carbonell, Josep Durand, Josep Prats Camins i Baltasar Gonzàlez; la bibliogràfica, que formaven Ferran Ramon i Soler, Francisco Figuerola i Pilar Belmonte; la secció musical, amb Joan Ivern, Joan Borrull i Pau Gomis, i la d'hisenda i propaganda, que constituïen Pere Plana i Mañé, Joan Tolrà, Rafael Fusté i Güell, Enric Solé, Isidre Martorell, Joan Angrill Sapés i Llorenç Bové i Martí.⁽⁴⁾

El 5 de maig diverses cartes conviden a participar en l'exposició als pintors de més prestigi al Penedès històric en aquells anys, allí trobem els noms dels sitgetans Joaquim Sunyer, Pere Jou i Mas i Fontdevila, de Ricard Estivill que residia a Santes Creus, Pere Inglada que vivia a París i dels residents a Barcelona Francesc Domingo i B. Puig Perucho.

L'admissió d'obres d'art es va obrir el 25 de juny i hi havia la intenció d'inaugurar la mostra el 10 de juliol, tot coincidint amb els dies de la Festa Major vendrellenca. Per tal d'activar les coses a cada població significativa del Penedès es van nomenar uns delegats, així a Sitges el

president del llavors anomenat “Pavelló de Mar”, juntament –no podia ser d'altra manera– amb un representant de la directiva del Casino Pardo i una altra d'El Retiro. Antoni Mir Capella havia de ser el delegat de Sant Sadurní, però no va acceptar per problemes de salut, juntament amb J. Bosch i Josep Olivé. La documentació de la Biblioteca Balaguer ens parla igualment d'un comitè d'honor format per Miquel Utrillo, de Sitges; el Comte del Asalto; el Marquès de Ferrer-Vidal; el Marquès de Vilanova; Santiago Rusiñol; Lluís Plandiura; Ramon Cases; el cardenal-arquebisbe de Tarragona, Francesc Vidal i Barraquer; Pau Casals i Benvingut Socias.

L'arquebisbe Vidal i Barraquer va contestar assegurant que no podia acceptar, tota vegada que corresponia al bisbe de Barcelona –“[...] la delicadesa que dec guardar al Prelat al Bisbat del qual pertany el Penedès em priva del gust que tindria en poder-los complaure”–. No podem oblidar que llavors el Baix Penedès encara formava part del bisbat barceloní. Pel que fa als músics Casals i Socias que acabem d'esmentar, no podem oblidar que en altre temps van estar enemistats i que la pau entre ambdós s'havia signat tàcitament un any abans, en la celebració vilafranquina, en oferir un concert conjunt, de forma que aquest 1927 van oferir una interpretació a duo al vendrellenc Teatre Tivoli.⁽⁵⁾

Hi havia, però, qui no veia el tema clar i no va acceptar el fet que l'acte inaugural de la II Exposició es fes coincidir amb un homenatge a Casals i un concert popular a la plaça Nova vendrellenca:

Amic Ramon: Llegeixo que l'Exposició del Penedès ja no és independent de l'Homenatge a en Pau Casals, sinó que és també un dels elements organitzadors d'aquest. Doncs bé, tingueu-me per apartat o dimitit del càrrec de membre de la Comissió central de l'Exposició, que tàcitament havia acceptat.

La raó d'això és senzill: jo no vull estar un element pertorbador que mogui ara a última hora un enrenou que no tothom sabia comprendre i que podria fer més mal del que es proposaria evitar, però menys vull ésser responsable dels disbarats que s'estan fent i que, probablement, es faran en dit homenatge.

Entengueu bé que aquesta decisió és irrevocable. Per no fer xipoll (que podria ser perjudicial) no cal que la feu pública en el Baix Penedès, però sí que feu de manera de publicar altra vegada, amb alguna excusa, la Comissió central sense el meu nom.

A més, així podreu, d'aquí endavant, anomenar, sense tanta injustícia, els components de dita comissió per ordre invers.

Qualsevol dia us enviaré la llista del que hi ha per casa, per si és exposable [...].⁽⁶⁾

Altres aspectes d'aquesta II Exposició van tenir també altres detalls polèmics, així una carta de la direcció de la sitgetana *La Punta*, i en concret de Rafel Font, s'expressava el 30 de maig de 1927 amb aquestes paraules.

Assabentats del nomenament de la Comissió Organitzadora de la II EXPOSICIÓ D'ART AL

PENEDÈS ens creiem en el deure d'eleva-vos la més respectuosa protesta per no haver tingut en compte, una volta encara, la veritable composició espiritual interna de Sitges.

Si l'any passat vàrem callar perquè sabíem del cert que el més jove dels senyors nomenats aconsellà –“a mi, a l'Utrillo i ningú més–, la qual cosa fou reputada per tothom d'ingènua criaturada, no podem continuar emmudint ja que els elements que representem i que són precisament aquells als quals l'any vinent s'haurà de recórrer si es vol fer l'Exposició a Sitges, ens hi empenyen amb vehemència.

Considerem molt natural que hom tingui sempre un concepte de les, valors de cada poble, i és per això que, a desgrat de caure en pecat d'immodèstia, us fem avinent que una part importantíssima de les espirituals activitats sitgetanes no es pot sentir ben representada en la Comissió que tan dignament presidia.

Aprofitem aquesta avinentesa per posar el nostre periòdic a la disposició vostra, tot assegurant-vos que, com fins ara, propagarem amb joia l'ideal de l'Exposició [...].⁽⁷⁾

Aquest conjunt de documentació permet resseguir aspectes com l'organització de les conferències, en general proposades i organitzades a darrera hora. Així veiem com se li demana una conferència a Mn. Trens, amb data fixada del 16 de juliol a la Biblioteca Popular, una altra es proposa a Francesc Pujols per al 30 de juliol, a les 7 de la tarda, al mateix indret, i una tercera al també vilafranquí Jaume Valero Ribas per al dia 14, a les 7 de la tarda, igualment a la Biblioteca. Tots tres repetien com a conferenciants després de la celebració del 1926, d'aquí que la resposta fos diversa: Pujols els contesta en carta del 29 de juny i els proposa una dissertació sobre: “El castellanisme i la tuberculosi en el renaixement de Catalunya”. Mn. Trens, però, en carta també del 29 de juny, comenta als organitzadors que creu que a la llista de conferenciants no hi hauria de figurar cap nom de l'any passat “altrament semblaria que haguéssiu acabat els recursos”, de manera que per a ell “el no donar cap conferència seria no sols un descans, sinó gairebé una necessitat” i en aquest sentit indica als organitzadors la possibilitat de proposar una conferència al poeta resident a Vilafranca Romà de Saavedra o a la seva filla Anna Maria, aspecte que els organitzadors van tenir en compte tot fent arribar al poeta vilafranquí la carta corresponent.

Un altre dels que reben la proposta de conferència és el músic Amadeu Vives, del qual reconeixen el caire penedesenc des d'una perspectiva molt més àmplia de l'actual, per haver nascut a Collbató; aquest els va contestar en una carta del 8 de juliol tot indicant-los que aquest any li era impossible, però que de cara a l'any vinent podia preparar una conferència sobre el tema “La música com a símbol de la ciutat”. A Joan Estelrich li proposen la conferència de cloenda, sota l'arc de Berà, a Josep Maria Junoy com a vilanoví li demanen una conferència per al dimarts 12 de juliol, a les 7 de la tarda, a la Biblioteca Popular, i fins i tot s'adrecen a Anfós Maseres, el qual vivia a París, tot demanant-li si podria venir a parlar o trametre algun text per poder ser llegit.

A l'hora de la veritat va ser el vilafranquí Pere Mas i Perera qui va parlar d'un tema que ja havia estat la base de l'exposició de Josep Estalella i Graells a Vilafranca, un any abans: “Projecte d'Estatuts de l'Institut d'Alts Estudis Penedesencs”,⁽⁸⁾ text que suposem prou interessant però que no tenim referències que s'hagi conservat.

UNA CRÒNICA DEL 1927

La documentació conservada a la Biblioteca Balaguer ens permet igualment resseguir l'organització de l'esdeveniment a través de les notes de premsa que l'organització feia arribar als mitjans de comunicació de l'època, tot i que, com es pot observar pel que hem dit abans, el caire d'improvisació era general en molts aspectes, sense que això es fes evident en el redactat d'aquestes notes oficials, de les quals es conserven dues o tres versions, sempre amb una tonalitat marcadament triomfalista, d'esperit publicitari si voleu:

Propera ja la data de la seva inauguració, es va accentuant la importància que assolirà aquesta magna manifestació artística.

S'han rebut ja les teles d'en Mir, Cabanyes, Ricart, Puig i Perucho, Sunyer, Iu Pascual, Mas i Fontdevila, Rovira, Estivill, Cañas, Marimon, Vidal, etc..., i se n'esperen d'un moment a l'altre les de Rusiñol, Utrillo, Carles, i d'altres valors de la pintura penedesenca que han promès la seva aportació. Es treballa activament en la col·locació d'aquests quadres que dada la qualitat indiscutible de llurs autors i l'afinament de sensibilitat que palesen, constituiran una veritable sorpresa.

Capçalera del cartell d'un dels actes, amb el característic gravat d'Enric C. Ricart (Fons Biblioteca Víctor Balaguer).

A més a més, els camions i cotxes particulars que els han ofert desinteressadament no cessen de recórrer tota la comarca penedesenca portant al Vendrell veritables joies d'Art, sobretot en el seu aspecte religiós. El tern vermell i els quadres gòtics de Vilarodona, la Verge bizantina de la Pobla de Montornès, la col·lecció de Creus parroquials, la de calzers, etc... formaran un grup d'una riquesa inigualable. I a això cal afegir-hi la multitud d'objectes civils catalogats en col·leccions, que seran una lliçó per al professional de les coses artístiques.

La inaugural, tindrà lloc el prop- vinent dissabte, a les set de la tarda, assistint a l'acte, dada la qualitat dels convidats, les seleccions de la cultura pairal, i des del diumenge dia 10 serà oberta l'Exposició al públic, no dubtant que fins al dia 31 que es clausurarà, lo millor de la nostra terra desfilarà per la mateixa.

I a fi de fer agradosa l'estada dels forasters que visitin aquest veritable museu comarcal, són en curs d'organització una sèrie de festes, com conferències a càrrec d'en Josep Maria Junoy, Jaume Valero, Anna Maria de Saavedra, Francesc Pujols, Josep Carbonell, Mossèn Manuel Trens, i concerts musicals, de manera que ben breument darem la llista completa d'aquests actes, amb tots els detalls, a fi de facilitar l'assistència als coterranis.

Per tal de retre tribut al malaguanyat pintor vilanoví Rafael Sala, mort suara a Mèxic, en un dels dies d'aquest mes es farà un acte a la seva memòria que per la qualitat dels que hi prendran part promet reeixir esplèndidament. De dit traspasat artista, amb l'aplegament de les seves teles, s'hi ha destinat un lloc d'honor dintre de la nostra Exposició".⁽⁹⁾

El 1930 trobem encara una crònica concreta, però tan breu que ben poc ens aporta a l'entorn de la celebració vendrellenca, ressenya que recollim en la seva totalitat:

La II Exposició d'Art del Penedès, celebrada l'any 1928 al Vendrell, va ésser muntada a la sala d'actes del Centre Industrial, dividida en quatre sales mitjançant un creuer fet amb cortines de vellut, a més de l'ampla sala de la Secretaria on es bastí la secció bibliogràfica. S'hi exhibiren prop de cent-cinquanta teles i escultures degudes, entre altres, a Joaquim Mir, Joaquim Sunyer, B. Puig Perucho, Francesc Domingo, Enric C. Ricart, Alexandre Cabanyes, Llorenç Brunet, Ramon Casas, Pere Inglada, Iu Pasqual, Josep Vidal, Ricard Estivill i altres; sentim no recordar llurs noms en aquest moment. En l'art retrospectiu es catalogaren uns tres-cents objectes, alguns d'alta valor artística i arqueològica. Comprenia el recull, del valuós reliquiari al senzill vano i hi figuraven mobles, vaixelles, robes, joies, imatges, llums, vidres, ferros, monedes, etc. etc. A la secció bibliogràfica, presidida pel retrat del gran poeta Àngel Guimerà, hi figurà l'escriptori on aquell geni escriví, a vila, la seva gran obra "Mar i Cel" i altres produccions i poesies, un notabilíssim aplec de premis guanyats pels escriptors locals a diferents certàmens i jocs florals, un recull d'obres i llibres escrits pels vendrellencs i una col·lecció de premsa local.

Les altes despeses ocasionades per la II Exposició d'Art del Penedès foren eixugades amb els ingressos obtinguts en diferents actes i concerts, al davant dels quals cal recordar la solemnitat artística que li dedicaren els excelsos artistes locals, el gran violoncel·lista En

Pau Casals i l'il·lustre pianista En Benvingut Socias, així com la col·laboració que hi prestà l'Elenc Artístic Arbocenc, representant el drama d'En Guimerà "Terra baixa" i el sàinet d'En Ramon Ramon: "A cal notari o uns capítols matrimonials desfets", un festival de danses populars catalanes a càrrec del Grup Folklore del Foment Sardanista de Vilafranca, les entrades de l'Exposició i una subvenció que donà l'Ajuntament de la vila".⁽¹⁰⁾

Miquel Castellví esmentava encara alguns detalls poc coneguts com la visita de Francesc Cambó o els detalls d'aquell epíleg que va ser el festival literari i musical celebrat sota l'arc de Berà –és a dir, en el camp del costat perquè sota l'arc hi passava la carretera–, on una dansarina amb indumentària helenitzant i fins i tot nom noucentista –Àurea– va oferir peces de ballet clàssic amb l'acompanyament de la pianista Nausica Palamas i el violoncel·lista Joan Carné. En caure la tarda hi van haver parlaments i allí, en una de les portes històriques del Penedès, es van sentir les paraules de Joan Vidal Salvó, de l'arquitecte Balcells, de l'arqueòleg Bosch i Gimpera i del polític Joan Estelrich.⁽¹¹⁾

Tot i el notable grau d'improvisació –podem suposar que la celebració vilafranquina havia tingut un any abans un caire semblant– l'Exposició del Vendrell finalment havia resultat prou reeixida, des de llavors un punt de referència en la cultura penedesenca.

NOTES

- (1) El vam estudiar i en vam donar referències inèdites ja fa molts anys al primer número zero de la revista *Olerdulae* del Museu de Vilafranca. 1976.
- (2) Miquel CASTELLVÍ I SOCÍAS. "Les Noces d'Or de la II Exposició d'Art del Penedès en l'Any de constitució de l'Institut d'Estudis Penedesencs" al volum *Institut d'Estudis Penedesencs. Constitució*. Pg. 43 a 47. Ed. Institut d'Estudis Penedesencs. Vilafranca 1977.
- (3) Impremta Ramon, el Vendrell. 1927.
- (4) Els noms els dona Castellví, *Les Noces*. Pg. 44.
- (5) CASTELLVÍ. *Les Noces*. Pg. 46.
- (6) Carta de l'advocat Salvador Euras, sense data. Catalogada amb el número 202.
- (7) Carta catalogada amb el número 35.
- (8) CASTELLVÍ. *Les Noces*. Pg. 46.
- (9) Còpia de nota de premsa, catalogada amb el número 184 i datada a mà el 6 de juliol del 1927.
- (10) "La II Exposició del Penedès", a *L'Abella d'Or: Penedès*. Sense signar. Barcelona 1930. Pg. 56-57.

MISCEL·LÀNIA PENEDESENCA

12enes Jornades d'Estudis
Penedesencs. Vilafranca del
Penedès, 3-6 de juny del 1999

ESTUDI DE LES RESTES FAUNISTIQUES PROCEDENTS DEL JACIMENT DE SANTA DIGNA – EL PLA DE LA GIRADA (VILAFRANCA DEL PENEDÈS)⁽¹⁾

RESUM

El jaciment de Santa Digna – el Pla de la Girada es troba al terme de Vilafranca del Penedès, en el mateix pla que s'estén als afores del nucli urbà, al sud de l'estació d'autobusos, entre la via del tren, la carretera Vilanova-Sitges i la variant N-340. La intervenció d'urgència –deguda a un projecte d'urbanització de l'àrea– es va dur a terme després d'una prospecció prèvia, entre els mesos de novembre del 1995 i gener de 1996, amb una pròrroga al febrer del mateix any. La direcció de les excavacions va correspondre als arqueòlegs Rosa Mª Albert, Xavier Mangado, Carles Olmedo, Eva Orri i Anna Vargas.

ABSTRACT

The Santa Digna site – el Pla de la Girada, can be found within the municipality of Vilafranca del Penedès. This is the same plain stretching in the outskirts of town, to the south of the bus station, between the railway line, the road to Vilanova and Sitges and A-road N-340. Following a preliminary prospecting, an urgent intervention due to a development project of the area took place between the months of November 1995 and January 1996, and it was later extended in February that same year. The excavation management was led by archaeologists Rosa Mª Albert, Xavier Mangado, Carles Olmedo, Eva Orri and Anna Vargas.

INTRODUCCIÓ. CARACTERÍSTIQUES DEL JACIMENT

El jaciment estava format per un total de 22 estructures excavades al subsòl, de les quals 10 eren antigues, datables entre el Bronze antic-mitjà (actualment podriem anomenar-lo com a bronze inicial) i la primera Edat del Ferro (1800-700 aC). Tipològicament es van reconèixer sitges, basses, fons de cabanes i fosses (elements excavats d'ús incert). L'ocupació de l'Edat del Bronze, pel que fa al nombre d'estructures detectades (nou), és la més important, mentre que les estructures corresponents amb la claredat de la primera Edat del Ferro es redueixen a un únic fons de cabana. (Albert et al., 1997).

MATERIALS I METODOLOGIA

En aquest treball presentem els resultats de l'anàlisi arqueozoològica de les restes recuperades durant l'excavació d'urgència de Santa Digna - el Pla de la Girada. Les restes òssies han estat analitzades al Seminari d'Estudis i Recerques Prehistòrics de la Universitat de Barcelona. A cada element s'ha fet una identificació anatòmica i taxonòmica, mitjançant la contrastació de les restes amb material de la nostra col·lecció de referència i amb diversos atlas osteològics quan no ha estat possible amb la col·lecció. Hem fet una discriminació parasagital de les restes (esquerra/dreta) i la determinació de l'edat. La sexació de les restes s'ha fet mitjançant biometria comparada amb els resultats d'altres conjunts faunístics, ja que no es va recuperar cap element que pogués ser determinat per morfologia (banyes, pelvis en bon estat de conservació, etc...). També hem analitzat l'estat de fragmentació, les termoalteracions patides pels ossos, la biometria i altres aspectes més puntuals. L'edat ha estat calculada pel grau d'epifisiació dels ossos i per la presència o absència de dents decidues i definitives i el desgast d'aquestes últimes. Tot i que ens hem basat en el treball de Silver (1971), sempre que hem pogut hem defugit de donar edats de sacrifici exactes, deixant la determinació com a infantils, juvenils i adults, ja que sempre poden existir lleugers canvis en el moment de fusió epifisària dels ossos o d'aparició i desgast de les dents en diferents poblacions d'una mateixa espècie separades pel temps. Per a la biometria hem utilitzat la proposada per Driesch (1976). Els resultats biomètrics s'expressen en mil·límetres menys en el cas de les alçades de la creu que han estat expressats en centímetres. Per a la diferenciació dels ovicaprins entre *Ovis aries* i *Capra hircus* hem utilitzat les claus de determinació de Boessneck (1971).

Els resultats de l'estudi de laboratori han estat tractats amb una base de dades Filemaker II per a Macintosh. Amb aquesta hem obtingut els diversos resultats quantitatius per tal de valorar la importància dels diferents taxons representats: Nombre de Restes (NR) i Nombre Mínim d'Individus (NMI).

En tot cas, i com ja hem fet en els altres treballs publicats per nosaltres, hem de considerar tots aquests sistemes de recompte com simples mètodes de ponderació de la biomassa i no considerar-los com a valors absoluts del nombre real d'animals que podrien haver format el ramat domèstic o la biocenosi en general. En qualsevol cas, la minsa representació de restes i individus en aquest jaciment ens ha obligat a fer altres tipus d'aproximacions a la realitat faunística. Per això, la principal aportació del present treball és la presència/absència d'espècies i no el grau de representativitat de cadascuna.

Hem estudiat, en aquesta anàlisi, un total de 165 restes, de les quals n'hem determinat 91 (55,16%) i n'han quedat sense identificar 74 (44,84%). Presentarem els resultats individualitzats segons les estructures excavades.

Es tracta en tots els casos d'estructures de l'Edat del Bronze.

RESULTATS SEGONS ESTRUCTURES

Bassa 5 (atribució cultural: Bronze)

Només es va individualitzar una resta indeterminada de macrofauna en la Fossa 6, que es localitzava dins d'aquesta bassa. Possiblement la funcionalitat d'aquestes estructures ha suposat la baixa presència de material osteològic o la desaparició d'aquest en processos postdeposicionals. Aquest fet caldrà contrastar-lo amb la resta del registre arqueològic d'aquestes unitats (ceràmica, etc...).

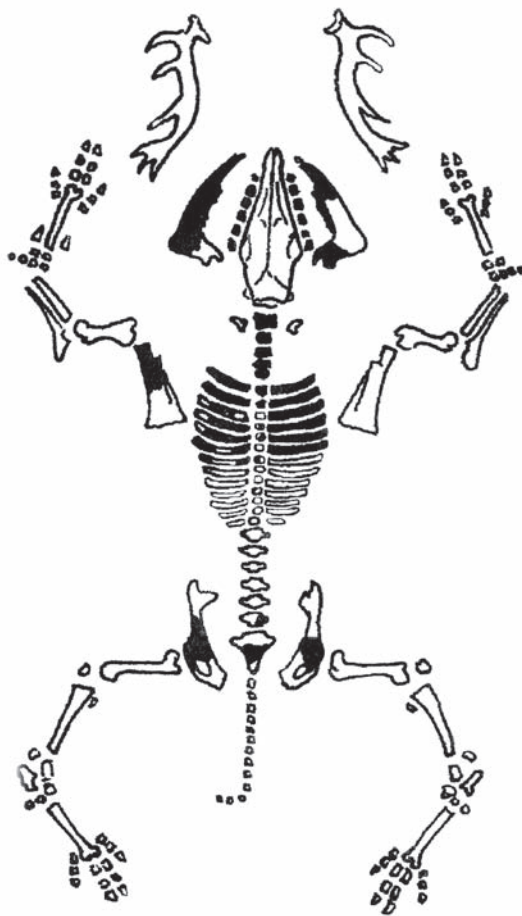
Sitja 9 (atribució cultural: Bronze)

S'han recuperat 102 restes òssies, de les quals 52 (50'99%) han estat determinades i 50 (49,01%) han restat no determinades taxonòmicament. Es tracta majoritàriament de restes fragmentades d'un mateix individu de *Cervus elaphus*, per la qual cosa pensem que les restes no determinades són amb tota seguretat altres restes que corresponen també al mateix animal, però que pel seu estat de fragmentació són difícilment classificables (fragments de maxil·lar, vètebres, costelles o pelvis) corresponents a aquests mateixos elements fragmentats però sí identificats.

Els elements corresponents a aquest individu són:

- hemimandíbula esquerra
- hemimandíbula dreta
- dentició superior dreta
- dentició superior esquerra
- atlas
- axis
- altres vètebres cervicals fragmentades
- diverses vètebres toràciques fragmentades
- diverses costelles fragmentades
- fragment distal d'escàpula esquerra
- fragment de vètebra lumbar
- fragment de sacre
- fragment acetabular d'hemipelvis dreta
- fragment acetabular d'hemipelvis esquerra

Totes les restes determinades en aquesta estructura corresponen a *Cervus elaphus*; solament hi ha un element ossi, un húmer de lacèrtid, que no hi correspon. Pensem que normalment es tracta d'una deposició de tipus natural.

Dibuix 1. Representació de les parts anatòmiques recuperades de l'individu 1 (Cervus elaphus) recuperat a l'estructura 9.

Les restes estan en un estat de conservació molt precari i això ha impedit l'obtenció de mesures anatòmiques. Solament hem aconseguit mesurar la part distal de l'escàpula que ens ha donat els següents resultats:

SLC:33,3
GLP:57,5
LG:46,8
BG:40

La mida de la longitud màxima del coll entra dins de l'amplitud de variació de les mesures obtingudes en els animals actuals del cantàbric, entre les mides més altes per sobre de la mitjana (± 29), però està per sota de les mitjanes de les mides dels cérvols paleolítics. És una mida molt coherent amb la seva atribució post-würmiana.

La resta de mesures també entra en l'amplitud de variació dels animals post-würmians, destacant, però, que sempre amb una tendència cap a les mides grans i robustes (Mariezkurrena &

Altuna, 1983:210). Això ens fa pensar que es tracta, per mesures, d'un individu mascle. Aquesta atribució sexual es veu del tot confirmada per l'aparició d'un ullal superior.

Per l'estat de la dentició (M3 encara no ha sortit) donem a aquest individu una edat de mort superior als dos anys però inferior als dos anys i mig (Mariezkurrena, 1983).

La representació anatòmica ens indica que l'animal fou dipositat segurament amb la columna en connexió anatòmica des de les vèrtebres cervicals fins a la pelvis. El fet de no tenir parts prou representatives del neurocrani però sí de l'esplacnocrani (dentició superior, mandíbula...) ens fa pensar que potser l'animal presentava les banyes en el moment de la mort i que aquestes foren extretes mitjançant la fracturació del cap. No hi ha representació de les extremitats, a excepció del fragment distal d'escàpula. Tot plegat, a més del mal estat de conservació de la superfície del ossos, ens dificulta la interpretació de l'origen d'aquesta acumulació (funció subsistencial, ritual...).

Sitja 10 (atribució cultural: Bronze)

S'ha individualitzat un fragment molar (corona) d'un artiodàtil de mida gran que ens fa suposar com a determinació més segura *Bos taurus*, ja que presenta unes proporcions no suficientment grans com per considerar-la pertanyent a *Bos primigenius* i morfològicament no pot tractar-se de *Cervus elaphus*.

Fossa 11 (atribució cultural: Bronze)

Diversos fragments d'una banya de cérvol (*Cervus elaphus*) que semblava haver estat retallada a la base i buidada en l'interior. Aquests tipus d'elements, que tenen com a funcionalitat principal la de màncs, són bastant comuns entre la indústria òssia de contextos prehistòrics post-paleolítics. Es tracta, òbviament, d'un individu mascle, adult o subadult, i caldrà veure si es pot establir alguna mena de relació amb l'individu de la sitja 9.

Sitja 12 (atribució cultural: Bronze)

Els elements recuperats en aquesta estructura són: una incisiva inferior de *Sus domesticus*, una diàfisi d'un mamífer de mida petita (possiblement conill), una tibia medial-distal d'*Orytolagus cuniculus* amb l'epífisi distal sense fusionar, un primer o segon molar inferior d'ovicarpí i dos fragments de macrofauna indeterminada.

Sitja 22 (atribució cultural: Bronze)

Els elements recuperats en aquesta estructura corresponen a: 20 fragments de macromamífer indeterminat i un húmer medial d'ovicaprí. Pel que fa a *Bos taurus*, han aparegut un fragment de crani (zigomàtic), 9 fragments de neurocrani, que possiblement correspondrien al mateix *Bos taurus*, 22 fragments d'un maxil·lar, un primer o segon molar superior amb bastant desgast i un metatarsià sencer i epifisiat. Les mesures que hem pogut obtenir d'aquesta última peça són:

SD:20
BD:45,2
GL:194

D'aquest material, especialment del metatarsià, podem inferir la presència d'un boví adult femella amb una alçada de la creu de 103,7 cm (Altuna, 1980:61). Aquests resultats entren dintre de l'amplitud de variació de les alçades dels bovins domèstics d'aquesta mateixa època al País Basc, però entre els individus de mida més petita. Si comparem els nostres resultats amb els obtinguts per la mateixa espècie en el Penedès però en el Neolític (Nadal & Orri, inèdit), ens trobem que els animals antics presenten una alçada de la creu superior a la calculada en el nostre individu de l'Edat del Bronze.

CONTRASTACIÓ FINAL DE LES DADES

En primer lloc hem de dir que ens trobem amb un nombre insuficient de material ostelògic perquè els nostres resultats puguin ser concloents per a la interpretació del tret subsistencial que caracteritzarien els pobladors d'aquest jaciment.

Les espècies representades són:

Cervus elaphus
Bos taurus
Sus domesticus
Ovicapris
Oryctolagus cuniculus
Lacertidae

La principal espècie en nombre de restes és el cérvol, tot i que no deu representar més d'un o dos individus. A més, la presència de restes de conill i de llargardaix fa que estiguin millor representades les espècies salvatges que les domèstiques. De tota manera, creiem que en aquests dos darrers casos no es tracta d'aportacions antròpiques sinó naturals.

La base de l'economia de subsistència es fomentaria en els bovins i en els ovicapris, és a dir, en els animals domèstics. No obstant això, l'escassa quantitat de restes identificades ens obliga a ser molt prudents pel que fa a la valoració de la importància econòmica de cadascun dels taxa domèstics representats. Dins del context català, sembla que durant l'Edat de Bronze ens trobem

amb un predomini numèric dels ovicaprins respecte a la resta d'espècies. La presència d'animals anatòmicament bastant ben representats (cérvol) ens obliga a plantejar-nos l'origen de la seva deposició en les estructures. Tot i que no es pot descartar un origen culinari-subsistència, tampoc podem oblidar unes possibles implicacions de tipus ritual. Aquest comportament, dipositar individus sencers o ben representats anatòmicament, comença a ser típic en els jaciments de l'Edat del Bronze de la plana penedesenca. Així, ja s'havia detectat una situació similar a la del cérvol de l'estructura 9 de Santa Digna - el Pla de la Girada amb un ovicaprí en una estructura, també datada en l'Edat del Bronze, en el jaciment de Pou Nou, a Sant Pere Molanta (Olèrdola) (Nadal, 1993). Actualment, gràcies a les dades, encara inèdites, de les recents excavacions del jaciment de Mas d'en Boixos (Pacs), sabem que hi ha una clara vinculació entre deposicions d'animals sencers (gossos, súids, etc...) i activitats de tipus funerari, per la qual cosa sembla molt probable el caràcter ritual d'aquests fenòmens (Mª Rosa Senabre, comunicació personal). Ja en contextos extrapenedesencs, l'abocament d'animals sencers en estructures subterrànies de l'Edat del Bronze es detecta a la zona lleidatana, com és el cas del jaciment de Minferri (Equip Minferri, 1997).

NOTA

(1) Aquest treball ha estat possible en part pels ajuts dels projectes HUM2004-00600 del Ministerio de Educación y Ciencia i del Grup de Recerca de Qualitat 2001SGR-00007 del DURSI de la Generalitat de Catalunya.

BIBLIOGRAFIA

- ALBERT, R. M.; MANGADO, X.; OLMEDO, C.; ORRI, E.; VARGAS, A. *Memòria de l'excavació d'urgència de Santa Digna - El Pla de la Girada. Vilafranca del Penedès (Alt Penedès)*. Servei d'Arqueologia. Generalitat de Catalunya. Memòria inèdita. 1997.
- ALTUNA, J. "Historia de la domesticación animal en el País Vasco desde sus orígenes hasta la romanización". *Munibe* núm. 36. 163 p., 1980.
- BOESSNECK, J. "Osteological differences between Sheep (*Ovis aries* Linné) and Goats (*Capra hircus* Linné)" a *Science in Archaeology*. Ed. Thames and Hudson, pp. 331-338, 1971.
- DRESCH, A. von den. *A guide to measurement of animal bones from archaeological sites*. Harvard University Press. 136 p., 1976.
- EQUIP MINFERRI. "Noves dades per a la caracterització dels assentaments a l'aire lliure durant la primera meitat del II mil·leni cal. BC: primers resultats de les excavacions en el jaciment de Minferri (Juneda, les Garrigues)". *Revista d'Arqueologia de Ponent* núm. 7, pp. 161-204, 1997.
- MARIEZKURRENA, K. "Contribución al conocimiento del desarrollo de la dentición y el esqueleto post craneal de *Cervus elaphus*". *Munibe* núm. 35, pp. 149-202, 1983.
- MARIEZKURRENA, K., i ALTUNA, J. "Biometría y dimorfismo sexual en el esqueleto de *Cervus elaphus* würmiense, postwürmiense y actual del Cantábrico". *Munibe* núm. 35, pp. 203-246, 1983.
- NADAL, J. "Resultats de l'anàlisi arqueozoològica del jaciment de Pou Nou (Olèrdola, Alt Penedès)". *Olerdulae* XVIII, pp. 112-120, 1993.
- SILVER, I. A. "The ageing of Domestic animals" a *Science in Archaeology*. Ed. Thames and Hudson. 1971.

LES ESTRATÈGIES DE CAÇA DURANT L'EPIPALEOLÍTIC A L'ALT PENEDE'S⁽¹⁾

RESUM

Aquest treball es basa en els resultats obtinguts de l'anàlisi arqueozoològica dels nivells corresponents a l'epipaleolític microlítnar de dos jaciments situats a la zona muntanyosa de la comarca de l'Alt Penedès: la Cova de la Guineu i la Cova del Bolet.

ABSTRACT

This piece of work is based on the results obtained from the archaeozoological analysis of layers corresponding to the microlith epipaleolithic in two sites located in the mountain area of the Alt Penedès: Cova de la Guineu and Cova del Bolet.

INTRODUCCIÓ

L'arqueozoològia és una disciplina de l'arqueologia que centra els seus estudis en l'anàlisi de les restes faunístiques (generalment òssies –de vertebrats–, o malacofaunístiques –de mol·luscs marins o terrestres–) procedents dels jaciments d'origen antròpic que són excavats. L'estudi d'aquestes restes ens proporciona dades sobre la paleoecologia del territori en el moment de formació dels diferents nivells arqueològics, però també podem obtenir dades paleoeconòmiques, és a dir, de la subsistència dels grups humans que en un moment determinat van ocupar un assentament que considerem, avui, jaciment arqueològic. Això és possible perquè gran part, si no la majoria, de les restes faunístiques recuperades en aquests indrets té el seu origen en les activitats subsistencials dels antics pobladors, en la seva alimentació. Per això, de l'anàlisi de les restes òssies recuperades en dos jaciments amb ocupacions epipaleolítiques de l'Alt Penedès, reconstruirem les estratègies alimentàries d'origen animal durant aquest període de la Prehistòria. Els dos únics jaciments de l'Alt Penedès que fins a la data han donat ocupacions epipaleolítiques són els abans esmentats Cova del Bolet i Cova de la Guineu.

La Cova del Bolet (Mediona) s'obre en terreny calcari del Muschelkalk inferior, a la cara septentrional de la Serra de Font-rubí, més concretament a la Serralada del Bolet. Es localitza a la vora esquerra (vessant solana) del torrent de la cova, a uns 633 metres sobre el nivell actual de la mar. Les coordenades són 1° 36' 42" Est 41° 27' 36" Nord (UTM: CF 841908).

Aquesta cova es coneix des de principis de segle gràcies a treballs de topografia de mossèn Nòbert Font i Sagué i mossèn Marià Faura i Sans. En aquestes primeres notícies de la cova s'apunta el seu potencial arqueològic que queda reflectit per A. Romaní en el seu treball inèdit

Atlas de Prehistòria. Pel que fa a les intervencions arqueològiques, el coneixement de la cavitat ha fet que aquestes hagin estat molt nombroses, tot i que de caire molt divergent, amb destruccions sense informació en molts casos. El material que nosaltres estudiem correspon al procedent d'intervencions arqueològiques programades dutes a terme l'any 1972, sota la direcció de V. Baldellou amb altres col·laboradors de la Universitat de Barcelona i l'any 1992 sota la direcció d'Artur Cebrià, Raül Bartrolí, Genís Ribé i Jordi Nadal.

Tot i que la cova presenta una estratigrafia complexa, amb un desenvolupament cronològic molt ampli, que demostra presència humana des d'aquests nivells epipaleolítics (de moment els més antics) fins a ocupacions, més esporàdiques, d'època antiga i medieval, el nostre treball solament analitzarà la fauna vinculada a les societats caçadores-recol·lectores.

La Cova de la Guineu està situada al terme municipal de Font-rubí –dins de la serra que porta el mateix nom– al puig de la Plana Pineda, a 734 metres sobre el nivell de la mar, i a uns 30 quilòmetres de l'actual línia de costa. La cova-avenc s'obre en dolomies de gra fi i es formà per la dissolució de les calcàries dels Muschelkalk mitjà a través de les diàclasis i esquerdes dolomítiques. Les dimensions de la cova –o avenc– són de moment impossibles de conèixer, ja que aquesta presentava en el seu moment un rebliment quasi total. A més, diferents caigudes de blocs al llarg del temps (la darrera important després del Neolític Antic Evolucionat) han modificat substancialment l'entrada de la cavitat, fet que va influir de forma molt important en el seu ús. Les coordenades són 1° 26' 53" E i 41° 26' 52" N. L'aprofitament de la cova sembla estar clarament relacionat amb la seva situació, tal com passa en altres cavitats de la zona, ja que es localitza en les poques valls transversals a la serra de Font-rubí, que afavoreixen el fet de poder travessar-la i posen en contacte la plana del Penedès i el litoral i les comarques de l'interior de Catalunya.

La Cova de la Guineu fou descoberta l'any 1961 per Pere Giró, el qual no hi va realitzar cap intervenció. Entre els anys 1979 i 1983 la cavitat va ser relocalitzada i excavada sense rigor científic per un grup de persones del poble de Mediona, la qual cosa va malmetre una important part del registre arqueològic, especialment els nivells neolítics i posteriors. En tenir coneixement d'aquestes actuacions clandestines es va realitzar una primera campanya programada l'any 1983, dirigida per Josep Mestres, en la qual es van recuperar materials rebutjats pels afeccionats i es realitzà un sondeig de quatre metres quadrats a la zona occidental de la cavitat (els quadres E4-5 i D4-5, dels quals nosaltres estudiem les restes faunístiques corresponents al nivell epipaleolític). L'any 1988 es reprenen les excavacions sota la direcció d'Artur Cebrià i amb codireccions successives de Ramiro Doce, Mercè Bergadà, Raül Bartrolí i Genís Ribé, les quals han continuat fins ara amb un plantejament en extensió.

L'estratigrafia del jaciment és, com en el cas de la Cova del Bolet, molt complexa, i demostra una ocupació des de l'Epipaleolític fins a l'època medieval, tot i que la seva funcionalitat anà variant amb el temps (zona d'hàbitat, àrea d'estabulament de ramats, espai funerari, etc.). Nosaltres, novament, ens centrarem en el moment més antic d'ocupació constatada a la cova, que és l'Epipaleolític. En aquest cas, tenim una datació absoluta, mitjançant l'anàlisi del carboni 14: GIF-8439: 9.850±80 BP.

RESULTATS DE L'ANÀLISI FAUNÍSTICA

Els resultats que presentem ara són un resum de les dades obtingudes i que formen part del nostre treball de tesi doctoral que vam presentar l'any 1998 a la Universitat de Barcelona. Per motius d'espai, en aquest article solament presentarem les dades més significatives, és a dir, la distribució de les restes determinades en valors absoluts i percentuals del nombre de restes (NR) i del nombre mínim d'individus (NMI), sistemes de recompte més habituals en l'arqueozoologia. Obviem altres dades de caràcter més puntual i específic que es presentaven en el treball original (càlculs de biomassa, distribució anatòmica de les restes, biometria, etc.), tot i que si cal en farem referència a les conclusions. Creiem que amb el NR i el NMI tindrem suficient per demostrar la importància de cadascuna de les espècies representades a cada jaciment i, amb aquestes, deduir les estratègies econòmiques dels darrers grups caçadors-recol·lectors de l'Alt Penedès.

La Cova del Bolet

El material que hem estudiat correspon a dos conjunts unificats:

- El material d'atribució ceràmica de les excavacions fetes per V. Baldellou, el qual hem considerat interessant de revisar. Aquest material es troba dipositat al Museu Comarcal de Vilafranca del Penedès. En general, es tracta de restes que no són dissonants amb les restes trobades en les nostres excavacions, tot i que la patina no és del tot igual i les restes tenen en general una mida més gran. Solament sembla desentonar una resta humana que creiem que correspon necessàriament a nivells cronològicament posteriors, on aquests elements són prou abundants. El conjunt està format per 22 elements procedents de les cales D i E.

- Les restes procedents dels nivells ceràmics dels sondeigs 2 i 3 de les nostres excavacions fetes l'any 1992. Formen un conjunt de 774 elements, dels quals 365 corresponen al Sondeig 2 i 409 al Sondeig 3.

Atesa l'escassetat de restes hem considerat d'unificar els resultats dels conjunts. Cal recordar, no obstant això, que no podem tenir la certesa total de l'atribució cronocultural dels materials de les antigues excavacions (que han demostrat algunes percolacions) ni que els nivells ceràmics dels diferents sondatges actuals siguin del tot sincrònics.

El total de restes estudiades ha estat de 795, de les quals 341 (42,89%) han restat indeterminades i 454 (57,11%) hem considerat com a identificades o semi-identificades taxonòmicament.

Les restes determinades o semideterminades es desglossen de la següent manera:

- *Cervus elaphus*: 2 restes (0,54%).
- *Equus caballus*: 1 resta.
- cf *Equus*: 3 restes.
- (Total *Equus* + cf *Equus*: 4 restes. 0,88%).
- *Lynx* sp: 1 resta (0,22%).

- Fèlid no det.: 1 resta (0,22%).
- *Meles meles*: 1 resta (0,22%).
- *Vulpes vulpes*: 2 restes (0,54%).
- *Oryctolagus cuniculus*: 402 restes (88,54%).
- *Erinaceus europaeus*: 1 resta (0,22%).
- Aus: 5 restes (1,10%).
- *Apodemus sylvaticus*: 3 restes (0,66%).
- Múrids: 1 resta (0,22%).
- Arvicòlids: 1 resta (0,22%).
- *Crocidura russula*: 1 resta (0,22%).
- *Lacerta* sp: 8 restes (1,76%).
- Ophidia: 1 resta (0,22%).
- Anura: 20 restes (4,20%).
- TOTAL.....454 restes.

Aquestes restes, segons les seves particularitats anatòmiques i d'altres (edat, mida, etc.), permeten obtenir un NMI determinat. Aquest NMI redueix de forma considerable la importància dels conills en el jaciment, la qual cosa farà que la seva importància en el pes de la biomassa es vegi reduïda. Augmenta també, en aquest càlcul, la importància dels microvertebrats, els quals no tenen cap interès per a la nostra reconstrucció paleoeconòmica.

- *Cervus elaphus*: 1 individu amb dentició adulta (2,85%).
- *Equus caballus*: 1 o possiblement 2 individus, un amb dentició adulta i un altre possible animal amb trets juvenils (5,71%).
- *Lynx* sp: 1 individu (2,85%).
- *Meles meles*: 1 individu (2,85%).
- *Vulpes vulpes*: 1 individu (2,85%).
- *Erinaceus europaeus*: 1 individu (2,85%).
- *Oryctolagus cuniculus*: 9 individus (per pelvis esquerres) (25,71%).
- Micromamífers: 8 individus de diverses espècies (22,85%).
- Aus: 2 individus, dels quals un és un petit passeriforme (els resultats de les aus dependran de l'estudi definitiu de les restes d'ocell) (5,71%).
- *Lacerta* sp: 3 individus (per fèmurs) (8,57%).
- Ophidia: 1 individu (2,85%).
- Anura: 5 individus (amb espècies segures *Bufo bufo* i *Bufo calamita*) (14,28%).
- TOTAL.....35 individus.

La Cova de la Guineu

El material que analitzem en aquest punt correspon fonamentalment a les restes òssies recuperades durant l'excavació de 1983. A més d'aquestes restes, el conjunt faunístic epipaleolític estava format per restes d'avifauna (estudiades per Lluís Garcia) i malacofaunístiques (estudiades per Assumpció Güell i Gustau Serrano) que no presentem. El nombre de restes estudiades per nosaltres fou de 9.800, de les quals 4.615 (47,09%) no han estat identificades taxonòmicament i 5.185 (52,91%) han pogut ser determinades. La distribució dels elements determinats és:

- *Cervus elaphus*: 38 restes (0,73%).
- *Capreolus capreolus*: 3 restes (0,05%).
- *Capra pyrenaica*: 11 restes (0,21%).
- *Sus scrofa*: 1 resta (0,01%).
- *Meles meles*: 1 resta (0,01%).
- *Oryctolagus cuniculus*: 5.086 restes (98,09%).
- *Lepus europaeus*: 3 restes (0,05%).
- Múrids: 5 restes (0,09%).
- *Apodemus sylvaticus*: 5 restes (0,09%).
- Arvicòlids: 3 restes (0,05%).
- *Microtus duodecimcostatus*: 5 restes (0,09%).
- *Elyomys quercinus*: 3 restes (0,05%).
- *Crocidura russula*: 2 restes (0,03%).
- Ophidia nd: 4 restes (0,07%).
- *Elaphe escalearis*: 4 restes (0,07%).
- Anurs nd: 10 restes (0,19%).
- *Bufo calamita*: 1 resta (0,01%).
- TOTAL.....5.185 restes.

Els resultats del NMI són:

- *Capra pyrenaica*: 3 individus (un individu de $\pm$ 2 anys, un individu adult de més de 32-36 mesos i un individu adult/vell amb molt desgast dentari) (1,53%).
- *Cervus elaphus*: 3 individus (un juvenil de $\pm$ 8 mesos, un mascle adult, i un altre adult una mica més petit, que podria ser una femella) (1,53%).
- *Sus scrofa*: 1 individu subadult/adult amb dentició permanent recent (0,51%).
- *Capreolus capreolus*: 1 individu adult (0,51%).
- *Meles meles*: 1 individu adult (0,51%).
- *Lepus europaeus*: 2 individus (un desepipfisat, l'altre no) (1,02%).
- *Oryctolagus cuniculus*: 166 individus, segons la peça més nombrosa, les hemipelvis dretes (85,12%).
- Micromamífers: 13 individus, segons les mandíbules de diverses espècies (6,66%).
- Rèptils: 2 (individus colúbrids de diversa mida) (1,02%).
- Anurs: 3 individus, segons pelvis (1,53%).
- TOTAL.....195 individus.

INTERPRETACIONS SOBRE LA PALEOECONOMIA

Els conjunts faunístics recuperats en els nivells epipaleolítics de la Cova del Bolet i de la Cova de la Guineu presenten un seguit de característiques que els fan molt similars i que permeten associar-los a d'altres jaciments contemporanis i diferenciar-los d'ocupacions anteriors i posteriors.

Tot i això, primerament, hem de dir que en tots dos casos ens trobem davant de conjunts faunístics que semblen tenir diversos components tafonòmics. Així, les restes de microvertebrats (micromamífers i herpetofauna) no semblen ser d'origen antròpic i, per tant, no ens informen de les estratègies alimentàries durant l'epipaleolític. Tampoc volem dir que els amfibis i rèptils no poguessin ésser consumits per les poblacions humanes que ocuparen les coves, simplement diem que les restes recuperades semblen respondre, majoritàriament, a animals que van morir de forma natural als jaciments o que foren aportades per diferents depredadors (mamífers carnívors i rapinyaires).

Pel que fa al conill, l'espècie millor representada en tots dos casos, podria ser en alguns casos aportacions no antròpiques (especialment a Bolet), però, en qualsevol cas, el gruix principal de restes sembla tenir un clar origen antròpic. La seva importància en nombre de restes és impressionant i assoleix el 88% en el cas de Bolet i el 98% en el cas de Guineu. Això ens podria fer pensar que la dieta d'origen animal es fonamentaria en la cacera d'aquests mamífers. Això no seria exactament així. No hem d'oblidar que, tot i que molt poc representats en nombre de restes, tenim presència de cavall salvatge i cérvol a Bolet i de cérvol, cabra salvatge, cabirol i senglar a Guineu. Aquests animals suposen en biomassa tanta o més carn que tot el conjunt d'individus de conill representats.

No obstant això, val a dir que aquesta gran proporció de conill és característica de les ocupacions de grups caçadors-recol·lectors catalans ja en època holocena, és a dir, durant l'Epipaleolític. Són abundants les restes de conill a Font Voltada (Sarral, Conca de Barberà), Gai (Moià, Moianès), Balma de la Griera (Calafell, Baix Penedès), etc., sempre amb proporcions superiors al 80% de les restes recuperades. En canvi, als jaciments de cronologia anterior (Paleolític Superior), tot i que les restes de conill són presents –i en alguns casos el seu origen és clarament antròpic–, la seva importància numèrica és sempre més modesta. Fins a cert punt, doncs, sembla que la importància de la cacera del conill constata l'atribució epipaleolítica dels jaciments, contrastada clarament per la cultura material (nivells sense ceràmica) i en el cas de Guineu, per una datació absoluta. La cronologia neolítica, pel que fa estrictament a la fauna, queda descartada per la manca absoluta d'espècies domèstiques.

Les restes de conill jugarien, per tant, un paper important en l'alimentació, però també en altres activitats econòmiques. Són relativament abundants les marques de tall trobades en els ossos, i si bé algunes d'aquestes marques cal atribuir-les als processos de desmembrament i descarnació dels animals, altres estan clarament vinculades a l'escorxament per aprofitar la pell (hem trobat marques en el diastema de la mandíbula, associades a l'extracció de la pell a l'alçada del musell).

La dieta d'origen animal es complementaria amb la cacera de grans animals. Alguns d'aquests serien més escassos que durant el Paleolític (el cas del cavall, que durant molt de temps

es va pensar que s'extingia a les nostres contrades durant el pas del Plistocè a l'Holocè, tot i que les proves de la seva existència fins a èpoques relativament tardanes són ara més abundants). Altres espècies, a causa del seu comportament principalment forestal (cérvol, però sobretot cabirol i senglar), es veurien afavorides per la millora climàtica de l'Holocè i l'augment de la massa forestal. Tanmateix, sembla lògic pensar que les estratègies de cacera es veurien necessàriament afectades per la rarefacció de les grans espècies típiques d'ambients oberts, generalment més gregàries i fàcils de caçar i la seva substitució per espècies més boscanes, mai tan gregàries i més difícils de caçar en un paisatge tancat. Potser per aquest motiu la cacera de petits animals augmenta en aquest moment, primer com a complement, després amb entitat pròpia.

D'aquesta manera, i malgrat el que pugui semblar segons el nombre de restes, les estratègies alimentàries dels darrers grups caçadors de l'Alt Penedès passaria per una diversificació dels recursos, amb un cert equilibri entre les preses petites (conill) i les preses grans (grans ungulats). Entre aquestes, a més, observem una estratègia d'ampli espectre i no d'especialització, amb una diversitat biològica prou distant a l'especialització d'alguns jaciments del Paleolític Superior català. L'alimentació d'origen animal s'acabaria de complementar amb la cacera d'ocells o amb la recol·lecció d'invertebrats, elements que no hem analitzat en el present treball.

NOTA

(1) Aquest treball ha estat possible en part pels ajuts dels projectes HUM2004-00600 del Ministerio de Educación y Ciencia i del Grup de Recerca de Qualitat 2001SGR-00007 del DURSI de la Generalitat de Catalunya.

BIBLIOGRAFIA

- BARTROLÍ, R.; BERGADÀ, M.; CEBRIÀ, A., i FONTUGNE, M. "El model microlaminar geomètric a la Catalunya Meridional: aportacions del projecte d'investigació de la Serra de Font-rubí (Alt Penedès)" a *Estat de la investigació sobre el Neolític a Catalunya*. Actes del 9è Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà, pp. 34-37, 1993.
- BALDELLOU, V. "Excavaciones arqueológicas en la cueva del Bolet (Mediona, Barcelona)". *Pyrenae* XV-XVI, pp. 61-114, 1980.
- EQUIP GUINEU. Elaboració d'una cronoestratigrafia per a la prehistòria del Penedès. *Tribuna d'Arqueologia 1993-1994*, pp. 7-24, 1995.
- NADAL, J. *Les faunes del Plistocè final-Holocè a la Catalunya Meridional i de Ponent. Interpretacions tafonòmiques i paleoculturals*. Tesis doctoral inèdita. Universitat de Barcelona, 662 p., 1998.

LA “HERMANDAD DE SAN JOSÉ” D’ALBINYANA

RESUM

El darrer quart del segle XIX van néixer a molts pobles del Penedès una sèrie de Germandats amb noms del santoral. Albinyana no en fou una excepció. La seva “Hermandad de San José” fou creada el 1885, es legalitzà el 1898, quedà paralitzada del 1939 al 1951 i s’extingí sobtadament el 1965. Aquest treball recull la seva vida i miracles.

ABSTRACT

A series of brotherhoods named after saints arose in many Penedès Area towns during the last quarter of the 19th Century. Albinyana was no exception to this: its “Hermandad de San José” (Saint Joseph’s Brotherhood) was founded in 1885 and registered in 1898; it remained inactive from 1939 to 1951 and it suddenly dissolved in 1965. This survey depicts its whole life story.

EXPLICACIÓ

La creació de Germandats –dites llavors “Hermandades”– al Penedès esclatà les darreres dècades del segle XIX. Totes elles eren de tipus benèfic i batejades amb noms del santoral. Així, els anys 1871-72 se’n fundà una als Monjos amb la denominació de “Montepío bajo el patrocinio del Glorioso Patriarca San José”, que es convertí en “Hermandad” el 1888. El 1892, a Can Rubió, del mateix terme, es fundà la “Hermandad de Socorros Mutuos bajo el título de la Virgen del Pilar”.⁽¹⁾ A la Bisbal, possiblement el 1879, es creà la “Hermandad de la Purísima Concepción”, i el 1888 la “Hermandad de San José”.⁽²⁾

Donats aquests precedents –i molts d’altres que en podríem trobar arreu i que no fan al cas–, no és estrany que a Albinyana sorgís també la necessitat de voler assegurar les mancances que, per invalidesa o accidents propis del treball agrícola, podrien patir els veïns. La idea es materialitzà l’any 1885.

EL REGLAMENT

El “Reglamento”, redactat en castellà a Albinyana el 28 de novembre del 1898, fou presentat en “duplicado ejemplar” al governador de la província de Tarragona, Alonso Román, el següent dia 30. Els signants foren Josep Arans (de cal Pau Benet), Josep Saperas (de cal Maginet) i Joan Arans (de cal Benet). Aquest reglament fou imprès l’any 1899 al Vendrell, a la “Imprenta de Ramon Hermanos, calle del Teatro, 18”.

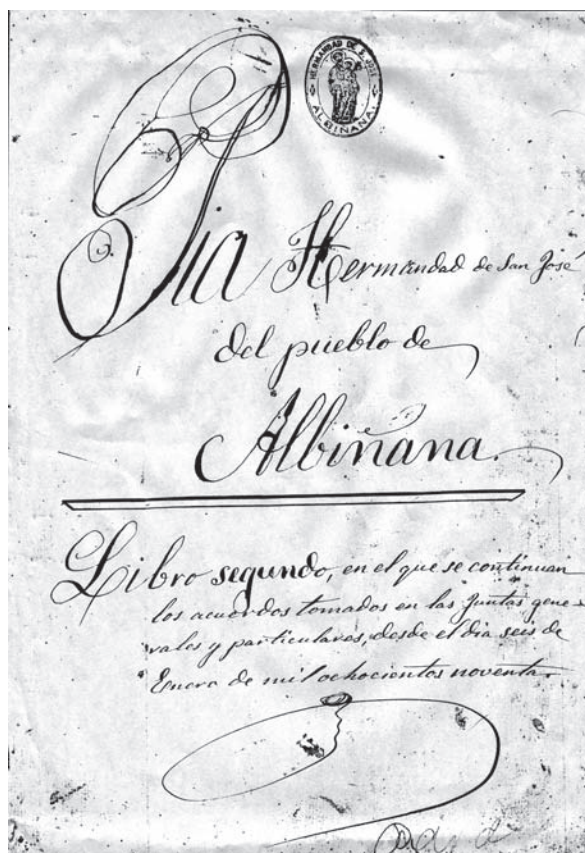
La Germandat (art. 1) té per objecte ajudar els seus afiliats en llurs malalties, i acompanyar “a sa última morada a los que tengan la desgracia de fallecer”.

Per a aquesta missió compten (art. 2) amb els següents mitjans: 1) El capital que es formarà amb els diners que avançaran els socis o germans... 2) Els drets d'admissió que pagaran els que s'hi incorporin. 3) Les quotes que satisfaran periòdicament tots els germans. 4) Altres ingressos extres que els germans aportaran en cas de necessitat, i els donatius voluntaris de les persones que espontàniament “se dignen proteger esta Hermandad”.

Podran ser “hermanos” (art. 3) els homes de més de 14 anys que reuneixin les qualitats d'honradesa i moralitat, gaudeixin de bona salut i no tinguin “marcada disposición” a contraure malalties habituals. Una comissió indagarà si el pretendent reuneix aquestes condicions. En altre cas, es nomenaran dos facultatius perquè examinin l'aspirant a soci.

En ingressar a la Germandat (art. 4) es pagaran 5 ptes. com a dret d'entrada; en queden exceptuats els fills dels socis que ingressin dels 14 als 16 anys; si passen d'aquesta edat, pagaran les 5 ptes. No podran ingressar a la Germandat els majors de 45 anys.

Un cop aprovat aquest Reglament (art. 5) els que ingressin passaran sis mesos d'observació, subjectes a les obligacions de soci però sense dret a cobrar subsidi si emmalaltissin durant l'esmentat període; se li donaran, però, els altres auxilis personals que diu el Reglament.

El nombre de socis de la Germandat (art. 6) és il·limitat.

Cada soci satisfarà (art. 7) 50 cèntims al mes, com a quota, que donarà al recaptador cada primer diumenge de mes al local que aquest designi.

Si circumstàncies imprevistes (art. 8) obliguessin a nous recàrrecs, la Junta convocarà reunió general per determinar, mitjançant votació, el que calgui fer. Això es farà únicament per socórrer els germans malalts en casos greus de malalties extraordinàries.

El soci que degui tres mesos de quota (art. 9) serà privat de subsidi en el cas de malaltia fins que es posi al corrent. Si no paga en tot un any, serà exclòs de la Germandat.

Perdran el dret d'"hermano" (art. 10) i a tota reclamació els expulsats de la Germandat per les seves faltes, "con los incidentes de infamia", "los afligidos con pena corporal" declarada pels tribunals, els "que hicieran habitual el vicio de embriaguez" i els que fossin declarats dementes pels facultatius.

Els socis afectats per malalties denominades "de medicina" (art. 12) cobraran de la Germandat 1'50 ptes. diàries durant els primers 40 dies; si la cosa s'allargués, passarien a percebre 75 cèntims. Si la malaltia fos "de cirugia", el subsidi serà d'una pesseta diària els 40 dies primers i de 50 cèntims els restants.

Per tenir dret als subsidis (art. 13) és indispensable la presentació a l'"Hermano mayor" d'una certificació del metge.

Si la malaltia no passés de 8 dies (art. 14), es concediran al pacient dos dies de convalescència cobrant una pesseta al dia; 3 dies si en dura 11; i 4 dies si s'ha allargat més d'11 dies.

L'article 15 estableix que els "hermanos" a qui es doni el viàtic cobraran, a més, la quantitat de 12,50 ptes., 8 ciris per a il·luminació del Sant Viàtic i la vetlla de dos germans cada dia.

Tenen l'obligació de fer servei de vetlla (art. 16) tots els "hermanos", tret dels septuagenaris i els 10 individus que formen la Junta Directiva. Aquest servei es farà per rigorós torn de dos per a cada malalt viaticat, des de les 11 de la nit fins a les 4 de la matinada, d'abril a agost inclòs, i des de les 10 de la nit fins a les 5 de la matinada de la resta de mesos. Si al que li toca vetllar no pot o no vol fer l'assistència, pagarà 1,50 ptes. el primer cop i 2 ptes. els altres. Aquests diners seran tramesos a la casa del malalt abans de les 8 de la nit del dia que toqués vetllar.

Si un soci morís sobtadament (art. 19), li seran abonades (sic!) per la Germandat 12,50 ptes. Mentre durin les exèquies del germà difunt, il·luminaran l'acte 8 ciris i 4 atxes o blandons que facilitarà la Germandat. Tant a l'enterrament com al viàtic hi han de concórrer tots els socis, sempre que un motiu raonable no ho impedeixi.

Queden excloses de tot pagament (art. 20) les malalties "que se hagan habituales", les ferides rebudes en baralles i robatoris comesos i declarats pels tribunals, les malalties contretes "haciendo ilícito comercio" i altres de semblant espècie.

Hi haurà 10 “empleados” (art. 21): un “Hermano mayor”, un suplent, un tesorero, un secretari, dos infermers, un recaptador, un “Andador” i dos “hermanos” de Junta Consultiva, que representaran el ple de la Germandat.

El dia de Reis de cada any (arts. 22 i 23) es reunirà la Junta General per elegir els “empleados”, amb la meitat més un dels vots. Els càrrecs duraran un any i són obligatoris, tret d'impediments físics o morals.

Les facultats generals de la Junta (art. 26) són: a) Recaptar i administrar els fons de la Germandat; b) Representar la Germandat quan calgui; c) Admetre i excloure els “hermanos”; ch) Proposar a la reunió general l'augment de quota, quan així ho obliguin les circumstàncies; d) Rebaixar les quotes, tant les ordinàries com les extres; e) Denegar l'auxili als malalts quan per motius especials deixin de ser-ne mereixedors; f) Fer reformes i millores útils al bon règim interior i econòmic de la Germandat; g) Convocar les reunions generals, deliberar sobre les renúncies dels “empleados” i fer i presentar els comptes a final d'any.

Corresponen al “Hermano mayor” (art. 27): a) Fer complir el Reglament; b) Convocar i presidir les reunions; tindrà vot de qualitat en casos d'empat; c) Tindrà un llibre on seran inscrits els socis; ch) Cuidar del servei de vetlla; d) Posar el visticla a tots els lliuraments que s'atorguin als malalts.

Pertoquen al suplent de l'“Hermano mayor” (art. 28): a) Ocupar, quan convingui, el càrrec superior; c) Anotar en un llibre les malalties dels “hermanos” i les quantitats que es gasten; ch) Guardar la cera de la Germandat tot disposant-ne la repartició quan convingui.

Correspon al dipositari (art. 29): b) Ser dipositari dels diners de la Germandat, dels quals respondrà amb els seus béns propis haguts i per haver; c) A final d'any presentarà comptes a la Junta, i aquesta a la reunió general.

El secretari (art. 30) redactarà tots els documents de la Germandat; estendrà els certificats que digui la Junta i el dia de Reis llegendrà la relació nominal d'altres i baixes.

Als infermers pertoca (art. 31): a) Informar de la salut, conducta moral, edat, etc. dels aspirants a ingressar; com que són dos, donaran la informació, un mes cada un, a l'“Hermano mayor”; b) Vigilar els malalts i llurs malalties; ho faran un dia cada un; c) Com que aquest càrrec és de tota confiança, se'ls creurà; però si algun d'ells actués de mala fe o amb intenció deliberada de perjudicar algun “hermano”, serà expulsat ignominiosament de la Germandat.

El recaptador serà elegit per la Junta (art. 32) i podrà ser separat del càrrec si no fa bé la seva tasca, que consisteix a recaptar mensualment les quotes dels socis i lliurar el total al dipositari.

“El andador” (art. 33) estarà a les ordres del “Hermano mayor”, i les rebrà d'aquest cada diumenge; si convingués, les rebrà diàriament, a les 6 de la nit [sic] a l'hivern i a les 8 a l'estiu. Quan algun malalt rebi el viàtic, recollirà la cera de casa del suplent i la portarà a la del pacient, i prendrà nota de totes les despeses, així com les d'enterrament.

Els dos individus de la Consultiva (art. 34) representaran el vot general de la Germandat quan aquesta hagi d'exposar reclamacions o queixes a la Junta Directiva; ambdues, d'acord, decidiran el que calgui.

El 19 de març de cada any (art. 35) se celebrarà, pagada per la Germandat, una festa religiosa en honor de Sant Josep. Tots els "hermanos" hi han d'assistir, a no ser que prefereixin pagar 2 ptes. per augmentar el fons social.

Tot el que prescriu el Reglament (art. 37 i darrer) serà obligatori per a tots els "hermanos" en tot el que no s'oposi a les lleis vigents. Per modificar-lo, totalment o parcialment, caldran les tres quartes parts dels vots dels socis.

CRONOLOGIA

La Germandat, però, ja rutllava des del 1885, i al cap de 13 anys de funcionament, el 1898, es legalitza davant l'autoritat.

1886. Hi ha 85 socis fundadors, que paguen 5 ptes. d'entrada, i altres dos que en paguen 15 “por requerirlo su edad”; total, 455 ptes. El recaptador passa a cobrar cada dos mesos, que fa una pesseta per barba. A final d'any s'han recollit 1.003 ptes. Les despeses pugen a 375 ptes., entre elles 308 per subsidis a 19 persones i 30 al doctor Cassià Barri.

1887. S'ingressen 508 ptes. per quotes i les despeses es fixen en 288 (259 per 18 subsidis, 25 per la festa patronal, 3 pel pa beneit i una pesseta per acompanyar el predicador al Vendrell).

1888. Es recullen 709 ptes. per quotes, drets d'ingrés i multes i 13 per donatiu del Centre Catòlic com a contribució a la novena i sermó. Es fan 72 pagaments (1.517 ptes.), pregons (4,90 ptes.), material d'escriptori (6,27) i festa patronal (39). Aquest any es produeix un dèficit de 845,17 ptes., que, detret de l'existència en caixa, fa un sobrant de 284,50 ptes.

1889. Es recapten 446 ptes. Despeses: socors a 17 socis (287), ofici patró i sermó (29), secretaria (8,50), coques i obsequi als cantors per la festa patronal (6), 12 cigars de mig ral i un porró d'aiguardent per obsequiar els cantors (2,33) i pagat al carreter per anar i retornar al predicador (7 ptes.).

1890. El 6 de gener se celebra Junta General al local del Centre Catòlic. Presideix l'“Hermano mayor” Josep Rossell Casellas (de cal Rei, a la plaça Major). És elegida nova Junta per a l'any present:

“Hermano mayor”, Pere Màrtir Nin Castelló (cal Màrtir Boter); suplent, Josep Casellas Nin;

“andador”, Joan Casellas Miró;

“enfermeros”, Jaume Ribas Janer (cal Janer del Martí, c/ Major) i Agustí Miró Papiol (ca l'Agustí, c/ Nou);

vocals, Josep Nin Riambau i Joan Mercader Figueras (cal Joan del Casals, a la Canal); i secretari, Joan Casellas Casellas (ca l'Estanquer, c/ Major).

El 13 d'abril, després de l'ofici religiós, es passa llista al Centre Catòlic. Es troben a faltar 12 socis, que són multats.

A la reunió del 12 d'octubre l'“hermano mayor” manifesta a la Junta que havia tingut notícies que l'“hermano” malalt Josep Segalà (de cal Caseta, al c/ Nou) havia anat a la taverna; demana què s'ha de fer amb el subsidi. Es determina que el cas sigui discutit a la Junta General. Aquesta se celebrà a continuació, i fou molt curiosa. El president tocà la tecla del malalt tavernari. Tothom es va fer el ronsa i “en vista de lo resultado la Junta dio por nula la sesión”.

Però el 24 següent s'acorda suspendre el pagament a l'esmentat Segalà, per haver faltat a l'article 7è del Reglament, “por declaración del enfermero”.

Aquest any les quotes ascendiran a 358,50 ptes. i els subsidis (77 persones) a 256.

1891. El 6 de gener es reuneix la Junta al local habitual. S'acorda que els socis malalts no surtin de casa sense tenir l'alta; altrament seran exclosos del socors. També es disposa que l'"Hermano mayor", que estava lliure de pagar les mensualitats, aboni el mateix que els altres.

Els nous càrrecs per a aquest any són:

"Hermano mayor", Joan Arans Gestí;

Suplent d'id., Josep Saperas Cañellas (cal Josep Maginet, c/ Bonastre);

tresorer, Josep Nin Vives (cal Salvat, c/ Bonastre);

recaptador, Pau Casellas Rimbau (Pau de la Canal, c/ Bonastre);

"Andador", Salvador Saperas Tort (ca la Pubilla Serrallera, c/ Bonastre);

"Enfermeros", Joan Casellas Janer (cal Joan del Magí, c/ Nou) i Narcís Garriga Sanabra (ca la Falona, c/ Quintanes);

Junta consultiva, Joan Mata Saperas (cal Miquel, c/ Quintanes) i Sebastià Juncosa Navarro (cal Jep Roc, raval de Bonastre);

Secretari, Antoni Casellas Totusaus (cal Vultaró, c/ Nou).

Acabat l'ofici en honor del patró es reuneixen tots plegats al local del Centre Catòlic. Es passa llista, i resulta que 10 membres no havien assistit a missa. Alguns dels absents s'excusen; com l'esposa de Josep Nin Rimbau (pl. Vella, núm. 12), que diu que té el marit fora del terme "a ganar el jornal"; o l'Antoni Casellas Janer, que al·lega haver hagut de cuidar una filla, que fa llit per greu malaltia; o l'Anton Nin Nin (cal Pulido, pl. Vella) i en Pau Nin Janer, que eren lluny del poble. Debatuda la qüestió, s'acorda absoldre'ls, sempre que la Junta no descobreixi que ha estat enganyada.

Donat que la Germandat no acaba de rutllar, s'acorda admetre provisionalment com a socis tots els veïns del terme, dels 14 als 50 anys, pagant una entrada de 5 ptes., i que això s'escampi mitjançant pregó.

Pel desembre Joan Casellas, "enfermero", diu que Andreu Casellas Gestí demana cobrar els socors per raó de l'estat en el qual es troba. No s'explica res més, però es puntualitza que l'article 13 disposa que el sol·licitant s'ha d'esperar.

Aquest any es recaptin 351 ptes. i se'n paguen 202,50 per subsidis (a 50 socis), 28,50 per festa patronal, etc.; tot plegat queda un remanent de 602,67 ptes.

1892. S'acorda que "al fallecer un hermano será portado [sic] por turno en la sepultura por los mismos hermanos".

La nova Junta és formada pels mateixos de l'any passat, amb aquestes variacions:

Suplent de l'"Hermano mayor", Joan Amigó Casellas (ca l'Ermità);

recaptador, Pau Cañellas Miró (cal Peret de l'Isac, c/ Quintanes);

Junta consultiva, Jaume Mata Saperas (cal Jaume del Miquel, c/ Eu ??) i Joan Saperas Cañellas (cal Maginet, c/ Quintanes);

“Enfermeros”, Ramon Segalà Vidal (cal Salvat Casets, c/ Bonastre) i Pere Riambau Casellas (cal Perichu, la Canal);
secretari, Isidre Arans Nin (ca l'Isidro del Benet, c/ Major).

Es paguen els socors a Andreu Casellas Gestí, que tenia endarrerits i vist el document signat pel jutge municipal.

Pel maig s'acorda: 1) Josep Mercè Arans (cal Martru, c/ Bonastre) és admès altra vegada com a “hermano”, tal com fou el 1884; 2) No van assistir a la festa Anton Nin i Pau Janer, que treballaven molt lluny del poble, i tres més. Als dos primers se'ls dispensa de pagar la multa i als altres no; 3) Els “hermanos”, per torn, portaran al cementiri al soci difunt.

A l'agost ingressa Josep Janer Nin (cal Xaconín de la Torreta), que no passa dels 14 anys, fill d'un “hermano”.

Les quotes han pujat a 374,50 ptes. i les despeses a 338 (d'elles, 308 per 23 subsidis). Resten 639,17 ptes.

1893. S'acorda donar a Joan Cañellas Ribas (cal Vultaró, c/ Quintanes) dos mesos de subsidi, a 0,75 ptes, per trobar-se en cas de necessitat; acabat aquest termini es decidirà.

Si un “hermano” té la desgràcia de “desconyuntarse algún hueso” i així ho acredita l“enfermero”, rebrà ajuda com els altres “de sirujía”.

Es fan alguns canvis a la junta; ingressen: nou “enfermero”, Salvador Saperas Tort; “andador”, Ramon Segalà Vidal.

Per quotes es recullen 307,50 ptes. Despeses: subsidis, 484,25 (34 persones), festa i pa beneït (6,25), cera (39,50)... Sobrant: 414 ptes.

1894. La recaptació ascendeix a 312 ptes. i les despeses a 159 (socors a 11 persones, per 152 ptes.); resten 567,17 ptes.

1895. Ingressos: 333 ptes. Socors a 9 persones per un total de 134,50 ptes. En caixa: 757,92 ptes.

1896. Quotes: 356 ptes. Subsidis a 12 persones (159); ofici, sermó i pa beneït (12), 4 avisos (1 pta). Remanent: 941,42 ptes.

1897. Ingressos: 312 ptes. Consta que són 62 socis, i que es cobren 25 ptes. endarrerides. Pagat per subsidi: 127; 57 ciris per 28,50; ofici, sermó i pa beneït: 12; etc. En caixa: 1.154,62 ptes.

1898. Recaptat: 369,50 ptes. (62 socis i 27 ptes. endarrerides). Abonat socors a 24 socis (449,75), ofici, etc. (12,50), paper segellat i segells per al Reglament (9,80), pagat a l'alcalde Joan Amigó (de ca l'Ermità) per a l'aprovació del Reglament (9), id. al senyor Mestre i Rossell per

escriure el Reglament (12), paper segellat, segells i portar al Vendrell l'ofici i l'acta de constitució (4). Acaba l'any amb una existència de 1.024,57 ptes.

1909. Les anotacions salten del 1898 al 1909. No hem trobat llibres d'actes des del 1894 i fins acabada la guerra del 1936-39. Només apareixen els comptes, i encara mal portats. L'any de l'epígraf, per exemple, les quotes ascendeixen a 40 ptes.; els subsidis a 368 (22 persones), 1,20 per tinta i plomes i 0,75 per tres avisos. No està sumat ni hi ha resum.

1910. S'ingressen 102,50 ptes. i se'n despenen 393,05 (282 per subsidi a 31 persones, 3,80 per segells, tinta, etc., i 7,25 per la festa de sant Josep).

1911. Com l'any anterior, i d'altres, no anoten els ingressos i només els socors: 34 malalts es reparteixen 635,75 ptes. Tampoc consten els remanents.

1923. Salten onze anys. Els subsidis (20 persones) pugen a 1.702 ptes. No van sumats, però hi consta la data de pagament, la quantitat percebuda i el nom i renom dels beneficiats. Ens sembla interessant transcriure aquestes darreres dades: Josep Nin Nin (Pulido), 18 ptes.; Andreu Cañellas Gestí (Faló), 264; Salvador Navarro Nin (Sarrió), 177; Joan Juncosa Casellas (Jeroni), 14; Francesc Ribas Saperas (Xic Martí), 10; Juan Janer Nin (Jan Xaconín), 271; Salvador Nin Casellas (Forçut), 18; Joan Casellas Garriga (Pau de la Canal), 390; Joan Cañellas Güell (Isaac), 24; Jaume Figueras Arans (Martru), 27; Josep Casellas Nin (Olivé), 18; Anton Rovira Saperas (Gol), 6; Magí Casellas Arans (Guineu), 6; Màrtir Nin Castelló (Boter), 226; Salvador Saperas Tort (Miango), 52; Joan Miró Inglès (Ganso), 18; Joan Arans Gestí (Pau Benet), 30; Serafi Arans Totosaús (Pau Benet), 14; Baldiri Mañé Raventós (difunt), 92; Josep Nin Vidal (Guixo), 27 ptes.

1924. Els subsidis pugen a 1.147 ptes. (27 persones). Es detallen els beneficiats, alguns dels quals figuren a la llista anterior. Els nous, amb el renom, són: Joan Mata Saperas (Miquel), Pere Riambau Casellas (Parrichu), Joan Nin Arans (Esquerrà), Sebastià Vidal Andreu (Vicento), Anton Casellas Cañellas (Gabriel), Josep Nin Cañellas (Salvat), Bartomeu Casellas Lleó (Esquelló), Pau Vidal Rovirosa (Janetó), Francesc Urgell Mañé (Tereset), Jaume Palau Nin (Isidret), Josep Mañé Canals (Josep de la Paula).

1927. Salten dos anys. Anotacions mal fetes, trossos a llapis, sense resum. Interessos del capital de "cacha oros", 0,70 ptes.; i 919,50 per quotes. A despeses consten 21 subsidis per 1.224,05, 5 pregons per 3,75, festa 7 ptes., i segells, etc., 9,95 ptes.

1928. Treuen 200 ptes. de la Caixa d'Estalvis i cobren 45 ptes. per interessos de les mil pessetes dipositades. Paguen 16 subsidis per 669,75 ptes.

1929. Tampoc hi figuren les quotes. Socors a 11 persones per 400,50 ptes., pagat 60 ptes. al metge Mateu, 10 ptes. per 10 ciris, 7 ptes. per l'ofici del sant...

1930. No hi ha ingressos, ni sumes, ni resums. S'han pagat 518 ptes. per subsidis.

1931. Les quotes pugen a 668 ptes. i a la Caixa d'Estalvis s'obté un interès de 41,25. Entre altres coses, es paguen 418 ptes. de subsidis (12 persones), 9,50 per cara i un viatge al Vendrell.

1932. Mensualitats, 686,50; socors, 320 (7 persones); festa patró, 7 ptes.

1933. Mensualitats, 623; interessos, 148,50. Subsidis, 84 (4 persones), festa, 7; impremta, 17,50. Remanent, 663 ptes.

1934. Quotes, 582. Despeses: 347 ptes. socors (8 persones), ofici festa, 7... Sobrant, 226,15 ptes.

1935. Cobrat, 548,50. Despeses: 18 subsidis (602,25 ptes), festa (75), 7 pregons (5,25), impremta (2,50), viatge al Vendrell (5).

1936. Mensualitats, 500,50; ints. Caixa, 85,65. Socors, 630,75; 7 pregons, 5,25; impremta, 8,65. És any de guerra i no se celebren misses; per tant, no es commemora la festa del patró.

1937. Quotes, 524; ints. de la Societat, 120; ints. Caixa de la Bisbal (114). Subsidis, 685 (16 socis).

1938. No se'n recullen ni cinc. Despeses: socors (250), 4 pregons (6), talonari (20).

1952. Després d'anys de guerra i postguerra, la Germandat recomença les seves activitats. El 5 de juny és president Enric Mercader i Guasch (de cal Janetó).

1953. La "Hermandad" torna a tenir cara i ulls. Consten els comptes de l'any anterior: ingressos, 610; despeses, 457; guany, 153. Fons anterior, 1.456,25; fons actual, 1.609,25. Total a bancs: Caixa Pensions de la Bisbal, 1.000; Banco Vizcaya, 88,65; Banco Comercial, 52; total, 1.140,65 ptes. Total, 2.749,90 pessetes.

La junta és ara formada per:

President, Josep Vidal Andreu (cal Vicente).

Vicepresident, Joan Mata Güell (cal Sec, c/ Major).

Dipositari, Antoni Casellas Palau (ca l'Anton de la Plaça).

"Enfermeros", Joan Nin Sarrà (cal Guixo) i Josep Ribas Saperas (la Canal, núm. 4).

Consultiva, Josep Nin Figueras (cal Magí del Guineu, c/ Bonastre).

Cobrador, Carles Juncosa Casellas (cal Magí, pl. Major).

Secretari, Josep Ribas Canals (ca la Rosa, c/ Nou).

"Andador", Josep Figueras Cañellas (cal Magí del Guineu, c/ Bonastre).

1954. Ingressen 566 ptes. i se'n desprenen 910,50; pèrdua, 344,50, que tretes del fons existent dona un saldo actual de 1.264,75; si hi afegim 1.140,65 de bancs, puja a un total de 2.405,40 ptes.

1955. Es recapten 630 ptes. i se'n gasten 567. Existència total, comptant els bancs, 2.468,40.

Nous càrrecs: president, Pau Ribas Canals (ca la Rosa); dipositari, Isidre Arans Vidal (cal Pau Benet); secretari, Joan Riambau Segalà (c/ Major, núm. 30).

1956. Ingressos, 580; despeses, 204; existència final, amb bancs, 2.844,40 ptes.

1957. Quotes, 578; subsidis, etc., 396; final, 3.026,40 ptes.

1958. Ingressos, 544; despeses, 394; remanent final (amb bancs), 3.176,40 ptes.

Nous càrrecs: president, Josep Ribas Canals; vicepresident, Josep Vidal Andreu; dipositari, Antoni Casellas Palau; secretari, Enric Mercader Guasch.

1959. Quotes, 464; despeses, 98; existència, 2.401,75, més els bancs (1.140,65), fan un total de 3.542,40 ptes. Al gener d'aquest any s'acorda augmentar les mensualitats a 5 ptes., els socors a 15 i les defuncions a 100 ptes.

1960. Ingressos, 1.133; despeses, 367. Existència total (amb bancs), 4.308,40 ptes.

1961. Quotes, 1.035; subsidis, 35. Remanent, 4.167,75 més 1.140,65 dels bancs, pugen a 5.308,40 ptes.

Nous càrrecs: president, Josep Nin Figueras; vicepresident-secretari, Isidre Arans Vidal; dipositari, Pau Ribas Canals.

S'acaba el llibre que conté del 1952 al 1961. El llibre nou, i darrer, comença el 1964 i comprèn només dues anotacions.

1964. El 14 de març és president Josep Nin Figueras.

1965. El 7 de març és el darrer apunt. Diu:

"... reunidos los integrantes de la Junta Directiva y Consultiva de la Hermandad bajo la presidencia de Enrique Mercader Guasch para celebrar reunión reglamentaria y ordinaria. Es leído y aprobado el acta anterior convoca [sic] el señor Presidente la buena marcha de la Hermandad quedando todos conformes y enterados. Y no habiendo más asuntos que tratar se levanta la sesión." Signa Enric Mercader com a president, i ho repeteix com a secretari.

I aquí s'acaba sobtadament la història de la "Hermandad de San José de Albiñana", fundada el 1886, després de 80 anys d'existència.

NOTES

(1) ARNABAT I MATA, Ramon. *La gent i el seu temps. Història de Santa Margarida i els Monjos*, 1993.

(2) *Coneguem la comarca - El Baix Penedès*, vol. I, 1991.

SOLÉ I CARALT, Joan. *La Bisbal del Penedès*, 1992. A la pàg. 397 explica que la Mútua "La Verge de la Concepció" fou fundada el 1862.

MEDICINA POPULAR: REMEIS I ORACIONS A LA LLIBRETA DEL PAU RAVELL (1896-1906)

RESUM

La medicina popular, els remeis i les oracions són a casa nostra un tema que ha estat motiu d'estudi en molt comptades ocasions. Algun dels nostres consocis, com Enriqueta Malivern i Sardà, va publicar l'any 1978 una comunicació a l'entorn de les oracions de l'antigor; en aquest treball es recullen les primeres mostres d'aquest gènere. També en Pere Sadurní i Vallès publicava l'any 1982 un interessant treball titulat: "Retalls de folklore penedesenc", que era editat dins la col·lecció d'edicions del Museu de Vilafranca. En aquest darrer llibre l'autor dedica un capítol a la medicina popular i un altre a les oracions vinculades amb aquesta, tot recollint d'ací i d'allà mostres d'aquesta branca de la nostra cultura popular. Un altre treball d'assaig sobre medicina popular del mateix Pere Sadurní va ser premiat l'any 1991 en la 20ena edició del Premi Sant Ramon de Penyafort, amb el títol "Medicina popular, peça d'artesanía de pronòstics antics". Aquest era l'estat de la qüestió quan, l'estiu de l'any passat, tinguérem a les mans la llibreta de notes i receptes del Pau Ravell, un popular remeier vendrellenc a cavall de segle. Vàrem adonar-nos que es tractava d'un document prou interessant, ja que s'aplegaven per primera vegada i per escrit 37 remeis i 3 oracions, en un manuscrit redactat en el decenni de 1896 al 1906. Valia la pena, doncs, transcriure, estudiar i donar a conèixer aquesta mostra tan genuïna de la medicina popular de la nostra comarca.

ABSTRACT

Folk medicine, cures and prayers have been studied as a topic in very few occasions in our country. Actually, some of our fellow members such as Enriqueta Malivern i Sardà have worked on this topic and in 1978 she published a communication about old-time prayers. Her work includes the first samples of such genre. Additionally, in 1982, Pere Sadurní i Vallès published an interesting piece of work: "Retalls de folklore penedesenc" (Penedès-Area folklore clipping). One of the chapters in this work edited by Museu de Vilafranca was devoted to folk medicine and another one to prayers linked with the former, thus collecting, here and there, samples of this branch of our popular culture. Another essay on folk medicine by Pere Sadurní himself was awarded during the 20th Sant Ramon de Penyafort Prize in 1991. This essay was titled: "Medicina popular, peça d'artesanía de pronòstics antics" (Folk medicine, a piece of craftwork on old forecasts).

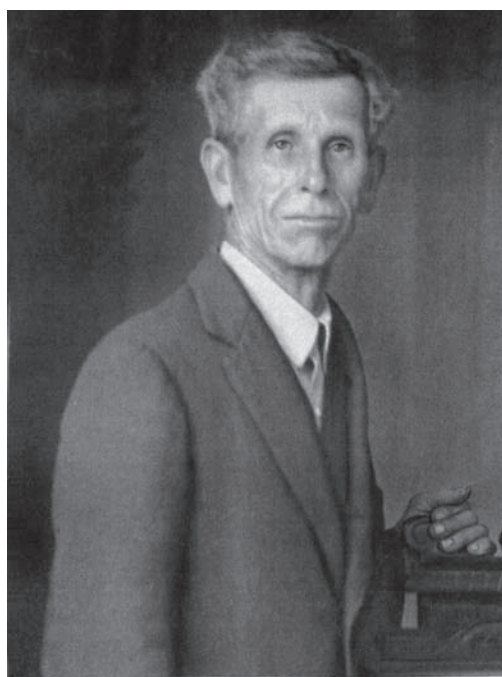
This was the state of affairs when, in summer 1998 we came across Pau Ravell's book of notes and recipes. Ravell was a popular remedy doctor in el Vendrell between the 19th and 20th centuries. We realised that this hand-written document between 1896 and 1906, was interesting enough since it gathered, for the first time, 37 remedies and 3 prayers. It was worth, then, to transcribe, to study and to release such a genuine sample of folk medicine from our region.

L'HOME: EL REMEIER PAU SOLÉ I MARTÍ "Pau Ravell" (1865-1947)

El remeier Pau Solé i Martí, més conegut pels seus contemporanis com en "Pau Ravell", va néixer l'any 1865 en el si d'una família tradicionalment pagesa. El seu pare, Salvador Solé i Guinovart, era un pagès natural del poble de Sant Vicenç de Calders, que cap al 1855 es va casar amb la vendrellenca Antònia Martí i Giró, filla de Pau Martí, també pagès, i de Maria Giró (tot i que l'any 1862 consta Güell).

Els avis paterns són també pagesos, en Pau Solé era un pagès natural de Bellvei i l'àvia, Teresa Guinovart, era filla de Roda de Berà.

En Pau Ravell va ser el petit de quatre germans del matrimoni Solé-Martí. D'entre els seus germans, coneixem en primer lloc Josep Solé i Martí, conegut per "Ravell", nat l'any 1857, fora del Vendrell, i que a principis del segle XX el trobem establert a la vila, en concret al carrer de Mar núm. 14. En Josep, que seria l'hereu dels "Ravell", és boter d'ofici. El segon dels fills del matrimoni és en Joan Solé i Martí, nat al Vendrell el 4 d'octubre de 1859. El segueix una nena, Maria Solé, nascuda també a la mateixa vila el 21 de gener de 1862. Finalment, el darrer fill que tenim documentat d'aquest matrimoni és el nostre protagonista, Pau Solé i Martí, nat cap a l'any 1865 també fora del Vendrell.

Pau Solé Martí

El remeier vendrellenc Pau Solé i Martí "Pau Ravell" (1865-1947), en una fotografia de la dècada dels anys trenta (col. A. Ivern).

Pel que fa a la seva activitat professional sabem que fa de pagès, com el pare, durant tota la seva vida. L'any 1897 consta que fa de jornal·ler i l'any 1947, quan mor, figura l'ofici de pagès. Les notes de la seva llibreta contenen, a més, referències a pagaments de treballs fets a jornal, calendari de sembra (tomaqueres, fesols blancs, faves, cols de cabdell, fesols de ganxet, guixes, patates, meló, síndria) amb concreció de la fase llunar (lluna nova - lluna vella) i d'altres feines pròpies del pagès (esporgar, llaurar, sulfatar, podar, entonegar, cavar, veremar, collir garrofes, adobar amb fems i comuna, esplanar, etc.) així com la concreció d'algunes de les partides on es situen les terres que treballa (la torreta, els còdols, mas del Badejo, mas del Garbo, de cal Puvidalet) i també alguns per als quals treballa traginant carretades (Petaire, Sumera i Mismu).

Durant molts anys va fer de mosso a la torre i terres de cal Puig, a la carretera de Santa Oliva, tal com ens informa la seva néta, Mª Antònia Ivern i Solé.⁽¹⁾ A l'entorn d'aquesta casa la premsa local publicava l'any 1906: "ab motiu de la inauguració de la artística i bonica torre de recreo; que nostre amich en Miquel Puig i Amat s'ha fet construir á la carretera de Sta. Oliva, aquesta nit s'hi celebrarà en dit lloch una animada verbena la qual serà amenitsada per la orquesta 'La Vendrellenca'".⁽²⁾

El 20 de febrer de 1897, als 32 anys, en Pau Solé i Martí es va casar, al Vendrell, amb Antònia Ferrer i Berenguer, de 26 anys, coneguda per "Tona petita", d'aquí que en algun lloc en

Pau Solé, primer per la dreta sense vestir de diable, quan per la Fira de Santa Teresa del Vendrell del 1933 va fer de cap de ball en la recuperació del Ball de Diables del Vendrell (A. Ivern).

Pau Solé aparegui també identificat pel renom de “Pau Petit”. Antònia Ferrer és filla de Pere Ferrer i Jané i de Maria Berenguer i Janer, naturals de Banyeres i el Vendrell respectivament. El matrimoni va tenir una filla, Maria Solé i Ferrer, mare de les nostres informants, les germanes Anna i Mª Antònia Ivern i Solé.⁽¹⁾ Cap a principis del segle XX els trobem domiciliats al carrer de Santa Anna núm. 55.

Un altre dels aspectes coneguts d'en Pau Ravell és la seva important relació amb tot el món de la cultura popular vendrellenca i en concret amb el món dels balls parlats. Així, l'any 1887 el trobem com un dels personatges femenins –Dama del Notari– del ball de malcasats organitzat al Vendrell per Josep Vidal i Galofré “Sapet Basset” (1859-?) i en Francesc Vidal i Solé “Cisquet Garbo” (1868-1936). Aquest ball va actuar el 25, 26 i 27 de juliol del 1887 amb motiu de la Festa Major de la vila.⁽³⁾ També estigué vinculat amb el Ball de Diablers vendrellenc en el període a cavall dels segles XIX i XX, i fou el cap del ball (persona que dirigia els assatjos i ensenyava els versos) fins a l'any 1907, en el qual el ball es documenta per darrer cop. En la recuperació del mateix ball, l'any 1933, torna a ser un element important per a l'ensenyament de la coreografia i detalls de representació. Així queda identificat clarament en la fotografia de la formació del ball davant les escales de la biblioteca popular vendrellenca realitzada per la Fira de l'any 1933, diada del debut del nou ball reorganitzat.⁽⁵⁾

Un altre aspecte a comentar aquí és el fet que, segons el cens de 1909, en Pau Ravell no sabia llegir ni escriure,⁽³⁾ un fet que les seves nétes ja ens havien desmentit particularment i que avui, a la vista de l'existència del manuscrit de la seva llibreta de remeis, queda clarament comprovat que el nostre remeier no era analfabet.

LA LLIBRETA DEL PAU RAVELL (1896-1906)

Es tracta d'una llibreta que conté 54 pàgines pautades de 31 per 21,3 cm i sense cobertes.

Hi ha 19 pàgines manuscrites, de les quals 9 contenen comptes i anotacions de la vida professional de l'autor, principalment notes del calendari de sembres, jornals i feines fetes en les explotacions agrícoles que treballa. Aquestes notes abasten un període de deu anys des del mes de març de 1896 fins a l'any 1906 amb més o menys detall segons els anys. Les 10 darreres pàgines contenen les formulacions de 37 remeis i 3 oracions que són objecte d'estudi en aquest treball.

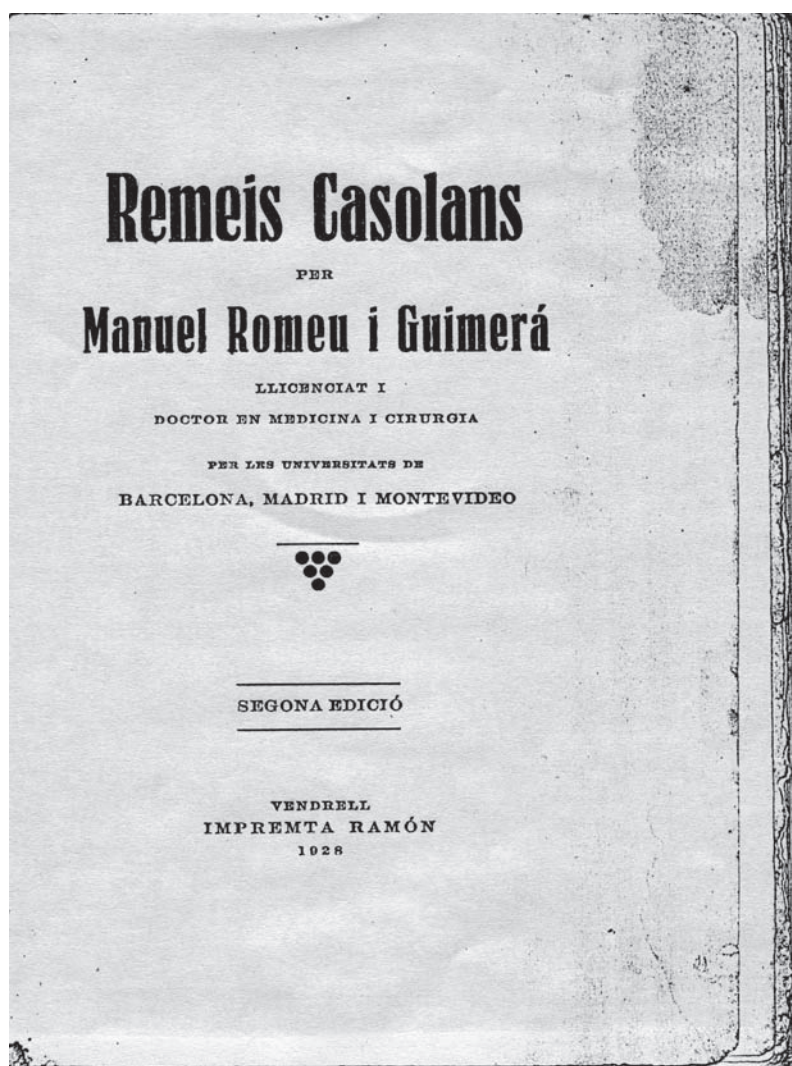
En aquestes 37 formulacions s'utilitzen diferents formes de preparació i administració. Pel que fa a l'administració, la via externa és utilitzada amb més freqüència (82,22%) que la via interna (17,7%). Quant a les formes de preparació, cal diferenciar també entre les formulacions d'ús intern, en les quals la decocció és la forma de preparació predominant (87,5%), seguida de la maceració (12,5%). Pel que fa a les administrades per ús extern, la forma de preparació predominant són els cataplasmes, pegats i ungüents (75,6%), seguides dels olis (10,8%), els perfums (8,10%), la decocció (2,70%) i els bafs (2,70%).

La majoria de les receptes o formulacions (preparats on intervé més d'una planta) utilitzen

herbes i plantes medicinals conegudes tradicionalment en les nostres contrades; a més, els preparats inclouen greixos vegetals i animals, destil·lats alcohòlics i farines de diferents tipus de gra.

Quant als usos als quals van destinats els diferents remeis, direm que un 32,43% es fan servir com a analgèsic, un 21,62% per a malalties digestives, un 16,21% per a algun tipus de patologia dermatològica, un 8,10% per a patologies broncopulmonars, un altre 8,10% per a patologies cardiovasculars, un 5,40% per a patologies neurològiques, un 2,70% com a antipirètics, un altre 2,70% com a antiparasitaris i el 2,70% restant per combatre patologies ginecològiques.

Pel que fa a les mesures que el remeier utilitza, direm que són també les de tipus tradicional entre la nostra pagesia de finals del segle XIX. La mesura de pes més corrent es l'unça (33,33 g). També per als sòlids i greixos s'empra sovint la cullerada (sopera).

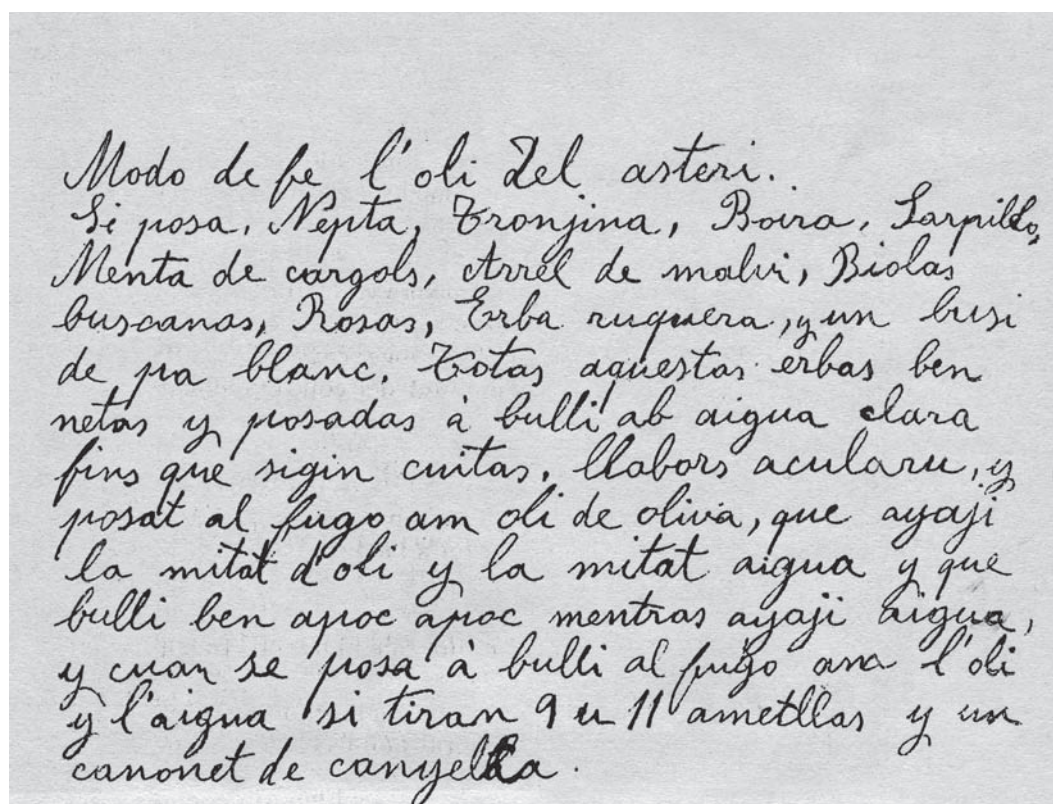
Portada de la segona edició feta l'any 1928 de l'obra Remeis Casolans, on el metge vendrellenc Manuel Romeu i Guimerà recull i edita remeis de tradició popular (col. A. Vidiella).

Pel que fa als líquids, tenim el porró (0,95 litres o 4 petricons). El petricó (0,23 litres) o d'altres com el setrill o el got. També algunes més indeterminades com un raig, una mica, un raget, ruixar de, per citar-ne algunes de les més corrents.

Pel que fa als estris, es destaca gairebé sempre que tant l'olla, el tupí o la cassola sigui nova; és a dir, que s'estreni per fer aquell remei i que no s'hagi fet abans cap altre tipus de cocció en el recipient de terra cuita.

Pel que fa a les herbes, val a dir que són 45 les plantes i herbes medicinals emprades en els preparats de les 37 fórmules remeieres, dues de les quals no hem aconseguit identificar clarament, en primer lloc l'"Herba que punxa", citada en el remei núm. 2, tot i que no descartem que pogués tractar-se de l'arç blanc (*Crataegus monogyna*), ja que les seves flors són considerades un excel·lent tònic del cor i de l'aparell circulatori.⁽⁷⁾ La segona apareix en el remei núm. 28, "Herba del mal de ventre", tot i que no descartem que es tracti del poliol (*Mentha Pulegium*), que popularment és l'herba que guareix aquest mal.

Pel que fa a les herbes, les mesures més emprades són el brot, el pessic, les fulles, les boles (fruits o baies) o el grapat. Les parts de les plantes i òrgans vegetals més usats són la part aèria un 60%, el fruit o llavor en un 13,33%, la fulla en un 11,11%, l'arrel en un 6,66%, les inflorescències (siguin flors, capítol, pètals) en un 4,44% i, finalment, els bulbs en un 4,44%.

Formulació per fer l'oli de l'asteri, un dels components de diferents remeis de la llibreta del Pau Ravell, segons un manuscrit de 1920, obra d'Àngela Flaqué (Mª A. Bonet).

Quant als vehicles més utilitzats en les formulacions, a part de l'aigua (el més usat), d'altres excipients més freqüents són el vi i l'oli d'oliva. També són utilitzats l'aiguardent i l'aiguarràs.

ELS TRENTA-SET REMEIS

1.- Remei per a pulmonies

Una unça de sucre candi, una unça de llard dolç, una arrel de malví, tot amb un porró d'aigua i que minvi la meitat.

Comentaris: en la preparació d'aquest remei s'utilitza el procediment de la decocció. L'única herba utilitzada és l'arrel de malví (*Anthaea Officinalis*) i per les seves propietats és indicat per a les inflamacions, irritacions, tos i bronquitis.

2.- Remei per clarificar les sangs

Es necessita romaní, espígol, mata, ruda, sajolida, fonoll, herba blanca, herba que punxa i farigola. Tot això es fa bullir amb un litre d'aigua, quan ha bullit un quart, s'hi tira una cullerada de sucre roig. Tot això es fa bullir amb un litre d'aigua i quan ha minvat la meitat es treu i es cola. El resultat s'ha de beure en tres vegades.

Comentaris: el procediment de preparació també és la decocció. Pel que fa a les herbes emprades són nou: **romaní** (*Rosmarinus Officinalis*), de propietats tòniques i estimulants de les funcions nutritives i hormonals; **espígol** (*Lavandula Spica*), estimulant, antiespasmòdic i tònic; **mata** (*Piscalia Lentiscus*); **ruda** (*Ruta Graveolens*), augmenta la resistència dels capil·lars sanguinis i s'utilitza per baixar la pressió arterial; **sajolida** (*Satureja Montana*), és estimulant, tònic i apetitiva (GEC); **fonoll** (*Foeniculum Vulgare*), estimulant, antiespasmòdic, diürètic, estomacal; **herba blanca** (*Senecio Leucophyllus*); **herba que punxa** (?), i **farigola** (*Thymus Vulgaris*), estimulant, digestiva, tònic nerviós, molt útil per a la llaga d'estómac.

3.- Oli bo per a tot

Mata, romaní, ruda, tarongina, nepta, camamilla, donzell, una arrel de panical i una de malví, una cullerada de llard dolç i greix de gallina, una nou oscada i canyella de la bona, nou clavells de canyella. Totes aquestes herbes es fan bullir amb oli bo i que minvi la meitat.

Comentaris: el procediment és novament la decocció, en aquest cas, en oli, per a un ús extern. Les herbes que apareixen noves en aquest remei són: **tarongina** (*Melissa Officinalis*), utilitzada com a antiinflamatori intestinal; **nepta** (*Nepeta Cataria*), utilitzada contra catarrs i mal de ventre; **camamilla** (*Achillea Millefolium*), en castellà *milenrama*, tònic amarg i astringent, expectorant, estomacal, eficaç cicatriçtant.⁽¹⁰⁾ Altres fonts la identifiquen com (*Matricaria recitita*),

aniinflamatori intestinal, digestiu; **donzell** (*Artemisia Absinthium*), en castellà *ajenjo*, tònic estomacal, és antisèptic, diürètic, i **arrel de panical** (*Eryngium Campestre*), té propietats diürètiques, aperitives i emmenagogues.

4.- Remei per als penellons

Una teia encesa amb un tall de cansalada ranci, com més ranci millor, i l'oli que cau es pren i quan es va al llit es fa la untura i s'hi posa un drap ben tapat.

5.- Remei per al tifus

Mig porró de vi blanc, una unça de tabac negre i que minvi la meitat. Després es fa un cataplasma melsat amb farina de llinet i quan és sec, es treu i es fa un altre cataplasma de farina de llinet amb aigua de malves, que agafi tot el pit i el ventre.

Comentaris: en aquest remei apareix una nova herba, la **malva** (*Malva Sylvestris*), que té propietats pectorals, astringents i laxants, s'utilitza en infusió contra les afeccions digestives i urinàries.

6.- Remei bo per a la irritació

Es posa llaurer, menta, nepta, marialluïsa, camamilla, alfàbrega, ruda, fulles de rosa, una fulla de tabaquera, una ceba blanca i una cullerada de llard dolç. Es posa en una olla gran i es fa bullir en aigua durant una hora. Es pren el perfum tres dies quan un se'n va al llit.

Comentaris: novament el procediment és el de la decocció i en aquest cas ja s'especifiquen algunes informacions referides a l'ús i administració, en aquest cas es fan els bafs tres dies en anar a dormir. Les herbes que apareixen noves són: **llorer** (*Laurus Nobilis*), les fulles i els fruits són digestius; **menta** (*Mentha Piperita*), antiespasmòdica, tònica i estimulant; **marialluïsa** (*Berbenà Cítrica*), estomacal, digestiva i tònica, acció sedant i antineuràlgica; **alfàbrega** (*Ocimum Basilicum*), antiespasmòdica i estomacal, i **ceba blanca** (*Allium Cepa*), el suc de la ceba és bacteriostàtic i estimulant de l'activitat digestiva del budell.

7.- Recepta per als cucs

Tres brots de menta, tres de donzell, tres de ruda, tres molles de pa, tres grans d'all i tres grums de sal. Es col·loca en una bossa i es posa al coll, que toqui a la boca del cor del qui pateix dels cucs.

Comentaris: tres grans d'all (*Allium Sativum*).

8.- Remei per curar mals d'homens

Nou cargols bovers, cinc nous ràncies, una mica de cera nova i una mica d'oli. Tot fet fondre amb una cassoleta nova, formen una untura.

9.- Remei per a pulmonies

En una cassola nova, tireu-hi dues cebes blanques ben trinxades, i poseu-ho al foc; quan és tova la ceba s'hi tira una unça i mitja d'aiguarràs i es posa amb un drap com una "muñica" [sic] i s'unta el costat dues vegades.

Comentaris: és curiosa la utilització en les formulacions de dues accepcions per definir un mateix vehicle que aquí trobem amb el nom d'aiguarràs i en el remei núm. 25 com a essència de trementina.

10.- Remei per al cap carregat del nerviós

Es posen en una olla tres petricons i mig de llet de cabra i un petricó d'esperit d'aiguardent. Es posa al foc i quan ha minvat un través de dit s'hi tira una unça de mostassa, es treu, es passa un drap de bri, com la mà, i es posa de dues dobles al mig del cap. Es tallen els cabells com el palmell de la mà i s'hi posa aquell drap. Després un altre drap de bri de quatre dobles, es mulla d'aquell suc i es posa sobre del primer, de manera que agafi els polsos i el front, les orelles no.

Comentaris: la mostassa (*Brassica Nigra*) té efecte vesificant, vasodilatador local.

11.- Remei per al mal de cor

Es posa carn magra ben trinxada, tres melindros, un petricó de vi blanc, menta, nepta, fulles de rosa, tres nous oscades, un canó de canyella i nou clavells mascles. Això es pica al morter, es treu i es fa un cataplasma, tirant una cullerada de llard dolç. No ha de ser un drap que sigui fet amb borrim d'espardenya (cànem). Es posa a la boca del cor.

12.- Remei per al dolor i un aire

Es posa moll de bou, greix de cavall, greix de balena i es fa fondre en una cassoleta nova. S'hi tira un raig d'oli de "lasteri" [sic] i quan està fos, s'hi afegixen tres brots de ruda, un pessic de fulles de rosa, nou boles de llorer, tabac negre, camamilla, donzell, greix de gallina i una mica de cansalada rància i es fa la untura, primer ben fregat amb un drap de llana. Quan està feta la untura, s'hi posa un drap de cotó perfumat de farigola i tres brots de llorer.

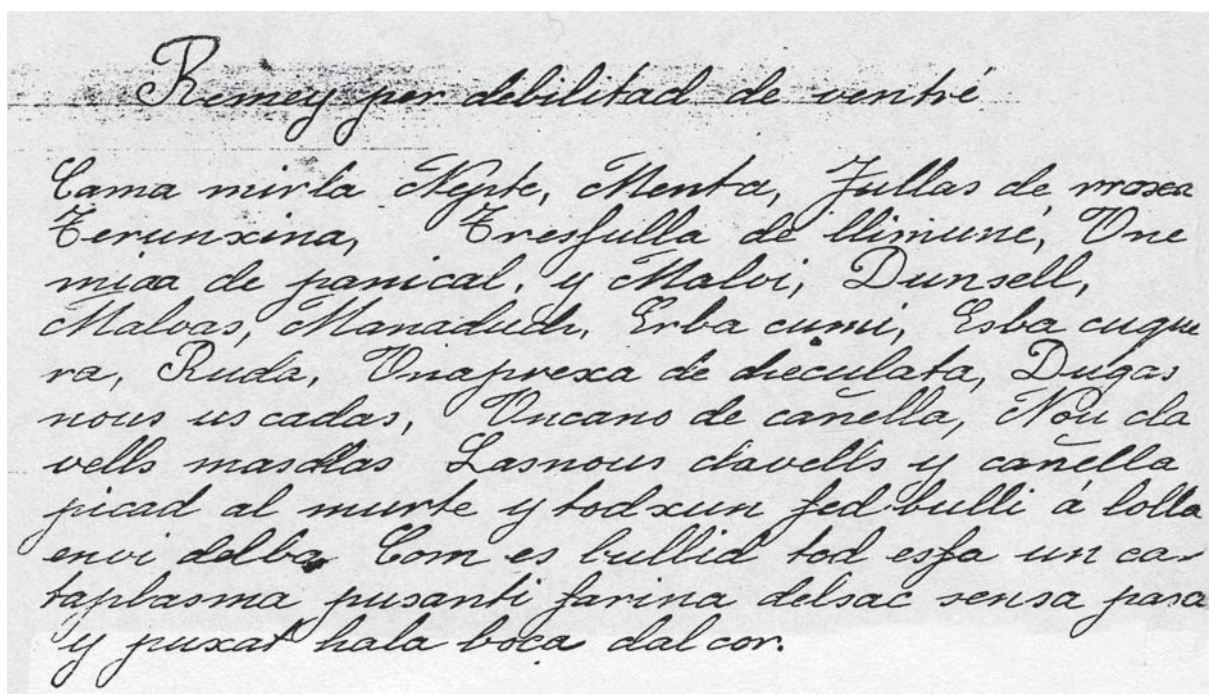
Comentaris: en aquesta formulació apareixen dos nous conceptes que aniran sortint en d'altres tipus de preparats. En primer lloc el preparat conegut amb el nom "d'oli de l'asteri", que

era un preparat que es feia per a després del part agafant tantes herbes medicinals com podien i es feien sofregir en oli. Untaven la panxa en calent amb aquell oli i una tovallola a sobre. Allò ajudava a recollir la matriu.⁽¹¹⁾ Una formulació d'oli de "l'asteri" anotada per Àngela Flaqué l'any 1920 explica: "Modo de fe l'oli del asteri. Si posa Nepta, Tronjina, Boira, Sarpillo, Menta de cargols, Arrel de malví, Biolas boscanes, Rosas, herba roquera, i un bocí de pa blanc. Toas aquestes herbes ben netes i posades a bulli ab aigua clara fins que siguin cuites. Llavors a colar-ho i posat al fogó amb oli de oliva, que hi hagi la meitat d'oli i la meitat aigua i que bulli ben poc a poc mentre hi hagi aigua, quan es posa a bulli al fogó amb l'oli i l'aigua si tiren 9 u 11 ametlles i un canonet de canyella."⁽¹¹⁾

Un altre concepte és el de perfum, "un drap de cotó perfumat de farigola i tres brots de llorer", consisteix a agafar una palada de brases del foc i s'hi tiren l'herba o plantes i amb el drap s'entomen els fums que aquestes desprenen.⁽¹¹⁾

13.- Remei per a la debilitat de ventre

Camamilla, nepta, menta, fulles de rosa, tarongina, tres fulles de llimoner, una mica de panical i malví, donzell, malves, marduix, herba comí, herba cuquera, ruda, una presa de xocolata, dues nous oscades, un canó de canyella i nou clavells mascles. Les nous, clavells i canyella picat al morter i tot junt es fa bullir a l'olla amb vi del bo. Quan ha bullit tot es fa un cataplasma posant-hi farina del sac sense passar. Es posa a la boca del cor.

Remei per a la debilitat del ventre, una formulació que preveu ser administrada per via externa amb preparació d'un cataplasma (Mª A. Ivern).

Comentaris: el procediment és també la decocció. Pel que fa a les herbes, apareixen tres noves plantes, el **marduix** (*Origanum Majorana*), l'**herba comí** (*Cuminum Cyminum*), l'**herba cuquera** (*Tanacetum Vulgare*), en la qual els capítols tenen virtuts antihelmíntiques, i **fulles de llimoner** (*Citrus Limon*).

14.- Remei per a “flatos” i dolor

Nou boles de llorer, fulles de rosa, ruda i una cullerada de llard. Es sofregeix tot en una cassoleta i es fa la untura.

15.- Remei per al dolor del cor

Un tupinet de vinagre ben calent, una llesqueta de pa torrada sense crosta i mullada del vinagre i ben sucada d'oli de “las teri” [sic] com una rosta. Es posa travessera a la boca del cor.

16.- Remei per fer gana

Mata bullida i posada en un got a la serena i al matí següent es bullen tres brots de ruda, cap per avall en un tupinet on hi hagi aigua per fer dues xocolates. Quan la ruda està bullida es treu del tupi i es fan les xocolates, quan són fetes es beu la xocolata i al darrere es beu aigua de mata.

Comentaris: aquí trobem combinats dos sistemes de preparació, la decocció i la maceració.

17.- Remei per a una caiguda

Col de cabdell ben picada i un bon pols de sal. Es fa el cataplasma i es ruixa amb aiguardent d'Holanda camforada.

18.- Remei per a ferides, talls i gangrenes

Corona de rei, malví i herba fam. Es fa sofregir amb oli en una cassoleta nova a les dotze de la nit de Sant Joan.

Comentaris: en aquest remei trobem constatat un element de màgia afegit al procés de preparació, s'ha de fer a les dotze de la nit de Sant Joan. Coneixem d'altres remeis populars com ara “la untura”, de la vendrellenca Pepa Flaressa, que també pauten un element de religiositat, el preparat de la untura s'ha de fer mentre Nostre Senyor és al monument. En aquest remei apareixen dues noves herbes, la corona de rei (*Saxifraga Longifolia*) i l'herba fam (*Plantago Albicans*).

Una tela de moltó en una cassola plana, que sigui nova, s'hi tira mig petricó d'esperit d'aiguarent, es posa al foc i quan espetega la tela es treu i es posa a la taula. En un morter ben picat, s'hi tiren tres nous oscades, un canó de canyella, una presa de xocolata, de la bona i nou clavells mascles. Tot això ben picat es tira en un plat i s'hi baten tres rovells d'ou. Tot això es tira pel damunt de la tela i es posa al ventre, vint-i-quatre hores; al cap d'aquest temps es refà amb aigua de malves.

Es fan bullir tres brots de ruda, una arrel de malví, una de panical, una de ringul i tres fulles de llimoner i es beu sempre que es tingui set, amb una mica de sucre.

21.- Remei per a un cop dintre de l'os

Sabó fet de casa i aiguardent de canya barrejat amb una cassola nova. Es posa al foc amb unes quantes brases i es fa com un ungüent i allà on es té el mal, ben untat i un drap ben calent i al llit.

Cinc cèntims de sabó moll, cinc de llard dolç i escarola morena, fet sofregir en una cassola nova i quan és ben sofregit es fan tres o quatre cataplasmes al coll. Després es trenquen tres brots d'alfàbrega, es fan bullir i es beu un got en dejú durant tres dies.

Comentaris: és també un dels remeis en el qual el remeier pauta el procés administratió.

Morella i una ceba blanca, fet sofregir amb vinagre i després una cullerada de llard dolç, tot melsat amb farina de llinet. Es posa al ventre.

Comentaris: una nova herba, la morella vera (*Solanum Nigrum*).

24.- Remei per al cap carregat

Nou caragols bovers, nou caps d'arengades ben dolentes [sic] i morella vera. Tot això es pica al morter i quan és ben picat es fan dos cataplasmes i es posen a les plantes dels peus, tirant-hi una unça de mostassa partit per dos.

25.- Remei per fer fondre un tendrum

Moll de bou, greix de cavall, greix de gallina, greix de balena i cera nova. Tot això es fa fondre en una cassoleta nova i es fa la untura vint dies i després es blaneix, i quan està blanit s'hi posa pega negra, pega grega, trementina, essència de trementina, ajens mascle i cera nova. Tot això es fa fondre en un plat al foc i es fa un pegat amb paper d'estrassa i si no queda curat, es fa un altre pegat de renya picada passada pel sedàs i una clara d'ou, farina de la bona i esperit d'aiguardent, amb un paper d'estrassa.

Comentaris: l'ajens mascle (*Artemissa Abrotanum*) estimula la secreció gàstrica i biliari i és carminativa.

26.- Remei d'inflamació i racó

Vinagre ben agre i farina del sac per passar, es fa un cataplasma i es posa al ventre. El vinagre ha de ser tebiós escalfat en una cassola nova.

27.- Remei per al cap carregat de nerviós

Es fa en una olla nova. Tres petricons de llet de cabra i un petricó d'esperit de vi; quan ha minvat una mica es treu i es mulla un drap de bri i es posa al cap i als polsos i després un drap perfumat de segó de blat.

Pel ventre es fa una untura; que s'hi posa en una olleta nova, mig porró de vi blanc, tabac negre, un pessic de fulles de rosa, un pessic de ruda i una cullerada de llard dolç. Quan ha minvat una mica es treu i es fa una untura al ventre i tota l'esquena i ronyons, tot ben untat, i després s'hi posa un drap perfumat de matafaluga.

Comentaris: la matafaluga (*Pimpinella Anisum*) és expectorant i carminativa. Pel que fa al concepte de perfum, remetem al remei núm. 12.

28.- Remei per al vòmit i còlic

Un grapatet de malves ben bullides, es posa el suc en una escudella i s'hi posen deu cèntims d'Holanda i un raget d'oli "de las teri" [sic]. Tot plegat es beu. Si la persona no es troba

conforme prenent-se això, es fa bullir un pessic d'herba del mal de ventre i un pessic de camamilla i un raget d'oli "de las teri". [sic]

Comentaris: l'herba del mal de ventre podria ser el poliol (*Mentha Pulegium*).

29.- Remei per a un aire

Ventoses. Es posa en una cassola moll de bou, greix de cavall, greix de balena, greix de gallina, cera nova. Tot plegat es fa fondre i es fa la untura amb un drap ben calent a sobre.

Comentaris: aquest remei esmenta, en primer lloc, la utilització de "ventoses". La ventosa és un remei per al mal d'esquena, per al mal de ronyons i d'altres mals. Es fa amb una peça d'aram d'uns deu centímetres, o bé amb un got: es posa un llumí encès i un got al damunt al lloc on es té el mal.⁽¹¹⁾

30.- Oli bo per curar ferides, gangrenes i talls

Herba fam, corona de rei i malrubí. Es sofregeix amb oli en una cassola, mentre toquen les dotze de la nit de Sant Joan.

Comentaris: aquest remei és molt semblant al núm. 18, requereix també l'element màgic en la preparació, i aplica, però, una nova herba, el **malrubí** (*Marrubium Vulgare*), té propietats i és emprat per a ferides de lenta cicatrització.

31.- Remei per al refredat i el pit carregat

Mig porró de vi, com més bo millor. En una olleta, s'hi posa un grapatet de fulles de rosa, després s'hi trinxen tres "puros", dels bons, i quan ha minvat la meitat s'hi posa una cullerada de llard dolç i després es desfà amb farina del sac per passar.

32.- Remei per a febre al cap i pulmonia

Es posa fel de bou untat al ventre i l'esquena i després una melsa de bou llescada de l'amplada de tots dos peus. Es posa a les graelles. Que no sigui ni cuita, ni crua i s'ensucra de polvos de quina. I això es fa tres vegades i es porta sis hores cada vegada.

Comentaris: el remei parla de polvos de quina, la quina (*Chinchona Succirubra*). La quina és febrífuga i alivia el dolor. També es pauta el procés d'administració.

33.- Remei per al cremat

Mig setrill d'oli sofregit amb cera nova en una cassoleta nova. Quan és fos es treu del foc i quan és tebi s'hi posen dos rovells d'ou del dia, ben remenat. Es fa l'ungüent i s'unta amb una ploma.

34.- Remei per a enrabiades

Morella, ceba blanca i fulles de malves. Es fa bullir amb vinagre i una cullerada de llard dolç. Quan és ben bullit s'aboca i es fa un cataplasma melsat amb farina de mestall, sense passar; si no se'n té, s'hi posa farina de llinet i es posa al ventre. Això es fa cinc dies.

Comentaris: en aquest remei el remeier estableix també el procés d'administració. Pel que fa al mestall, és una mescla de blat, sègol o ordi.

35.- Remei per a un aire

Tres brots de ruda, un pessic de fulles de rosa, nou boles de llorer, cera nova i moll de bou. Tot això es fa sofregir en una cassoleta nova i es fa la untura.

36.- Remei per al dolor

Tres brots de mata, tres de romani, tres d'espígol, tres de ruda, tres de camamilla i donzell. Tot això es fa sofregir amb oli fet de casa.

37.- Remei per al dolor al costat

Es posa vi blanc, tabac negre i fulles de rosa. Es fa bullir fins que minvi la meitat i es fa el cataplasma.

LES TRES ORACIONS

En la llibreta de remeis i entre les receptes d'aquests hi ha també anotades quatre oracions, que realment són tan sols tres, ja que l'oració de la melsa apareix anotada dues vegades. Aquestes oracions són la del lloamat i espunyit (*lumbago* i desllorigar-se un puny), la de la melsa i la de les angines.

Oració de lloamat i espunyit

Aquesta oració apareix recollida entre el tercer i el quart dels remeis, sense tenir res a veure amb els mals que guareixen aquests (núm. 3, oli bo per a tot i núm. 4 remei per als penellons).

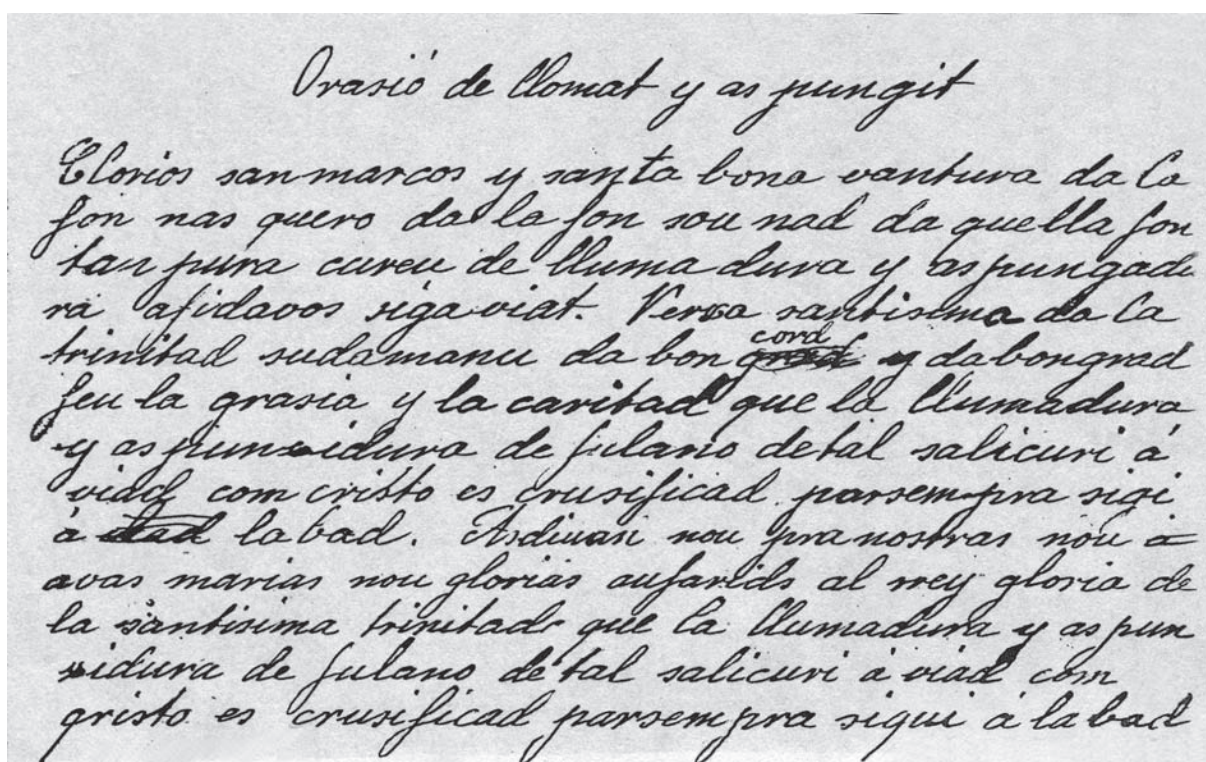
El seu text és el següent:

*Gloriós san Marcos / i santa Bonaventura / de la font nesquereu / de la font sou nat/
d'aquella font tan pura / cureu de lloadura i d'espunyidura / a fi de vos siga aviat.*

*Verge Santíssima de la Trinitat/ s'ho demano de bon cor i de bon grad / feu la gracia i
la caritat / que la lloadura i espunyidura de fulano de tal (aqui va el nom del lloamat o
espunyit)/ se li curi aviat / con Cristo es crucificat / per sempre sigui alabat.*

*Es diuen nou Parenostres, nou Avemaries, nou Glories oferts al rei gloria de la Santíssima
Trinitat, que la lloadura i espunyidura de fulano de tal se li curi aviat / com Cristo es
crucificat per sempre sigui alabat.*

Una altra versió parcial, que podem considerar clarament una variant d'aquesta oració de la llibreta del Pau Ravell, és la recollida per Enriqueta Malivern i Sardà en el seu treball *Oracions de l'Antigor*.⁽⁸⁾ Aquesta autora la recull com a "Oració contra la lloadura" i diu que perquè fes efecte s'havia de resar tres vegades al dia durant cinc dies seguits. Sembla ser que el nombre de

Oració per curar el lloamat i espunyit, que trobem recollida entre el tercer i quart dels remeis de la llibreta (Col. Mª A. Ivern).

vegades correspon sempre a nombres cabalístics.⁽⁸⁾ El text de l'oració contra la llojadura que recull Malivern és el següent:

Gloriós Sant Mauro / que a la font anau / que de la font tornau. / Aquella font tan pura! / Guariu a ... [nom del llojat] / de llojat o espunyidura.

Oració de la melsa

Aquesta oració apareix en la llibreta anotada dues vegades. En primer lloc entre els remeis núm. 25 i l'oració de les angines. En segon lloc cap al final de la llibreta entre els remeis núm. 31 i 32, sense haver-hi tampoc cap relació directa amb els mals que guareixen aquests remeis. Les dues versions són idèntiques.

Melsa jo et tallo / de tall i de retall / mal de tots los mals / així se fongui aquesta melsa / com aquest grum de sal. / Verge Santíssima de la Trinitat / me dareu de facultad / per curar la melsa de fulano de tal [nom del malalt] / per l'amor de Déu i caritat.

Una variant d'aquesta oració la trobem recollida per Pere Sadurní i Vallès,⁽⁹⁾ sota el títol d'"Oració per guarir la melsa"; a més, Sadurní detalla que "es tirava un gra de sal en una tassa d'aigua i a cada vers es feia una creu. També es deien parenostres". El text recollit per Sadurní és també una versió de la d'en Pau Ravell, en aquest text es parla "d'un gra de sal" mentre que en el d'en Ravell d'"un grum de sal".

En nom de Déu, que es curi / de la melsa i de tot mal. / Així es curi el mal de melsa / com es fondrà aquest gra de sal.⁽⁹⁾

Oració de les angines

És l'única oració de la llibreta escrita en castellà, i de les tres l'única que especifica i indica com s'ha d'utilitzar perquè sigui efectiva. Apareix recollida després de la primera oració de la melsa (després del remei núm. 25, remei per fondre un tendrum) i abans dels remeis núm. 26 (remei d'inflamació i racó), sense tenir tampoc cap relació directa amb tots dos. Tot i així, val a dir que la llibreta recull també un "Remei per a angines", que apareix en el núm. 22 de la nostra numeració.

Angines sortides i no vistes / por las cinco llagas de Cristo. / Dios es muerto. / Dios ha resucitado / haga la gracia que estas angines de fulano de tal (nom del malalt) / sean curadas. / Como esas palabras son verdad por el amor de Dios.

Després de l'oració es concreta que "a les angines no es té que fer cap remei; si fan mal l'oració es diu dues vegades al dia, tres dies seguits, fins que estan curades. Es pot menjar i beure de tot, que l'oració sola ja la cura."

NOTES

- (1) Entrevista a Maria Antònia Ivern Solé, 3-juliol-1998.
- (2) Setmanari vendrellenc *Baix Penedès* núm. 13, de 23 de juny de 1906.
- (3) Salvador ARROYO i JULIVERT a "El Ball de Malcasats del Vendrell ". *Miscel·lània Penedesenca*. 1995. IEP.
- (4) Entrevista a Jaume Rossell i Cregut "Jaume Ros" (1916), el seu pare, Bernat Rossell i Palau (1890-1952), havia actuat al Ball de Diables a principis del segle XX, sota la direcció d'en Pau Ravell. També ho féu en la recuperació del 1933.
- (5) Salvador ARROYO i JULIVERT a *El Ball de Diables del Vendrell*. El Vendrell 1990.
- (6) Pere SADURNÍ i VALLÈS a *Vocabulari del vinyater penedesenc*. IEP. 1996.
- (7) *Bibliografia bàsica* núm. 4.
- (8) *Bibliografia bàsica* núm. 5.
- (9) *Bibliografia bàsica* núm. 6.
- (10) *Bibliografia bàsica* núm. 1.
- (11) Mª Àngels BONET i GALOBART a *Etnobotànica de la Vall del Tenes*. Biblioteca de Cultura Popular Valeri Serra i Boldú. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. 1993.

BIBLIOGRAFIA BÀSICA

- 1.- Montserrat PUIGDENGOLAS i Regina MIRANDA a *La medicina popular*. Col·lecció Conèixer Catalunya. Barcelona. 1978.
- 2.- Roy GENDERS, Nika S. HAZELTON i Paula WOLFERT a *Guia pràctica il·lustrada: herbes i espècies*. Ed. Blume. Barcelona. 1983.
- 3.- WILLIAM A. R. i THOMSON, D. M. a *Guía práctica ilustrada de las plantas medicinales*. De. Blume. Barcelona. 1980.
- 4.- Rosa Mª MANOBENS RIGOL, Dolors CASANOVAS i Carme RAVENTÓS a *Plantes i paraules. Herbari Penedès-Garrafa*. Ajuntament de Sant Sadurní d'Anoia. 1982.
- 5.- Enriqueta MALIVERN I SARDÀ a "Oracions de l'antigor". *Miscel·lània Penedesenca* 1978. IEP.
- 6.- Pere SADURNÍ i VALLÈS a *Retalls de folklore penedesenc*. Museu de Vilafranca. 1982.
- 7.- GEC.

P À G I N A W E B

Els treballs que us sintetitzem a continuació
van ser presentats a les Jornades d'Estudis Penedesencs
de l'any 2000. El conjunt complet del treball el podeu
descarregar en format PDF a l'apartat
“Miscel·lània penedesenca” de la nostra pàgina web
iepenedesencs.cat

EL BALL PARLAT DE SANT BARTOMEU D'ALBINYANA

RESUM

El ball de sant Bartomeu és un dels balls de sants que va gaudir de reconeguda popularitat a la comarca del Baix Penedès i en la seva zona d'influència més propera durant el segle XIX i principis del segle XX. Aquest ball té el seu precedent més remot en unes festes reusenques de finals del segle XVIII, en les quals apareix documentalment per primera vegada.

Al Baix Penedès va ser representat pels carrers i places de quatre nuclis de població: el Vendrell, l'Arboç, Masarbonès i Albinyana, i Roda de Berà a la comarca del Tarragonès. Tant a Roda com a Albinyana se'n conserven encara els textos. El text albinyanenc, que estudia aquest treball, és un manuscrit que porta data de 1887 i fou localitzat per l'escriptor Joan Perucho, vinculat al poble des que cap a l'any 1960 va comprar la casa del carrer Major núm. 7, on va recollir el quadern.

El darrer intent documentat de representació del ball a Albinyana, el daten alguns testimonis orals cap a la segona meitat dels anys 1940. Nosaltres hem tingut accés al text i altra documentació complementària de la mà de l'amic historiador Manuel Bofarull i Terrades.

ABSTRACT

The Ball de Sant Bartomeu is one among dramatized dances dedicated to Saints which enjoyed acknowledged popularity in the Baix Penedès Area and its closest sphere of influence throughout the 19th Century and early 20th Century. The oldest-known precedents of this dance were some celebrations in Reus by the end of the 18th Century. This is when the dance is first evidenced.

The dance was performed in the Baix Penedès Area along streets and in squares of four towns: el Vendrell, l'Arboç, Masarbonès and Albinyana, in addition to Roda de Berà in the Tarragonès Area. Both in Roda de Berà and in Albinyana, the original texts have reached the present day. The text from Albinyana – the focus of the present essay – is a manuscript dated in 1887 which was found by writer Joan Perucho. The writer was linked with the village since 1960 when he bought number 7 in Major Street and brought the notes together.

Some oral witnesses date the last known attempt to perform the dance in Albinyana by the second half of the 1940's. We have had access to the text as well as to additional documentation thanks to our friend and historian Manuel Bofarull i Terrades.

ELS VITRALLS DE L'ESGLÉSIA DEL VENDRELL

RESUM

L'actual edifici del temple parroquial vendrellenc està dedicat a sant Salvador, la Transfiguració del Senyor, fou construït al segle XVIII. Consta de tres naus, la major de més alçària i dues naus laterals a manera de capelles intercomunicades, quatre per banda, i un fals creuer amb cúpula o cimbori.

L'any 1732 es van iniciar les obres de construcció i el 1739 es va donar per acabada una part important de l'edifici, fins que deu anys més tard, el 1749, el bisbe de Barcelona donà la llicència per beneir la part anterior nova del temple. L'obra del campanar es donà per acabada l'estiu de 1784, quan el 6 d'agost d'aquell any es va col·locar l'àngel-penell. La portalada fou obra entre 1784 i 1786, any en el qual es va finalitzar l'obra total de l'edifici.

ABSTRACT

The current building of el Vendrell's church is devoted to Sant Salvador, Lord's transfiguration, and it was built in the 18th Century. It has three naves, the main being higher than the two lateral ones, which are built as intercommunicated chapels. There are four chapels on each side and a false crossing with a dome.

Construction works started in 1732 and by 1739 a significant part of the building had been completed. Ten years later, in 1749, the Bishop of Barcelona consented to the new and front part of the temple being blessed. Belfry Works were completed in the summer of 1784 when, on 6th August the angel-weather vane was installed. The portal was built between 1784 and 1786, and this completed all building works.

INVENTARI DE TOPONÍMIA PENEDESENCA

Preguem que es faci conèixer qualsevol referència documental que es tingui dels següents llocs del Penedès:

LLISTA NÚMERO 117 - Primavera 07

TOPÒNIMS	MUNICIPI	1ª NOTÍCIA	DATA
BUIGUETES, les	Sant Llorenç d'Hortons	Carrer de les B.	1996
BULLIDOR D'ESPITLLES, el	Santa Margarida i els Monjos	Bullidor d'E.	1991
BULLINGUES, cal	Castellet i la Gornal	?	?
BURBULLIDA	Avinyonet?	"Burbullida"	1138
CABA, pont de	Cunit	"pont de Caba"	1855
CABANYA, lloc dit la	Lavit?	"vocato la C."	1537
CABANYALS, lloc dit	Sant Sadurní d'Anoia	"Cabanals"	1188
CABISTOL, el	Sant Martí Sarroca	"lo Cabistol"	1474
CABRA, muntanya del	Castellet i la Gornal	?	2005
CABRA, fondo de la	Castellví de la Marca	?	1979
CABRERA, font	Castellví de la Marca	?	?
CABRES, solei de les	Castellet i la Gornal	?	1977
CADIRER, pallissa del	El Vendrell	"del Cadiré"	s. XIX
CAGALLOPS, cal	Sant Sadurní d'Anoia	?	?
CAGARINA, barraca del	Sant Pere de Ribes	?	1999
CAIO, mas	La Granada	"lo mas Caio"	1688
CALAF, puig de	Castellet i la Gornal	"Chalaf"	990
CALAU, fondo del	Olèrdola (Viladellops)	?	?
CALBET, cal	Masarbonès	"cal Calbet"	1897
CALCOTS, els	Sant Jaume dels Domenys	?	2000
CALDERASSES, torrent de les	Pontons - Torrelles	?	1985
CALISAI, el	Santa Margarida i els Monjos	?	1997
CALLERA	Sant Martí Sarroca	"Callera"	1142
CALM o CALMA, lloc dit	Avinyonet	"dicitur Calm"	1297

Adreceu-vos a:

Vicenç Carbonell, Av. de Jaume Balmes, 32, 3r, 2a

08800 VILANOVA I LA GELTRÚ

Tel. 93 815 90 26 - C/e: v_carbonell_v@yahoo.es

25 SORTIDES A PEU PEL PENEDÈS

Secció d'Excursionisme de l'Institut d'Estudis Penedesencs
2003

TOPÒNIMS	PÀGINES	NOTES
FANGA, riera de la (Font-rubí)	104	També dita del Romaní i de can Cartró
FAR, platja del (Vilanova)	41, 42 (foto)	Farola de l'any 1905
FERRER, mas (Ribes)	47	Després mas Berenguera
FIGUERES, can (Aiguamúrcia)	21	Vora el pla de Manlleu
FIGUERES, can (Font-rubí)	103, 104	Esment
FIGUERES, finca de cal (Subirats)	17	Caves Camprubí
FIGUERES, fondo d'en (Sitges)	65	
FIGUERES, pujol d'en (Subirats)	17, 18 (foto), 19	També muntanya del Cocodril
FILA BORRES (Castellet)	143	Nom antic
FITA, coster de la (Sitges)	114	A can Lluçà
FITA, turó de la (Sitges/Ribes)	65	Camí de Jafre
FITÓ DE MIRALPEIX, el (Sitges)	43	A ponent de Miralpeix
FLANDES DELS CASOTS, les (Subirats)	17	Timbes terroses erosionades
FLORIT, pujol (Castellet)	143, 145	Esmentat l'any 992
FOGÓ DEL PILLO, el (Vilanova)	41	Sector dels Colls
FOIX, muntanya de (Torrelles)	15	On hi ha el santuari
FOIX, Santuari de (Torrelles)	14 (fotos), 15	Porta el nom del riu
FONT, mas de la	157 (avui cal Marc de la Font)	Sant Jaume dels Domenys
FONTANELLES, mas de les (Albinyana)	53	Doc. també per les Fontanilles el 1646
FONTANILLES, can (Sitges)	116	A Campdàsens
FONTANILLES, font de (Olèrdola)	27	A tocar el fondo de la Seguera
FONT-RUBÍ, serra de	73	Limita amb Mediona
FORADADA, avenc de la (Albinyana)	51	Avencs i cova. Sector de Vallmajor
FORADADA, la (Bellvei)	133, 134	També dita fondo del Blau
FORADADA, roca (el Montmell)	67	
FORN, cala (Sitges)	115, 119	Camí de Vallcarca
FORNASSOS, avenc dels (Albinyana)	51	Anant a l'Escansa, a mà dreta
FORQUES, coll i puig de les	43	Ribes/Sitges
FORQUES, puig de les (el Montmell)	85	Limita amb la Bisbal
FRANCÀS, puig (la Bisbal/el Montmell)	67, 71	Esmentat l'any 990, té 544 m
FRARE, penya del (Sitges)	115	A can Lluçà
FRARES, platgeta dels (Vilanova)	41	Sector de Sant Cristòfol
FREIÉ, masia, font i serreta de	69	Antiga quadra de la Bisbal. Des del s. XV
FUSTER PLANES, cal (Aiguamúrcia)	21.	Església parroquial del Pla de Manlleu
GAIÀ, riberes del	21.	Antic límit del Penedès

(continuarà)

PROJECTE DE RECERCA I DIVULGACIÓ HISTÒRICA “TOTS ELS NOMS (El Penedès, 1931-1978)”.

Activitat desenvolupada l'any 2006

L'any 2006 ha marcat l'inici del Projecte *TOTS ELS NOMS (El Penedès, 1931-1978)* impulsat per l'Institut d'Estudis Penedesencs, i que ha comptat amb la col·laboració i l'ajut econòmic del Programa del Memorial Democràtic del Departament de Relacions Institucionals i Participació de la Generalitat de Catalunya, de la Direcció General de Recerca del Departament d'Universitats, Recerca i Societat de la Informació, dels Consells Comarcals de l'Alt Penedès, Baix Penedès i Garraf, i de l'Institut Ramon Muntaner.

El Projecte *TOTS ELS NOMS* compta també amb la col·laboració dels centres d'estudis locals del Penedès: Grup d'Estudis Sitgetans, Grup de Recerca de Sant Pere de Riudebitlles, Grup d'Estudis Rapitencs, Associació d'Estudis Científics i Culturals de Mediona, Centre d'Estudis Sadurninencs, Grup d'investigadors de les Roquetes del Garraf, Centre d'Estudis Ribetans, Grup d'Estudis Cubellencs, Amics del Castell de Gelida, Grup d'estudis i recerques històriques i culturals de Sant Quintí, Acthiva't de l'Arboç, revista *El Martinet* de Sant Martí Sarroca i Grup de Recerques El Podall de Torrelavit.

Durant els darrers anys s'han desenvolupat a les comarques que conformen el Penedès un seguit d'iniciatives institucionals, personals,

i associatives al voltant de la recuperació de la nostra història més recent. Aquest Projecte pretén recollir les experiències que s'han produït en els darrers anys, unificar esforços i plantejar projectes comuns sobre la recuperació de la Memòria Històrica i dels valors democràtics en els períodes de la II República (1931-1936), la Guerra Civil (1936-1939) i el Franquisme i l'Antifranquisme (1939-1978), tant des de la vessant de la recerca com de la divulgació. L'assentament i la millora del sistema democràtic requereixen l'accés dels ciutadans al coneixement històric, com a garantia de respecte a la pluralitat de memòries, i l'IEP vol col·laborar en aquest procés de recuperació, conservació i difusió de la memòria democràtica com a patrimoni col·lectiu, per tal de fomentar els seus valors a les comarques penedesenques.

Per una banda, s'ha desenvolupat la primera fase del *Projecte per a la localització, registre i senyalització dels llocs emblemàtics de la II República, la Guerra Civil, el franquisme i la lluita per la democràcia (2006-2007)* en col·laboració amb el Memorial Democràtic i els Consell Comarcals de l'Alt Penedès, el Baix Penedès i el Garraf. Aquest Projecte pretén aplicar al Penedès les actuacions derivades del Pla Pilot per a la Localització, Registre i Senyalització dels llocs emblemàtics de la

Guerra Civil 1936-1939, de la repressió franquista i de la lluita antifranquista a les comarques de Lleida. Aquest any s'han realitzat les següents activitats:

- a) Disseny del programa d'actuació sobre les comarques de l'Alt Penedès, el Baix Penedès i el Garraf per a la localització i elaboració d'un cens de llocs, persones, espais, monuments, símbols, paisatges i tot tipus de vestigis, tant si estan senyalitzats com no, sobre: Els referents democràtics republicans, La Guerra Civil, La repressió franquista, La resistència antifranquista, Els moviments civils democràtics.
- b) Creació de la infraestructura de treball per a cadascuna de les tres comarques esmentades a fi de localitzar els informants coneixedors del territori a contactar per fer factible el desenvolupament del Projecte.
- c) Desplegament de la xarxa de col·laboradors que ha permès disposar d'un informant en cadascun dels 47 municipis penedesencs, coordinats per Ramon Arnabat Mata, Raimon Soler i Daniel Sancho (Alt Penedès), Rosa M. Banach i Àngels Santacana (Baix Penedès) i Rosa M. Martí (Garraf).
- d) Treball de camp per part de la xarxa de col·laboradors per a procedir a l'exploració del territori a fi de confeccionar el cens de persones, llocs i fets, a partir de les fitxes facilitades i un cop validades entrar-les a la base de dades "Memòria Democràtica del Penedès", penjada a internet.

Per una altra banda, s'han desplegat un seguit d'actuacions coordinades per tal de desenvolupar parts concretes del projecte, amb el suport de la Direcció General de Recerca del DURSI i de l'Institut Ramon Muntaner:

1. Recerca sobre els fons documentals del Penedès entre 1931 i 1939, en diversos arxius penedesencs (Arxius Comarcals de l'Alt Penedès, Baix Penedès, i Garraf, i arxius municipals de Sitges, l'Arboç i Sant Sadurní d'Anoia. La informació obtinguda en aquesta recerca quedarà recollida en una base de dades consultable per internet, i

que facilitarà el treball previ de les futures recerques sobre aquest període.

2. Recerca oral sobre el Penedès entre 1931 i 1939. S'han iniciat les entrevistes i gravacions (una per comarca) a protagonistes del període de la Segona República i la Guerra Civil. Les entrevistes seran editades.
3. Creació d'una pàgina web per al Projecte *Tots els noms*. S'ha creat una pàgina web: www.totselsnoms.org amb l'objectiu de fer accessible la consulta pública dels resultats de la recerca i les bases de dades, i facilitar l'aportació d'informació per part dels penedesencs. La pàgina web consta d'una base de dades sobre persones que han tingut algun protagonisme en el període, informacions, memòries i testimonis, recomanacions, àlbum d'imatges...
4. Edició i publicació de la monografia: *Els joves i la II República i la Guerra Civil al Penedès (1931-1939)*, a partir dels treballs de recerca de Batxillerat realitzats pels alumnes dels Instituts del Penedès. S'ha fet una crida pública als instituts públics i privats de les tres comarques penedesenques perquè presentessin els TRECs dels quals disposaven sobre la Segona República i la Guerra Civil.

Finalment, el Projecte *Tots els noms* ha col·laborat en diverses iniciatives locals relacionades amb la recerca i la divulgació històrica del període 1931-1978:

- Projecte de recerca i edició d'un llibre sobre la II República i la Guerra Civil a Gelida (amb l'Ajuntament de Gelida i Memorial Democràtic).
- Projecte de recerca i edició d'un llibre sobre la II República i la Guerra Civil a Subirats (amb l'Ajuntament de Subirats i el Memorial Democràtic).
- Projecte de recerca i edició d'un llibre basat en entrevistes a soldats republicans penede-

sencs a la Guerra Civil (amb l'Ajuntament de Vilafranca del Penedès i el Memorial Democràtic).

- Jornades sobre l'aviació i la Guerra Civil (amb l'Ajuntament de Santa Margarida i els Monjos i l'Associació d'Aviadors de la República).
- Estudi sobre la repressió franquista al Penedès (amb el Museu de Vilafranca, l'Institut d'Estudis Penedesencs i el Memorial Democràtic).
- Jornades sobre la renovació pedagògica al

Penedès durant la Segona República (amb el Museu del Vilafranca, l'Ajuntament de Vilafranca i el Grup de Mestres del Penedès).

- Conferències sobre la Segona República al Penedès a Cunit, el Vendrell, Vilanova i la Geltrú, Sitges, Vilafranca del Penedès, Sant Martí Sarroca i Subirats (amb col·laboració amb els ajuntaments respectius).

Ramon Arnabat

Director

Projecte *Tots els noms*

El Penedès, desembre del 2006

Daniel Lacruz i Badia

DUES FOTOGRAFIES DEL RELIQUIARI DE SANT RAMON I SANT JOCUND DE VILAFRANCA DEL PENEDE'S

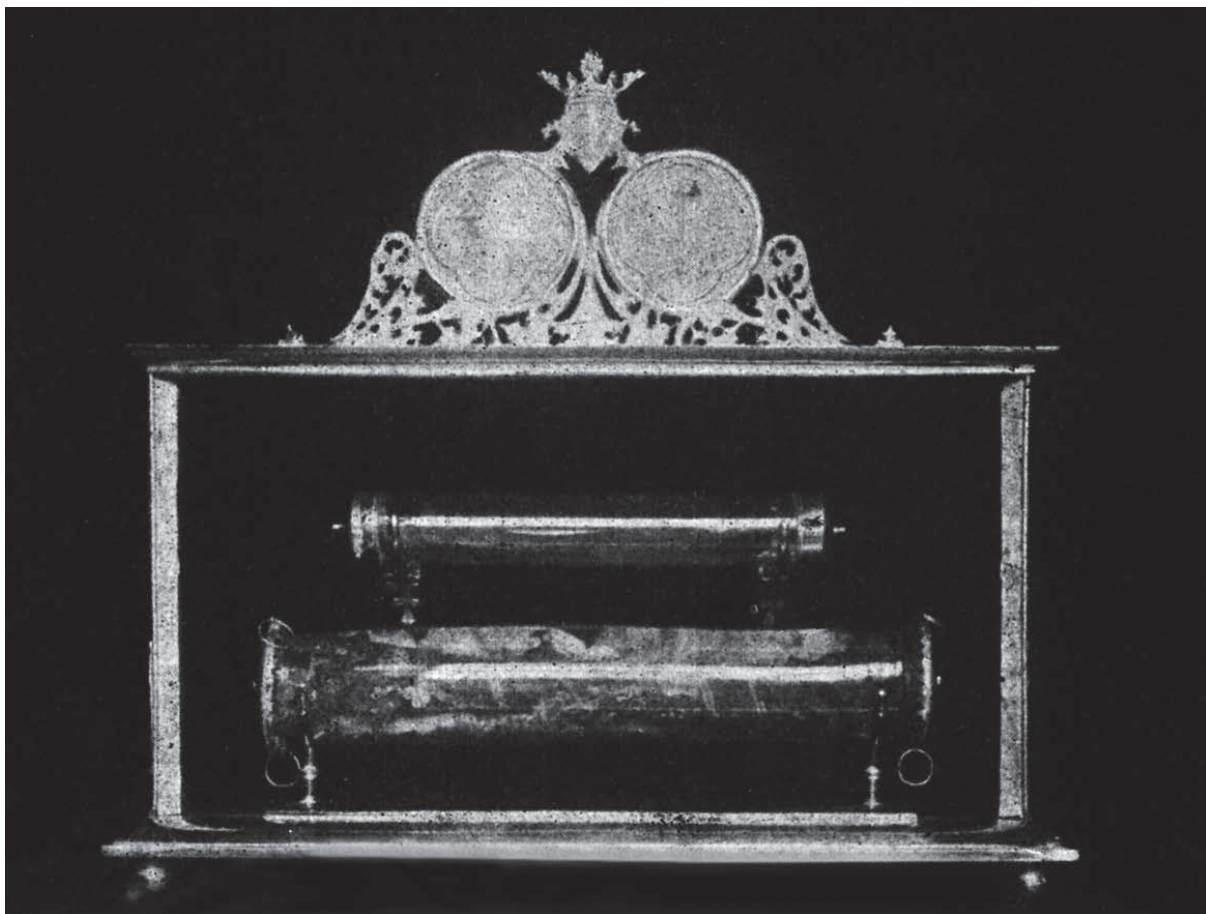
A la rectoria de Santa Maria de Vilafranca del Penedès hem localitzat una llibreta manuscrita, pel que sembla atribuïble a Mn. Josep Planas, amb la indicació: "Segona sèrie de notes de la Basílica de Sta. Maria i Esglésies i capelles de Vilafranca del Penedès i són terme", allí es comenta que, tot i la publicació el 1935 de les *Notes històriques de Santa*.

Maria, ha aplegat altres dades procedents d'un text trobat a la rectoria, són indicacions posteriors al 1939 que potser va aprofitar per al seu llibret *Antics Convents, Esglésies i Capelles de Vilafranca* publicat el 1948.

En aquest esborrall llegim:

Relíquia de Sant Jocund Mr.

La relíquia de S. Jocundo Mr consistia en un hos del brás dret, guardat amb un tubo de cristall tapat amb chapes de plata, que a 1679 fou portada de Roma per lltre. D. Ramon Sans, canonge sacristà de la Seu de Barcelona i Ardiaca

del Penedès; i cedida a la parroquia de Sta. Maria, fou proclamat en aquesta advocació compatró de Vilafranca.

Los dos reliquiarios de S. Jocundo i de S. Ramon estaban custodiats al sagrari del altar de S. Ramon amb una urna de plata primorosament cinsellada pels senyors Ginebreda, argenters de Barcelona, i que los hereus de Mon. Francesc Verdaguer i Balmes regalaren a la parroquia de Sta. Maria.

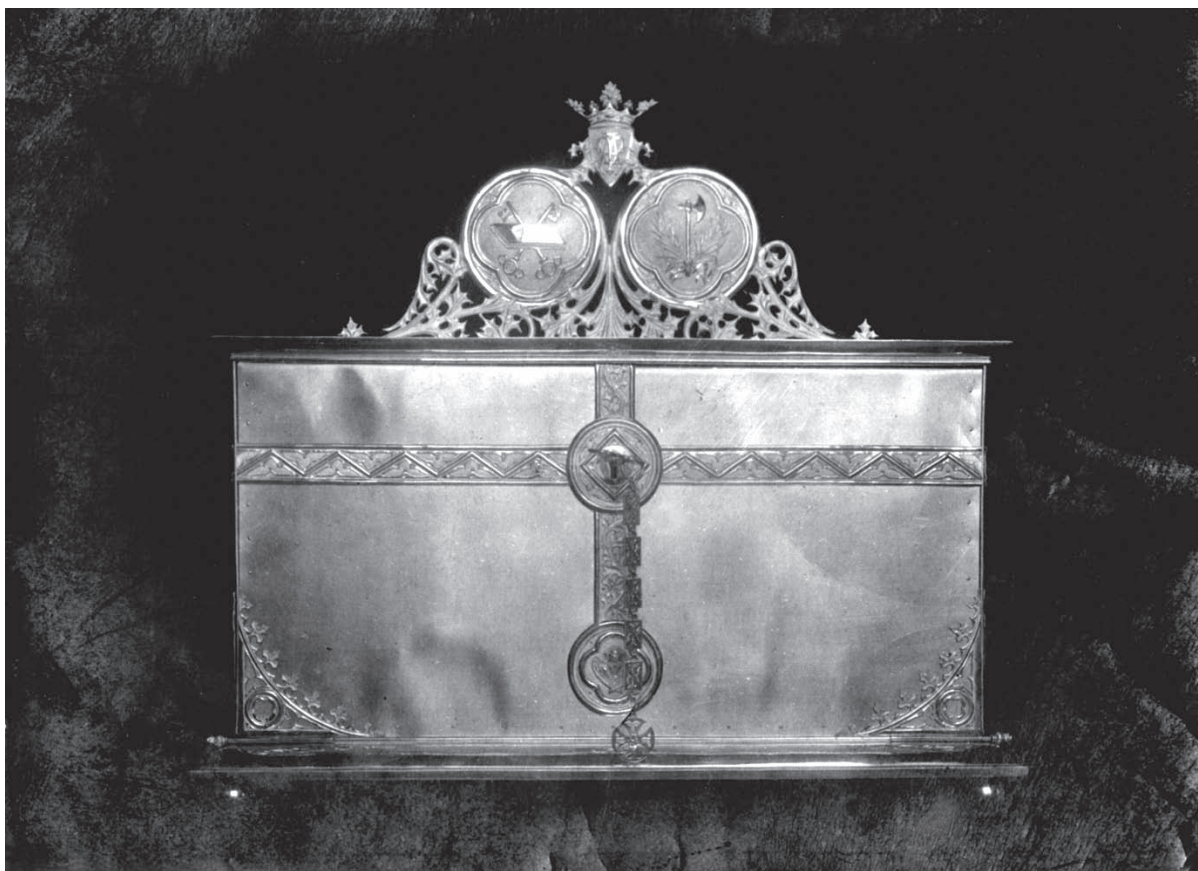
Aquesta urna amb las mencionadas reliquies, que contenia 40 centimetres de llargaria per 30 de alsaria i 20 d'amplada, fou devorada pel incendi de la parroquia de la nit del 6 d'Octubre de 1934; trobáanse entre las cendres de aquell altar un regular hós calcinat, que un hom suposá era de la reliquia de S. Ramon de Penyafort. aqueix hos

calcinat, que es guardaba a la rectoria, desaparegué amb lo robo de las joyes de sta. Maria, comés al Juliol de 1936 pel comité roig de Vilafranca.

El actual reliquiari amb un fragment de vertebra de S. Ramon de Penyafort i regalat a la Basilica de Sta. Maria pel Iltre dr. Joan Boada, canonge de Barcelona, fou traslladat a Vilafranca per Mn. Pere Coma a 11 de setembre de 1942.⁽¹⁾

Reliquia de S. Ramon de Penyafort.

Aquesta reliquia fou cedida a Sta. Maria a 1886 pel Iltre. Dr. Jaume Català i albosa, Bisbe de Barcelona. Consistia en un hós cubit del bras dret, guardat en un tubo de cristall tapat amb drapes de plata, que el dit Sr. Bisbe portà a vilafranca a la tarde del 26 de maig d'aquell any en el trenc de les 2'50 i cuan se dirigia

a Castellvi de la Marca, per continuar son visita pastoral. Amb tots els honors i acompanyada del Sr. Bisbe, Rda. Comunitat de Pvrres, autoritats de Vilafranca i de un numeros concurs de fidels, fou traslladada amb proceso i baix talam la reliquia de S. Ramon a la parroquia de st.a Maria; on despres de llegida la trona la Autentica del Sant i donada la benedicció episcopal pel Sr. Bisbe, fou dipositada al sagrari del altar de S. Ramon, que al cap d'anys fou devorada pel foc de la nit del 6 d'Octubre de 1934.

Se ha puesto de manifiesto la cajita cerrada y sellada, en la que se depositaron parte de las veneradas reliquias de S. Raimundo de Penyafort, cuando se trasladaron los restos de dicho santo des de el altar mayor de la santa iglesia Catedral de esta ciudad, al altar de los Santos Juan y Pablo de la misma iglesia, el dia seis de mayo de mil ochocientos setenta y nueve, de cuya traslación levantó acta D. Miguel Marti sacrità, notario del Iltre. Colegio de esta ciudad. Abierto que fue dicha caja, hallaron intactos en la misma los huesos cúbico y calcáeno del gloriosos San Raimundo.de Penyafort, que se guardaban en ella des de la fecha mencionada, junto con el hueso lamado radio izquierdo del mismo santo, que se sacó el dia cinco de enero del presente año, para ser entregado a las R.R. Monjas Beatias de Sto. Domingo de esta ciudad, y de cuya extracción levantó acta el infrascrito secretario cancelario. Seguidamente... ha extraido de la caja uno de los huesos arriba mencionados, el cual, según dictamen de persona perita, es el hueso cúbito pertenecien-ten al antebrazo derecho, que ha sido colocado por ... en un cilindro de cristal, cerrado por uno de sus bordes con

chapa de plata, a la que se ha sujetado por medio de lacre encarnado la extremidad inferior del hueso, o sea la parte llamada apofosis estiloide o maléolo del cúbito. Luego ha cerrado ... el otro borde del cilindro con una planchita de plata, que se ha adherido por medio de lacre encarnado a la extremidad superior, o sea la parte llamada apofosis olenon del hueso, y al cilindro de cristal por medio de hilos de seda, encima de los cuales ha estampado en lacre el sello de su dignidad Episcopal.⁽²⁾

Una de les imatges d'aquest doble reliquiari és inèdita i ens mostra el reliquiari tancat, l'altre ens és coneguda del llibre de mossèn Agustí Coy, allí esmenta que Salvador (Mestre Prevere) havia fet expressament per a aquest llibre la fotografia de la vista general de Santa Maria i la del reliquiari.⁽³⁾ Al dors de la foto del reliquiari de la qual disposem i que ara publiquem consta la següent anotació:

*Reliquiari de St. Ramon de Penyafort
y S. Jocundo, patrons de la Vila.*

Coneixem també una postal adreçada a mossèn Salvador Mestre, amb data 20 de gener de 1911, en la qual consta l'adreça del carrer Sant Bernat, 13, on vivia i on durant una intervenció arquitectònica es va localitzar la fotografia del reliquiari tancat, imatge que ha estat restaurada digitalment, i algunes altres també de temàtica religiosa vilafranquina. Seria interessant estudiar també l'afecció d'aquest religiós per l'art de la fotografia.

NOTES

(1) *Llibreta manuscrita*. Pg. 48.

(2) *Llibreta manuscrita*. Pg. 47.

(3) Agustí Coy. *Vilafranca del Penadés. Su Historia y Monumentos*. Ed. Altés. Barcelona 1909. Pg. 538, nota 1.

Josep Maria Llantet

EL DOCUMENT FOTOGRÀFIC, DIALECTICA O TESTIMONIATGE

La coincidència en els darrers mesos de la publicació del primer volum d'una col·lecció que s'anuncia com *Els nostres fotògrafs*, volum que aplega imatges de Ramir Horro de la segona meitat del segle XX,⁽¹⁾ de la descoberta i exposició a l'Arboç de l'àlbum fotogràfic de Bell Esguard fins ara desconegut,⁽²⁾ i encara amb el complement de la troballa d'un conjunt d'imatges de Robert Capa sobre els darrers dies de la Guerra Civil al Penedès,⁽³⁾ ens permet una línia de reflexió sobre el sentit i l'aportació del document fotogràfic en l'espai històric –sense defugir la seva dimensió artística– justament ara que tira endavant amb bona empenta el projecte *Tots els noms* de recuperació de la memòria històrica.

La presentació al Museu Nacional d'Art de Catalunya de la mostra “Mirades paral·leles. La fotografia realista a Itàlia i Espanya” entre el juny i el setembre del 2006 va tornar a permetre interessants aportacions al debat sobre el sentit del document fotogràfic en l'espai històric del segle XX. En concret la fotografia des de l'espai dels plantejaments neorealistes en un temps en el qual calia subratllar la realitat sense artificio, tot extraient-la del seu context i presentant les imatges com a una denúncia.⁽⁴⁾

En definitiva, el tema ofereix una interessant perspectiva de debat teòric després de les experiències editorials de la darrera dècada,⁽⁵⁾ en les quals semblava clara la voluntat de mantenir una dialèctica basada en la imatge com a crònica d'una realitat històrica, allò que Manuel Vázquez Montalbán anomenava “la memòria dels vençuts”, potser perquè encara semblava que ens continuava fent servei el vell concepte que anomenàvem materialisme històric, des del principi que la imatge no a-

consegueix explicar-se a ella mateixa i ens ofereix aportacions històriques en la mesura que esdevé complementada amb la corresponent contextualització temporal, en algun cas com el de Carles Querol amb un farciment de matisacions complexes i potser fins i tot excessives.

La dialèctica, en definitiva, es podia situar en la imatge que es justifica com una història d'artistes o la que es considera una història d'imatges,⁽⁶⁾ i des d'aquí podem anar a concepcions del sentit de la fotografia que van de l'anomenat realisme social al realisme poètic, al neorealisme o a la nova avantguarda. El debat entre art i realitat és especialment evident en l'anàlisi de treballs fotogràfics com els d'Adolf Lara i així ho ha remarcat recentment Jesús Castillo: “La visió ciutadana d'un fotògraf esdevé quasi com la d'un confessor darrera la reixa de la màquina de la veritat eclesiàstica [...] configura un planetari pene-desenc, percentualment rigorós, informalment estètic i tipològicament previsible [...]”.⁽⁷⁾

La referència a la història des de la imatge no pot ser més evident en el cas de Robert Capa, com escriuen Oriol i Carles Querol al pròleg del catàleg de l'exposició “Capa, aquí” que ells han comissariat. “[...] recuperar moltes fotografies, que actualment ens permeten tenir una panoràmica completa del conflicte i ens ajuden a entendre millor els tràgics esdeveniments del període de guerra”.⁽⁸⁾ La perspectiva de Capa és, en definitiva, la que van definir els seus companys Henry Cartier-Bresson, André Kertész, Brassai i Bill Brand com “l'instant únic”, el de la “imatge esdeveniment” que pot recollir el fluir de la vida, l'instant amb tota la seva capacitat d'esdevenir reportatge.⁽⁹⁾

Els amics Rafael Mestres i Miquel Galmés, però, no semblen disposats a mantenir aquest sentit de la dialèctica fotogràfica i –llevat d'alguna sorpresa editorial complemen-

La recuperació de les Fires de Maig o dels Enamorats de Vilafranca del Penedès a partir de 1957, en la línia del desarrollisme franquista d'aquells anys, va imposar la necessitat de complementar la mostra comercial amb alguns actes de caire comarcalista, la inauguració de la mostra firal –amb la corresponent benedicció a càrrec del senyor

Degà-, complementada amb un pregó i parlaments oficials, es va acompanyar d'una trobada d'alcaldes de la comarca (un canvi d'impressions sense cap programa ni temari sobre la taula, ni tampoc, evidentment, cap mena de capacitat decisòria comarcal) i amb caire més festiu l'elecció de la miss del Penedès, d'entre les noies representants dels diversos municipis.

Posats en el farciment les "agraciades senyoretes" arribaven a la Casa de la Vila, on es procedia a la proclamació de la representant del Penedès durant l'any –com es pot suposar, sense cap altra conseqüència més enllà dels dies de les Fires. L'any de la imatge les noies van arribar a la Casa de la Vila entaforades com podien en uns biscuters.

Mantenien l'ordre els policies municipals José María Niño Hortelano i el cap d'aquest servei, Eustaquio Parrilla Moreno, al balcó de l'Ajuntament la Comissió de Fires amb l'alcalde, Manuel Guilamany (imatge del CD José Luis Delgado Tobalina, amb la col·laboració de Joan Solé i Bordes, Història gràfica de la Policia Municipal. Vilafranca del Penedès 2004.)

tària que desconeixem– han donat a l'edició de les imatges de Ramir Horro un tractament purament testimonial, com si l'evident grisor de la postguerra que durant dècades va recollir la Leica del fotògraf vilanoví no permetés una dialèctica complementària, una crònica d'un temps que, ens agradi o no, és tan nostre com els que el van precedir o els que van venir a partir de la mort del dictador el 1975. La que s'ha anomenat crònica dels fotògrafs dels anys cinquanta, observadors d'un món camperol –i pescador, podríem afegir en dimensió vilanovina– en decadència i, a la vegada, un dels primers fotògrafs urbans moderns.⁽¹⁰⁾ Fins a quin punt podem ubicar el fotògraf de Vilanova en aquest espai?

Hi ha imatges de Ramir Horro, com la mateixa que il·lustra la portada del llibre o les fotografies de grup dels vells pescadors de les pàgines 36 i 37, que en el seu testimoniatge específic podrien ser mereixedores d'una glosa esplèndida, amb aquell lirisme que sembla disposat a acceptar l'espiritualitat literària. És en aquesta línia que podem situar allò que Barthes en deia els tres nivells fotogràfics: l'informatiu, el simbòlic i el nivell de l'inefable, el d'allò que dona a la fotografia la seva capacitat per a *commoure*⁽¹¹⁾. En l'edició d'Horro, però, no han rebut altre tractament que l'exercici estrictament artístic, de nuda sensibilitat. És aquest un criteri que no compartim, en especial si Mestres i Galmés pretenen fer una aportació a la bibliografia historiogràfica vilanovina i penedesenca. Si, en una altra perspectiva, intenten iniciar amb aquest volum una col·lecció dedicada a la creativitat artística en la fotografia potser no han triat el millor creador –i prou de bons que n'ha tingut i en té la capital del Garraf. Volem entendre que Ramir Horro era un cronista, d'aquí que resulti impossible la síntesi dialèctica d'aquest volum, la d'un cronista sense crònica.

NOTES

- (1) Ramir HORO I LÓPEZ. Col. *Els nostres fotògrafs*, 1. Ed. Arxiu Comarcal del Garraf. Vilanova i la Geltrú 2006.
- (2) Exposició "Àlbum fotogràfic de Bell Esguard" L'Arboç. Festa Major del 2006. Organitzat per L'Arboç Activa't.
- (3) Exposició "Capa, aquí. Tragèdia republicana al final de la Guerra Civil Espanyola", Consells Comarcals de l'Alt i el Baix Penedès 2006, 2007, amb el catàleg de l'exposició "Robert capa. Tragèdia republicana al final de la Guerra Civil Espanyola". Ed. Andana. Vilafranca 2006. També Carles Querol i Rovira, "Tragèdia republicana al Penedès", a *El 3 de Vuit*, 25 d'agost del 2006, i Oriol Querol i Ferré i Carles Querol i Rovira, "Capa, aquí", a *El 3 de Vuit*, 29 de desembre del 2006.
- (4) David BALSELLS. "La fotografia (neo)realista a Itàlia i Espanya", pg. 18, al volum *Mirades paral·leles*. Ed. MNAC. Juny 2006.
- (5) Esmentem, entre altres, el plantejament coincident que podem trobar a DD.AA. *Vilafranca ahir. Imatges d'un segle* (Vilafranca 1992); Joan BOSCH i Joan SOLÉ, *Aquella Festa Major vilafranguina* (Vilafranca 1999); DD.AA. *100 referents gràfics històrics del segle XX al Penedès* (Vilafranca 2000); Joan SOLÉ I BORDES, *Societat la Principal (1904-2004). Llibre del Centenari*, (Vilafranca 2004); i fins i tot en el seu plantejament general a Josep Anton Barnaus, *L'abans. Vilafranca del Penedès. Recull gràfic 1862-1965* (Vilafranca 2000).
- (6) I. JEFFREY. *Fotografia. Crisis de historia*. Ed. Actar. Barcelona 2002, pg. 26.
- (7) Jesús CASTILLO. "L'estela dels vitralls, retrat d'un retratista", a *Diónysos* núm. 8, 9. Museu de Vilafranca. Estiu 2005, pg. 33.
- (8) Robert CAPA. *Tragèdia republicana...* Pg. 6, 7.
- (9) El concepte, l'analitza Walter BENJAMIN a la seva *Breu història de la fotografia*. 1931.
- (10) Juan Manuel BONET. "Tornant sobre els cinquanta", pg. 35, al volum *Mirades paral·leles*. Ed. MNAC. Juny 2006.
- (11) La teoria dels nivells fotogràfics, la desenvolupa Roland BARTHES a *La chambre claire. Note sur la photographie*. 1980.

Gener Aymamí i Domingo

EL RIU SUBTERRANI DE LA FALCONERA (GARRAF) Notes sobre un projecte d'explotació de les aigües de finals del segle XIX

En la costa de Garraf, entre Punta Ginesta i la Cala d'Aigua Dolça, hi ha una sèrie de sorgències d'aigua dolça, conegudes des d'èpoques força reculades pels pescadors de la zona, la més abundant de totes és la que brolla, just al peu del penya-segat de la Falconera,⁽¹⁾ la qual anomenaven “la Dolça”.

Aquests cursos hídrics que s'estenen fins a centenars de metres mar endins, concretament el riu de la Falconera o “riu de Garraf”,

Penya de la Falconera a tocar del poble del Garraf.

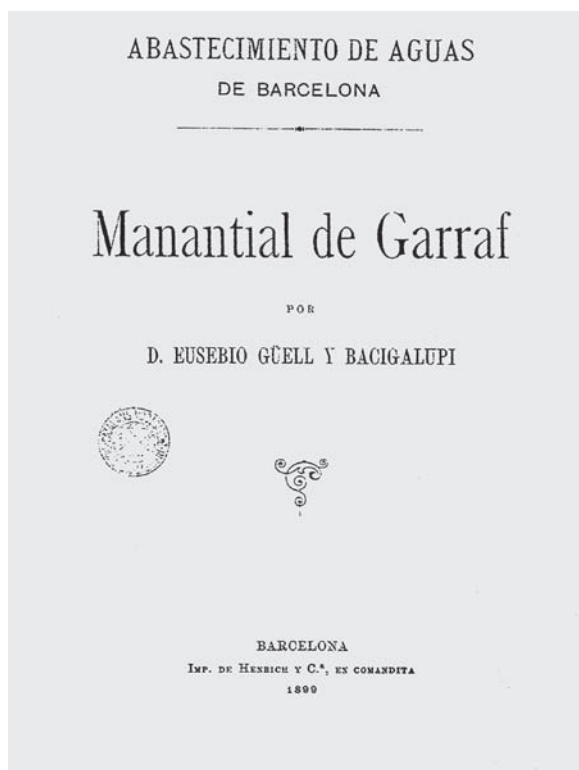
s'endinsa més d'un quilòmetre i tot apunta a què la veritable sortida de les aigües subterrànies està amagada sota el nivell del mar i que l'aigua que es veu per la superfície és només un sobrant del corrent inferior.⁽²⁾

Hi ha tres formes d'accedir al riu subterrani de la Falconera, una per mar; una altra davallant per un pou artificial, pou de l'Eusebi, de 50 metres de profunditat, que s'obre enmig del torrent de la Falconera, però, per estar situat en terrenys de la pedrera, cal demanar permís, a més a més, a l'interior del pou hi

ha canonades i cables elèctrics que s'utilitzen per a trure aigua, per la qual cosa cal anar en compte; l'altre accés és des de l'estació de Garraf, d'aquí cal endinsar-se cap al túnel del tren que travessa el penyal de la Falconera, que domina el llogarret de Garraf, i a uns 20 metres abans d'arribar al final hom troba, a l'esquerra, una finestra de ventilació que dona directament al penya-segat on s'obre la boca de la Falconera, s'hi arriba amb l'ajut d'una petita corda. Com es pot deduir, aquest accés és força perillós, tant per l'estretor del túnel com per la velocitat a la qual circulen els trens avui dia. Recordo trenta-cinc anys enrere com hi anàvem, això sí amb moltes precaucions, i no era estrany trobar-se algun pescador de canya, ja que era un lloc on s'efectuaven bones captures de llobarros.

La presència d'un curs d'aigua dolça en un lloc tan sec i àrid com el massís de Garraf on la configuració geològica del terreny sols permet l'existència de petites torrenteres, gairebé seques durant bona part de l'any, va despertar l'interès per llur aprofitament, a les darreries del segle XIX, d'Eusebi Güell i Bacigalupi (1846–1918), primer comte de Güell, industrial i empresari important i reconegut mecenes de la cultura catalana que aleshores era el propietari de “la cuadra de Garraf”. A tal efecte va encarregar a l'enginyer de mines Silvino Thos i Codina una sèrie de treballs de prospecció, que duraren quatre anys, durant els quals es van obrir quatre pous⁽³⁾ i algunes galeries artificials. Un d'aquests pous és el de l'Eusebio, el qual hem comentat anteriorment; tanmateix, sembla ser que s'utilitzà els serveis d'un bus, que resultà una cosa molt novedosa, ja que llavors tan sols s'utilitzaven en treballs i prospeccions marines. També es construí un mur a l'entrada, el qual, pel que sembla, l'any 1912 ja no hi era, ja que una exploració realitzada aquell any ni l'esmenta.

El 17 de juny de l'any 1896 l'Ajuntament de Barcelona va obrir un concurs per tal d'aug-

Portada de l'obra publicada l'any 1899.

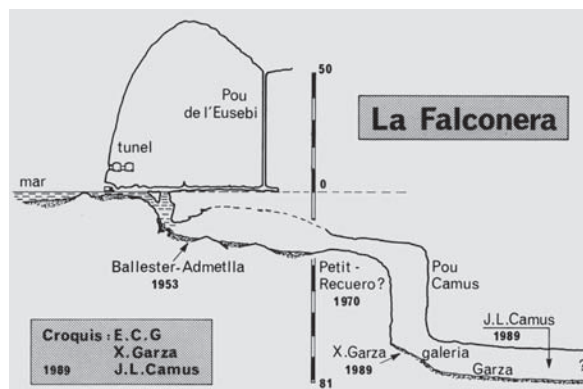
mentar l'abastiment d'aigua potable, ja que en la ciutat s'esdevenia una gran i important expansió i el cabal del qual es disposava aleshores no era suficient. Sembla ser que l'informe presentat per Eusebi Güell va obtenir de la Comisió de Foment, després d'haver estat estudiat per l'arquitecte i l'enginyer municipal, el dictamen favorable, però *"algún organo de la prensa de esta ciudad, mal informado sin duda, o careciendo de los datos necesarios, ha impugnado dicho dictamen negando o poniendo en duda, primero: La potabilidad de las aguas del manantial de Garraf; segundo: Su importancia; tercero: Las condiciones económicas de su traída y elevación."* Pel que es veu Manuel Duran i Gost, que era l'autor d'un altre projecte que pretenia dur l'aigua des del riu Ter, va publicar unes notes en les quals deia que el seu era el millor i per aquests motius, l'any 1899, Eusebi Güell va publicar un opuscle de 27 pàgines⁽⁴⁾ on narrava les excel·lències i bondats de l'aigua del riu de Garraf, les facilitats per tal de portar-la cap a

Barcelona, així com els avantatges de tots tipus dels quals gaudia el seu projecte en contraposició al presentat per Manuel Duran i Gost.

Pel que es refereix a la potabilitat diu que es van lliurar unes mostres al laboratori químic d'en Ramon Codina Langlin i que de l'anàlisi va resultar el següent: La mostra d'aigua agafada a cinc metres de distància del mar contenia aproximadament un volum d'aigua salada per vint d'aigua dolça.

La mostra presa a quaranta metres del mar contenia un volum d'aigua salada per cinquanta de dolça i la mostra procedent de l'interior de la finca, a uns vuit-cents metres del mar, era completament potable, ja que sols tenia un 0,44 de sals per litre.⁽⁵⁾

Després de demostrar que podia ser apta per al consum i d'explicar la importància del manantial tot publicant part dels informes presentats en la memòria elaborada pel senyor Thos i Codina, l'autor ens explica la part més important del projecte en l'apartat "Problema económico", ja que es tracta de portar cap a la ciutat comtal vuitanta mil metres cúbics (quaranta mil plumes)* d'aigua, que és el cabal diari que s'estimava tenia la Falconera, *"El proyecto de traída de las referidas aguas de Garraf... consiste en la elevación de aquellas*

Croquis de la Falconera realitzat per l'Espeleo Club de Gràcia de Barcelona.

CONSTRUCCIONES É INSTALACIONES	
Resumen general	
Presupuesto de la Maquinaria y obras anejas á la elevación.	Ptas. 2.116,636'65
Presupuesto del Depósito de elevación	» 394,973'29
Presupuesto del Puente de la Ginesta	» 15,723'27
Presupuesto del Puente del Llobregat.	» 237,271'10
Presupuesto de la Conducción	» 4.318,390'68
Presupuesto del Depósito de distribución.	» 1.465,180'64
Presupuesto de los gastos de Administración y Dirección Central	» 319,513'50
TOTAL.	Ptas. 8.867,689'13
Costo de 86400 metros cúbicos diarios á razón de pesetas 112'50 los primeros 80,000 metros y á razón de pesetas 56'25 los metros restantes (1).	
	Ptas. 9.360,000'00
COSTO TOTAL.	Ptas. 18.227,689'13
(1) El dictamen de la Comisión de Fomento acepta el precio de Ptas. 112'50 por metro cúbico fijado en la proposición hecha al Ayuntamiento en méritos del concurso, hasta la cantidad de 80,000 metros, y sólo el de la mitad, ó sea Ptas. 56'25, para los metros cúbicos que excedan de los 80,000 antes citados y no pasen de 120,000 metros cúbicos máximo abonable; quedando por consiguiente á favor del Ayuntamiento los metros de agua excedentes.	

Figura 1.

CUENTA DE EXPLOTACIÓN	
Gasto anual	
Dirección y Administración . . .	Ptas. 93,500
Servicio de elevación	» 478,516
Id. de conducción	» 20,400
Id. de distribución	» 41,200
Intereses del capital invertido en la construcción.	» 443,384
Intereses del capital de las aguas. »	468,000
TOTAL PTAS.	1.543,000
RESULTA EL METRO CÚBICO Á PTAS. 0'048	

Figura 2.

a 100 metros en las mismas costas de Garraf y su conducción en tubería cerrada, cruzando el Llobregat por medio de un puente, vertiendo finalmente dichas aguas a un gran depósito situado al pie de Pedralbes, de donde ha de ser repartida para su consumo en esta ciudad...”

A tal efecte presenta les despeses per a la construcció i instal·lació així com el compte d'Explotació (figs. 1 i 2) al qual afegeix “Si el caudal resultase doble de los 80.000 metros cúbicos ofrecidos, o sea, si resultase ser de 160.000 metros cúbicos, como creen los facultativos que lo han estudiado; entonces el precio por metro cúbico resultaría muy inferior al antes indicado, y este precio iría aún reduciéndose de una manera muy sensible a medida que, efecto de la abundancia de dicho caudal, al Ayuntamiento procediese a la venta o arriendo de parte de sus aguas, en cuyo caso se convertiría quizás en una partida de ingreso para su erario lo que hoy suponen algunos que ha de serle ruinoso...”, comentari fet, òbviament, en al·lusió als efectuat per l'autor del projecte de la competència.

Podem adonar-nos que per ser a les darreries del segle XIX ja s'esmenten unes xifres força considerables.

Pel que fa a la tarifa explica “... El abonado pagará sesenta céntimos de peseta por cada metro cúbico indicado por el contador, entendiéndose que el abonado pagará en todo caso el mínimo entero fijado en su póliza, aunque no lo haya consumido ni llegue a marcarlo el contador” (fig. 3).

»de 5 á 10 m.	pagará 0'50 cts. de peseta por m.
»de 10 á 15 id.	id. 0'40 id. id. id.
»de 15 á 20 id.	id. 0'35 id. id. id.
»de 20 á 50 id.	id. 0'30 id. id. id.
»de 50 á 100 id.	id. 0'25 id. id. id.
»de 100 á 150 id.	id. 0'20 id. id. id.
»de 150 en adelante á precios convencionales.	

Figura 3.

“Cada abonado deberá pagar además mensualmente a la Sociedad, cincuenta céntimos de peseta, por gastos de inspección.”

Per finalitzar ens diu que com que l'aigua que necessita la ciutat per a les fonts

públiques, regs, servei d'escorxador, etc. a l'Ajuntament li resulta un promig de 0,17 ptes. el metre cúbic, anualment, suposa que ha de pagar per aquest concepte 300.000 pessetes, "... este gasto, que desaparecería al adquirir el Ayuntamiento un manantial, cualquiera que éste fuera; en caso concreto de la adquisición del de Garraf, haría en cierto modo menos onerosa la suma de pesetas 1.543.000, importe de la Cuenta de Explotación de dichas aguas; puesto que, suprimida dicha suma de Ptas. 300.000, se restan éstas de las Ptas. 1.543.000 quedando así, por consiguiente, el presupuesto actual gravado tan sólo en 1.243.000 de pesetas.

"Contra lo manifestado, pues, por personas que sin haber estudiado suficientemente el problema que entraña la traída de aguas de Garraf, suponen que ésta ha de ser ruinosa para el Municipio, hemos demostrado la notable baratura a que resultarían dichas aguas puestas en Barcelona..."

En la darrera part del llibret Eusebi Güell fa referència al projecte rival presentat per Manuel Duran i Gost sobre la portada d'aigües des de Sant Pere de Casserres i sobretot al fullet que aquest va publicar i que segons E. Güell anava destinat a provar "1º La exorbitancia del precio a que han de resultar las aguas de Garraf puestas en Barcelona - 2º El mayor costo aual de estas aguas comparadas con las que dicho señor ofrece y 3º Los beneficios que reportaría el Ayuntamiento si, aceptando su proyecto, vendía una parte del caudal a los particulares."

Òbviament, en les pàgines següents rebutja totes les crítiques que fa Manuel Duran del seu projecte a l'ensems que ho aprofita per enaltir el seu mentre desacetrida el pressupost presentat per portar l'aigua del riu Ter, tot oferint una quantitat de xifres comparatives entre ambdós projectes, esmentant interessos, amortitzacions de capital

a trenta anys, despeses d'explotació i els beneficis econòmics que obtindria l'Ajuntament de Barcelona d'escollir un o altre projecte, arribant a aquests resultats en 38 anys (figs. 4-5).

El resultado de esta diferencia en los 38 años sería:		
Manantial de Garraf. Ptas. 632,000		
por 38 años.	Ptas. 24.016,000	
Canal de S. Pedro de Casserras.		
Pesetas 1.892,160 por 38 años. »	71.902,080	
Diferencia á favor del Municipio		
por razón del Manantial de Garraf		Ptas. 47.886,080

Figura 4.

Costo de los 80,000 metros cúbicos primeros á pesetas 112'50	Ptas. 9.000,000
Costo de los 40,000 metros cúbicos segundos á pesetas 56'25	» 2.250,000
Por no ser abonable el resto del caudal, resulta que los 200,000 metros cúbicos supuestos importan	Ptas. 11.250,000
Construcciones é Instalaciones según el presupuesto actual. »	8.867,689'13
Aumento por razón del mayor caudal	» 4.433,844'56
COSTO TOTAL DE LOS 200,000 METROS CÚBICOS	Ptas. 24.551,533'69
Producto de la venta de 60,000 metros cúbicos á Ptas. 500, precio calculado por el señor Durán	» 30.000,000
SOBRANTE Á FAVOR DEL MUNICIPIO.	Ptas. 5.448,466'31
Este sobrante al 5 %, produciría un ingreso anual de	» 272,423'31
Canon anual de los 60,000 metros cúbicos vendidos, precio calculado también por el señor Durán	» 1.800,000
Ingreso anual por razón de la venta de dichos 60,000 metros cúbicos	Ptas. 2.072.423'31
Gastos de Explotación.—Si para 86,400 metros cúbicos de agua el Sr. Thós había calculado Ptas. 631,616, para 200,000 metros cúbicos calcularemos el doble, ó sean. »	1.263,232
BENEFICIO ANUAL PARA EL AYUNTAMIENTO	Ptas. 809,191'31

Figura 5.

Mentre M. Duran diu frases com "No aconsejaría nunca una empresa como la de Garraf... por convencimiento de que habría de llevar al Erario Municipal a un desastre económico..."

Eusebi Güell conclueix dient “... *No titubeamos en afirmar que, a nuestro juicio, el proyecto del Canal de San Pedro de Casserras no es viable... con toda sinceridad, tampoco aconsejaríamos a nadie que tomase parte en la empresa proyectada por dicho señor porque convencidos como estamos de que financieramente habría de resultar ruinosa...*”

Des de fa forces anys l'aigua del riu Ter subministra la ciutat de Barcelona i l'aigua de la Falconera continua, com sempre, endinsant-se en el mar, això sí, des de l'any 1972, quan s'inicia la construcció de l'abocador d'escombraries de Garraf, molt més tèrbola, pudenta i contaminada que mai.

NOTES

- (1) AYMAMÍ, Gener. “Les coves del Penedès: la seva descoberta i utilització per l'home al llarg del temps (i II)”, pàg. 53. *Del Penedès* núm. 8. Institut d'Estudis Penedesencs. Vilafranca del Penedès. 2004.
 - (2) CARDONA I OLIVÁN, Ferran. “La Falconera”, pàg. 274. *Grans cavitats de Catalunya*. Vol. II. Espeleo Club de Gràcia. Barcelona. 1990.
 - (3) AYMAMÍ. *Op. cit.* Pàg. 54.
 - (4) GÜELL I BACIGALUPI, Eusebio. *Abastecimiento de aguas de Barcelona. Manantial de Garraf*. Imp. de Henrich y C^a en Comandita. Barcelona. 1899.
 - (5) Desconeixem el lloc on es va prendre aquesta mostra, ja que no va ser fins a l'exploració de l'any 1989 en què s'arriba als 81 metres de fondària i 600 de recor-regut.
- * Una ploma era el cabal d'aigua que podia passar per un orifici circular de 0,5805 cm de diàmetre, 4,643 cm de fondària i 7,8366 cm de càrrega central. Els valors usuals de la ploma eren a Barcelona, Girona i Lleida d'uns 2.200 litres per dia (*Diccionari de mesures catalanes* de C. Alsina, G. Feliu i Ll. Marquet. Barcelona 1996).

LLIBRES

Enric Granell i Antoni Ramon

LLUÍS DOMÈNECH I MONTANER, VIATGES PER L'ARQUITECTURA ROMÀNICA

Volum-catàleg de l'exposició.

Ed. Col·legi d'Arquitectes. Barcelona 2006.

La mostra “Domènech i Montaner i la descoberta del romànic”, presentada a Barcelona, al Museu Nacional d'Art de Catalunya entre el març i el setembre d'aquest any –posteriorment recollida en aquest esplèndid volum que comentem– ens ha permès conèixer la visita realitzada per l'il·lustre arquitecte modernista al Penedès l'any 1901. La intenció de Domènech i Montaner (1849-1923) va ser inicialment la de conèixer en directe les característiques del romànic, que presentava un interès específic a la Catalunya de la Renaixença i el Modernisme. Amb aquesta voluntat el 1901 va realitzar una única visita d'estudi al Penedès històric, un itinerari que va començar a Sant Ponç de Corbera, situat sobre Gelida, i que va seguir cap a Sant Sebastià dels Gorgs, Moja, Sant Miquel d'Olèrdola i Sant Martí Sarroca abans de visitar Marmellà i Miralles.

L'arquitecte que faria possible obres tan emblemàtiques del modernisme com l'Hospital de Sant Pau o el Palau de la Música Catalana a Barcelona estava interessat en el romànic, que considerava l'art nacional català, i entre el 1904 i el 1906 es va plantejar portar a terme una “Història de l'art romànic a Catalunya”. Amb anterioritat, però, ja havia anat recollint notes, dibuixos croquis i fotografies en diverses visites i el 1900 en ser nomenat director de l'Escola Superior d'Arquitectura de Barcelona va tornar a instaurar l'excursió científica com

a activitat didàctica, un dels que l'acompanyaria en diverses sortides seria el seu amic l'arquitecte vilanoví Josep Font i Gumà.

El 1901 Domènech realitza aquesta visita penedesenca que ara, en estudiar els papers i documentació que n'ha quedat, ens mostra com va ser el moment que va decidir que li calia centrar les seves observacions en un tema únic: l'arquitectura romànica catalana. Treballava utilitzant el mètode de les fitxes (de 16 per 11 centímetres), on començava per anotar una descripció del camí, a la qual seguia la situació i emplaçament del monument, la representació habitual de cada edifici amb planta, secció i alçat, així com anotacions sobre el tipus de construcció, la fotografia, la façana, la portalada i altres elements que considerava interessants, i finalment aplegava també referències bibliogràfiques.

Una part del que s'ha recollit en el llibre és el que ha estat exposat al MNAC en l'espai dedicat a l'art romànic. Es tracta d'un material fins ara inèdit procedent bàsicament de l'arxiu històric del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya. Les referències són, en casos com el de Sant Martí Sarroca, especialment interessants tota vegada que fa l'observació, descripció i estudi de l'edifici amb anterioritat a la restauració que, a partir de la iniciativa del cardenal Casañas, va portar a terme a partir de 1906 Puig i Cadafalch, un altre dels grans arquitectes modernistes del nostre país, igualment interessat pel romànic.

La visita de Domènech i Montaner porta data del 8 d'abril de l'esmentat any 1901. Més d'un segle després, l'edició de tot aquest material suposa, com a mínim, una descoberta que podem esperar que tingui continuïtat en el

fons documental de Puig i Cadafalch recentment descobert.

J. S. i B.

Joan Santacana

VIDES CREUADES. CARTES D'AMOR I DE GUERRA

Llibres de Matricula. Calafell 2006.

La possibilitat d'accedir a les cartes que durant el període de guerra es van fer arribar diverses persones de la vila de Calafell –uns al servei militar i després a la guerra, altres esperant a la vila el retorn de la persona estimada– ha fet possible un volum certament preciós i acurat en la col·lecció dels llibres de Matricula: un llibre amb un disquet que aplega textualment la totalitat de les cartes que el Joan i la Rosa es van creuar en aquells anys, i encara el complement de sis plànols publicats en facsimil, obra del pare de Modest Duran, de l'arquitecte i enginyer que, com es diu en la carpeta que aplega aquest material, “va imaginar la platja calafellenca del segle XXI”, posem pel cas amb una línia de tramvia al Vendrell i Sant Salvador.

Pel que fa al volum es tracta, com remarca David Iñíguez en el pròleg, d'una experiència de primera mà sobre el dia a dia quotidià de la guerra, la recuperació d'una memòria històrica ben específica. D'aquí que Santacana vulgui parlar d'entrada dels detalls viscuts que aquests textos ens aporten, i al seu costat les hores de conversa amb un altre protagonista, Modest Duran, el qual després va triar el camí de l'exili. Tot plegat converteixen el llibre en un veritable mosaic que, com s'assenyala a l'inici, ho és de situacions de generositat però també de mesquineses, de patiments i d'esperances, i tot plegat expressat sovint amb la dificultat de qui no està avesat

a escriure amb naturalitat, com era el cas del Joan, i es troba en la necessitat de fer no sols una professió de sentiments, sinó també un relat dels esdeveniments que marquen la seva vida.

El resultat n'és –si l'expressió pot ser aplicable a un volum d'història– un text deliciós, viu i directe, resultat de la labor pacient d'en Joan Santacana, el qual ha anat cercant en els textos de les cartes els diversos aspectes que configuren els seus comentaris, les apreciacions que corrobora amb fragments de les cartes, el dibuix d'una panoràmica vista des del front i des de Calafell; però també la panoràmica del després, la del camp de concentració i l'exili. Tot plegat una fotografia viva de la vida, de la senzilla vida dels nostres pares o avis, el dibuix d'aquells que van anar a la guerra i dels que no ho van fer. Podríem parlar aquí d'un conjunt de fotografies en lletres, d'un dibuix de la realitat d'uns anys viscuda en directe. Però encara hi ha un altre detall: a la nostra manera de veure, aquest hauria de ser, com a mínim en el text de les cartes, un llibre de lectura i de reflexió per a les noves generacions, un manual d'història per als adolescents de casa nostra, tantes vegades convençuts que en aquest món tot són i han estat sempre vaques magres.

J. S. i B.

DD.AA.

GOIGS DEL Penedès i GARRAF. FINS AL SEGLE XIX

Ed. Gogistes Penedesencs 2006.

L'entitat que aplega els amics dels goigs a les contrades del Penedès històric ha acollit en una carpeta, amb un disseny especialment acurat a càrrec de Víctor Oliva i en una edició de sols 150 exemplars, una cinquantena de goigs penedesencs que arri-

ben fins al segle XIX i que corresponen a les poblacions d'Albinyana, Avinyonet, Canyelles, Castellet i la Gornal, Castellví de la Marca, Cubelles, Cunit, Gelida, l'Arboç, Mediona, Olèrdola, Olivella, Pacs, Sant Pere de Ribes, Sant Quintí de Mediona, Sant Sadurní d'Anoia, Santa Margarida i els Monjos, Sitges, Subirats, Terrassola i Lavit, Torrelles de Foix, Vilafranca del Penedès, Vilanova i la Geltrú i Vilobí.

En una breu nota introductòria a la contracoberta de la carpeta es fa comentari de la producció gogística com a complement de la pietat popular i les habituals i nombroses celebracions religioses, des dels senzills aplecs en ermites fins als grans oficis de solemnitat com els de la festa major vilafranquina, una producció que la difusió de la impremta va ajudar a difondre i ampliar. A banda d'això, cada goig ha estat homogeneïtzat de mida, però s'acompanya al peu de la indicació de la seva mida real i del número d'edició de l'entitat que els promou, del 34 dedicat al gloriós sant Antoni de Pàdua que es venera a Albinyana fins al 87 que correspon a Nostra Senyora de Vallformosa.

J. M. L.

Jaume Torrent i Oriol

SALVADOR ARMENDARES I TORRENT. METGE I POLÍTIC

Ed. Parlament de Catalunya. Viena edicions. Barcelona 2006.

Una edició especialment acurada, amb un bon nombre de fotografies i una àmplia documentació ens acosta a la figura del metge Salvador Armendares, nascut a Malgrat de Mar el 1893, metge a la població penedesenca de la Granada, metge de l'Hospital de Vilafranca, regidor del consistori vilafranquí, diputat al Parlament de Catalunya en l'etapa

republicana i mort a Mèxic, a l'exili, el 1964, personatge sobre el qual el mateix autor ja ens va oferir una síntesi en aquesta mateixa revista *del Penedès*, al número 5 de la primavera del 2003.

Els que ja comencem a pentinar bastants cabells blancs a Vilafranca havíem sentit a parlar força del doctor Armendares, ja fos per remarcar el seu caràcter especialment atent amb els més necessitats a l'hora d'oferir serveis mèdics, però també per la seva polèmica acció de transformació de l'hospital comarcal vilafranquí fent marcar les monges carmelites que portaven l'atenció sanitària i també l'escola, amb tota una llarga polèmica des del patronat de l'Hospital a l'entorn de la propietat d'aquell edifici –l'antic convent desamortitzat– i el seu ús, polèmica que va portar des de l'Ajuntament de la vila com a regidor. Aquesta acció i la seva defensa dels drets dels rabassaires al tombant de les reivindicacions que acabarien en els fets del 6 d'octubre van significar l'empenta política republicana de Salvador Armendares en iniciatives a les quals no en va ser aliè Rodolf Llorens i Jordana i, possiblement, tampoc Josep Roig i Llauredor "l'Arengetes", i que van tenir com a antagonista el clergat vilafranquí a través de la premsa de l'època, tot i que no ens consta una participació molt específica de Manuel Trens com indica el llibre.

Tot i ser el resultat d'una llarga tasca de recerca, el volum no entra a fons en aquestes polèmiques concretes, de tonalitat estrictament localista, però ens ofereix una perspectiva àmplia del personatge, amb un quadre cronològic, una descripció detallada de les diverses etapes de la seva vida, la reproducció de més d'una seixantena de cartes dels anys d'exili amb personalitats com Batista i Roca, Ventura Gasol, Pau Casals, Rovira i Virgili, Carles Pi i Sunyer, Josep Tarradellas o Josep Trueta. Encara completen l'edició les intervencions d'Armendares que consten al Diari de Sessions

del Parlament de Catalunya. L'edició ha comptat amb el suport dels ajuntaments de Malgrat de Mar i Vilafranca del Penedès, i la Fundació Josep Irla.

J. S. i B.

Apel·les Mestres

MÚSIQUES MODERNISTES

Edició de Joan Cuscó. Museu de Vilafranca. Nadal del 2006.

Tot i que els nostres coneixements musicals no van gaire més enllà de les beceroles no ens volem estar de comentar el magnífic treball que des de fa anys està portant a terme, amb la callada tenacitat que el caracteritza, en Joan Cuscó en el fons musical del Museu de Vilafranca. L'entitat, en arribar Nadal, obsequia els seus protectors amb una edició musical, per aquest camí s'han recuperat i interpretat en enregistraments treballs creatius d'Antoni Insenser, de Francesc de Paula Bové i de Josep Soler, aquest darrer –tot i que poc i mal conegut a casa seva– sens dubte el creador vilafranquí més destacat de la història de la música catalana, com a mínim en l'edat contemporània.

Ara sabem que Joan Cuscó continua treballant en l'estudi i catalogació de l'arxiu musical del Museu de Vilafranca, un fons ben mal conegut i sobre el qual Cuscó fa anys que incideix en una labor de recerca que esperem que aviat ens ofereixi algun estudi explícit. No ha estat sols una labor sobre el fons ja existent, de la mà de Joan Cuscó es van recuperar per al Museu de Vilafranca una part dels fons del mestre Bové que lamentablement anaven a cal drapaire quan l'immoble familiar del carrer d'Hermenegild Clascar va canviar de propietari.

La labor d'arxiu ja sabem que és lenta i feixuga però edicions musicals tan acurades com aquesta de músiques modernistes d'Apel·les Mestres que, fins i tot els que no en sabem ni un borrall, resulten de bon grat d'escoltar amb Roser Rios al piano i les veus de Neus Calaf i Fulgenci Mestres. L'edició s'acompanya –també amb traducció castellana i anglesa– de dos textos de Cuscó, un sobre les músiques del modernisme, i l'altre una aproximació biogràfica a Apel·les Mestres, així com un text de Lourdes Mallart sobre el modernisme al Penedès, amb especial referència a l'arquitectura i a la burgesia que la va fer econòmicament possible.

J. S. i B.

DD.AA.

50 ANYS D'ESCOLA ESTALELLA A VILAFRANCA. UNA EȘCOLA PER LA INTE-GRACIÓ

Vilafranca 2006.

Amb motiu del mig segle de vida l'escola pública Josep Estalella Graells ha publicat un volum a tot color, coordinat per Josep-Oriol Vendrell Sellarès –durant un bon grapat d'anys director del centre– a l'entorn d'aquest periple històric que ben bé es pot dir que és una imatge i reflex dels canvis experimentats per la societat vilafranquina i penedesenca del 1956 fins ara mateix.

Certament el volum, concebut amb caràcter coral i que compta amb nombroses aportacions de textos de professors, alumnes, pares i persones vinculades al centre d'una o altra manera en el decurs de tot aquest temps, s'enceta amb unes pinzellades històriques sobre l'escola pública a la capital penedesenca des del segle XIX fins a la Segona República, la Guerra

Civil i, igualment, el procés de depuració del magisteri que va exercir el primer franquisme, i que Ernesto González, antic professor de l'Estalella, ha estudiat amb especial deteniment en anteriors treballs. Amb posterioritat ens trobem amb la construcció i inauguració del que serà la primera escola pública de nova planta de la qual disposarà Vilafranca, així com el plantejament de la temàtica educativa en l'entorn del Nacional-Catolicisme i la legislació dels anys cinquanta i seixanta.

Les pàgines del volum, acompanyades de multitud de fotografies, que donen al llibre un caire molt amè fins i tot per a fullejar i recordar, ens dibuixen també aquell país del *desarrollisme* que no aconseguia escolaritzar tots els nens que tenien l'edat o que es trobava mancada de mestres. Aquella escola en castellà en la qual als primers anys setanta comencen a dibuixar-se els neguits de la coeducació, de l'ensenyament del català i de l'arrelament a l'entorn –un aspecte que caracteritzava la pedagogia del doctor Estalella a l'Institut Escola de Barcelona dels anys republicans– no és altra cosa que un reflex de la lluita de trota la societat per a la millora d'un dels drets bàsics i és en aquest espai que cal interpretar tantes i tantes pàgines del llibre, gairebé cadascuna concebuda com un petit capítol d'un mosaic que va molt més enllà de les parets de l'escola Estalella per parlar-nos d'un camí, el de l'educació a Vilafranca, llarg, sovint feixuc i no mancat de dificultats, que ens ha portat a una realitat actual prou diversa –diríem que sense punt de comparació– amb aquelles “Escuelas Nacionales” que molts vam haver de conèixer i potser també vam haver de patir en els foscos anys del franquisme.

J. M. L.

Narcís Bas i Socías

LA NARI

Ed. Impremta Ramon. El Vendrell 2006.

El 1926 les pàgines del setmanari vendrellenc *Baix Penedès* van anar publicant aquesta novel·la, potser més aviat n'hauríem de dir prosa, de caire costumista, de la qual tan sols una primera part es va arribar a aplegar en volum. Vuitanta anys més tard la tenacitat gairebé quixotesca de n'Alfons Vidiella Ramon ha fet possible poder comptar amb el text complet del treball literari de Narcís Bas i Socías.

Vidiella no sols ha cercat les dades biogràfiques sobre el vendrellenc autor del text, sinó que ha situat *La Nari* en l'espai de lliuraments periòdics al setmanari de la capital del Baix Penedès a la segona meitat dels anys vint, una data certament tardana per a la prosa costumista, que habitualment no va anar més enllà del segle XIX, però comprensible si tenim en compte que el seu autor va néixer el 1868, i es formà, per tant, en un entorn literari en el qual el costumisme encara hi deia la seva. Tot i això, el caire de la novel·la, molt més descriptiu que no pas narratiu i situat en un entorn específicament localista, es pot entendre bàsicament com a crònica d'un temps que desapareix, d'un espai i uns costums que s'emporta la modernitat, amb la necessitat de registrar i deixar constància d'un anecdotari de personatges i de fets que és a punt de caure en l'oblit.

Vuitanta anys després de la publicació, ben bé un i quart segle més tard dels fets que perfilen el senzill fil argumental de l'obra, que Arroyo situa entre el 1866 i el 1888, resulta indubtable l'aportació de Bas i Socías a la petita història de la vila i la comarca i el volum és molt més una eina de consulta de referències vendrellenques precises que no pas una obra de ficció, d'aquí l'interès de les notes finals que hi ha posat Salvador Arroyo que ens aporten dades específiques.

De l'edició, no sols cal remarcar-ne igualment la voluntat de recuperar un text oblidat o ben bé desconegut per a molts penedescs, sinó també la dificultat implícita de normalitzar –en base a uns mínims criteris que Vidiella explícita d'entrada– un text que sovint el que intenta és portar a terme un retrat de la realitat i els seus personatges, amb la seva manera de parlar i les seves expressions, sovint lluny del que ara entenem com a català normatiu, i això des del mateix subtítol del llibre. És en aquest sentit que cal agrair a Alfons Vidiella la labor ben feixuga que ha portat a terme, potser discutible en alguns aspectes, però sempre apreciable i sense la qual l'edició del text no hauria anat més enllà del facsimil certament incombible per al lector habitual.

J. S. i B.

A. Poyo Creixenti

TOCANT SANT JORDI

Edició de l'autor. Vilafranca 2004.

Amb la cura atenta en tots els detalls que caracteritzen els treballs d'Antoni Poyo, aquest volum ens fa explícits amb deteniment i una excel·lent voluntat de divulgació, en base a sant Jordi com a cavaller, tots els aspectes dels cavallers i en especial allò d'història i de llegenda que hi ha al voltant de l'escut i la iconografia jordiana, en aquest sentit, i amb el complement de nombroses il·lustracions, podem certificar que l'autor ha portat a terme una recerca exhaustiva sobre la presència de sant Jordi en la realitat de la història europea des de temps medievals.

En una segona part el llibre aplega i explica amb deteniment els diversos ordes de cavalleria existents i en concret tots aquells, més d'una dotzena, que tenen sant Jordi com a referent o patró, alguns dels quals són ben

coneguts i destacats, com és el cas del de la Garrotera, que encapçala actualment la reina d'Anglaterra i que trobem ja a les pàgines de la novel·la *Tirant lo Blanc*.

En conjunt parlem d'un treball que, a més d'un volum de lectura agradable i farcit de curiositats, esdevé una interessant obra de consulta sobre aquests aspectes de tradició sovint de base medieval que ens resulten pràcticament desconeguts, tot i que en arribar la diada de sant Jordi li reconeixem el seu patronatge de Catalunya i el relacionem amb una simbologia basada en la rosa, vestigi del cavaller medieval, com comenta Antoni Poyo a les pàgines de cloenda del treball, i encara afirmació de catalanitat.

J. S. i B.

Francesc Foguet i Boreu

L'ALTERNATIVA UNITÀRIA. L'ASSEMBLEA DEMOCRÀTICA DE VILANOVA I LA GELTRÚ (1976-1977)

Llibres de l'Arç. Consell Comarcal del Garraf.
Vilanova 2006.

Vet ací un estudi, guardonat amb el premi de premsa i investigació comarcal Eugeni Molero 2004 en la modalitat d'investigació, que ens fa veure com hi ha un seguit de fets que, tot i que podem trobar propers en el temps, formen part ja de la història recent de casa nostra, la de les mobilitzacions per aconseguir la implantació de la democràcia.

Des de la base de l'activitat de l'Assemblea Democràtica de Vilanova –que s'havia constituït en la clandestinitat el 1973 i la seva reactivació ja amb caràcter públic al febrer de 1976 amb el suport de diverses formacions polítiques, a més d'una vintena llarga d'enti-

tats de la comarca del Garraf– Foguet revisa la realització en l'espai vilanoví d'un conjunt de fets i esdeveniments que van marcar, a cada població amb un o altre caire, la vida política, social i del carrer en aquells primers anys de recuperació democràtica.

Van ser aquells els anys de la Marxa de la llibertat, de l'aniversari de l'Assemblea de Catalunya, del referèndum de la reforma política, els anys del Congrés de Cultura Catalana, de la reivindicació de l'Estatut, de l'Onze de Setembre del 1977, però també els anys que van acabar amb la desactivació del moviment assembleari, fins allò que en el corol·lari Foguet anomena "L'alternativa perduda": "La reivindicació unitària de l'Assemblea de Catalunya es convertí, pel pes del corró camaleònic del reformisme i per l'aquiescència partidista, en una alternativa perduda" (pg. 78). El volum inclou diverses fotografies d'aquells moments i cinc documents vilanovins en un apèndix documental prou interessant que es complementa amb un amplíssim conjunt de notes i referències.

J. M. L.

DD.AA.

I TROBADA D'ESTUDIOSOS DEL FOIX

Ed. Diputació de Barcelona 2005.

Volum ampli, de gran format i més de dues-centes pàgines en una edició sobria i acurada que aplega les comunicacions presentades els dies 4 i 6 de novembre del 2004 a Castellet i la Gornal i Santa Margarida i els Monjos, sempre a l'entorn dels diversos aspectes del Foix i el seu parc.

El volum s'estructura en àrees, dels treballs sobre gestió i els de medi físic, aquest

darrer amb una àmplia base de treballs, fins a les comunicacions sobre la fauna, el patrimoni natural i la flora, vegetació i paisatge, sense oblidar les que fan referència a aspectes històrics que també inclouen un bon nombre d'aportacions, en total més d'una trentena.

El conjunt ara aplegat en volum suposa una aportació ben interessant a l'estudi d'un dels espais de referència més significats del nostre Penedès. De l'anàlisi del Foix i el seu entorn, en resulta, per una banda, un coneixement en el temps, és a dir, en aquells aspectes que esdevenen punt de referència a l'entorn de la realitat del moment actual, però també una diagnosi concreta i específica d'aspectes d'aquesta realitat natural en el moment actual. Una i altra perspectives que ens han d'ajudar a fixar plans d'acció i incidència sobre el que resulta un dels elements més imprescindibles del nostre patrimoni.

J. M. L.

Rodolf Llorens i Jordana

CATALUNYA DES DE L'ESQUERRA. UNA LECTURA MODERNA I POPULAR DE LA CATALUNYA CONTEMPORÀNIA

Ed. Afers. País Valencià 2005.

Aquesta edició, preparada i prologada per Joan Cuscó i Clarassó en un ampli estudi introductori, ve a resultar un complement excel·lent al treball *Rodolf Llorens i Jordana, més enllà del noucentisme* que Cuscó va publicar el 2002 a la Biblioteca Serra d'Or de l'Abadia de Montserrat. Les diverses línies d'anàlisi de la concepció filosòfica de Llorens que Cuscó analitzava amb un cert deteniment en aquell treball, per altra banda, en una edició ben acurada amb nombroses referències bibliogràfiques, tenen ara una exemplificació

natural, un apèndix textual en el qual podem trobar vuit textos amplis de Rodolf Llorens a bona part dels quals era difícil accedir, o perquè restaven gairebé perduts entre les pàgines de la premsa local vilafranquina dels anys republicans o perquè havien estat publicats a terres americanes en edicions d'exili difícilment localitzables.

Certament el criteri de selecció dels textos o fragments de Llorens correspon a Cuscó i té la seva base en un criteri prèviament perfilat a les pàgines introductòries, però que se situa bàsicament en el seu caràcter d'exemplificació de criteris, una mena d'antologia de textos poc coneguts. Podríem entrar aquí en el comentari dels criteris de reedició de l'obra de tota una vida en un personalitat com la de Llorens, marcada per una trajectòria històrica complexa i amb una línia de pensament igualment marcada per la complexitat diversa. Al seu costat tenim el criteri de Pere Grases, el qual va revisar i aplegar tota la seva obra en més d'una vintena de volums, amb la correspondència encara en camí d'edició. Però el personatge de Llorens és polièdric, amb aspectes com els cinematogràfics en els quals l'edició que comentem no hi té cap mena d'interès, tot i que va ser la base de l'activitat professional de l'autor de *La ben nascuda* durant un bon grapat d'anys.

L'aplec d'aquest volum s'inicia amb la renaixença per entrar tot seguit en la política, els polítics i les polítiques al segle XX, amb quatre articles de la *Gasetta de Vilafranca* del 1930 i un darrer del 1973 del Centre Català de Caràcters, entitat a la qual va dedicar bona part dels seus esforços durant les darreres dècades de la seva vida, i encara dos textos més, un sobre el 14 d'abril i l'altre sobre Catalunya i els catalans procedents també de conferències i edicions catalanes a la capital veneçolana. Tot plegat una bona feina de Joan Cuscó que posa al nostre abast l'oferiment d'una antologia breu del pensament d'una de les figures més

notables de la filosofia –i qui sap si podem dir també de la literatura i la cinematografia– catalana del segle XX.

J. S. i B.

DD.AA.

VÍCTOR BALAGUER I EL SEU TEMPS

Ed. Abadia de Montserrat. 2004.

El volum aplega les actes del seminari sobre Víctor Balaguer celebrat l'any 2001 a la capital del Garraf. Com remarca Montserrat Comas en les línies de presentació, a Víctor Balaguer se'l coneix poc –podríem dir el mateix de Milà i Fontanals, que dona nom a la col·lecció en la qual es publica aquest volum– tot i que sembla haver augmentat en relació als treballs que es van presentar al col·loqui sobre el Romanticisme de l'any 1995. També és evident, però –i en comparació amb Milà per continuar en la mateixa línia d'exemple–, que la personalitat del polític i escriptor vilanoví va ser molt més diversa, a la presentació es parla d'un personatge de biografia inassumible per una sola persona.

D'una o altra manera el volum suposa una aportació notable i un avenç en el coneixement de Balaguer a través de cinc estudis, el d'Oriol Pi de Cabanyes sobre el vilanoví i el "Risorgimento", el de Ramon Grau sobre les coordenades historiogràfiques de Víctor Balaguer, l'estudi de Marina Cuccu sobre les relacions del nostre autor amb Itàlia entre 1848 i 1901. També hi trobem el treball d'Isabel Maria Pascual Sastre sobre Balaguer com un projecte polític alternatiu i clou el volum un treball de Joan Palomas sobre l'actuació parlamentària de Víctor Balaguer.

J. M. L.

FONS BIBLIOGRÀFIC

Intercanvi Arxiu Històric Comarcal de les Terres de l'Ebre

- *Recerca 93*. Arxiu Històric Comarcal de les Terres de l'Ebre. Tortosa. 1995. 136 pàg.
- *Recerca 2*. Arxiu Històric Comarcal de les Terres de l'Ebre. Tortosa. 1997. 152 pàg.
- *Recerca 4*. Arxiu Històric Comarcal de les Terres de l'Ebre. Tortosa. 2000. 304 pàg.
- *Recerca 5*. Arxiu Històric Comarcal de les Terres de l'Ebre. Tortosa. 2001. 240 pàg.
- *Recerca 6*. Arxiu Històric Comarcal de les Terres de l'Ebre. Tortosa. 2002. 360 pàg.
- *Recerca 8*. Arxiu Històric Comarcal de les Terres de l'Ebre. Tortosa. 2005. 352 pàg.
- *Recerca 9*. Arxiu Històric Comarcal de les Terres de l'Ebre. Tortosa. 2005. 338 pàg.
- FABREGAT GÁLGERA, Emeteri. "Burgesos contra senyors. La lluita per la terra a Tortosa (1148-1299)". *Quaderns de recerca núm. 3*. Arxiu Històric Comarcal de les Terres de l'Ebre. Tortosa. 2006. 204 pàg.

Donatiu de l'autor

- ALBALATE GUILLAMON, Lluís. "Cristóbal Mestre Artigas y las 'Vinerias'" en *La semana vitivinícola*. Edició de l'autor. València. 1979. 28 pàg.
- ROVIRA, Josep M. *Simfonies*. Edició de l'autor. Vilafranca del Penedès. 2002. 28 pàg.
- MONTSALVATGE, Xavier. *Serenata A Lydia de Cadaques, para flauta y piano*. Unión Musical Ediciones S.L. Madrid, s/d. 32 pàg.
- ROVIRA, Josep M. *El Mas del Carlí*. Edició de l'autor. Vilafranca del Penedès. 2005. 16 pàg.
- MOYA, Bienve. *Llegendes del Penedès i les valls del Garraf*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona. 2005. 112 pàg.
- CARBONELL I VIRELLA, Vicenç; CASTELLS I URGELLÈS, Alfred, i SABATER I NAVARRO, Josep Maria. *Enveja, el Llimonet, Masia d'en Bar-*

res i Masia d'en Frederic. Ajuntament de Vilanova i la Geltrú. Vilanova i la Geltrú. 2006. 108 pàg.

- PERONA SÁNCHEZ, Miguel Ángel, i MARTÍNEZ PIÑERO, Francisco. *Vallcarca. Imágenes y recuerdos de un pueblo desaparecido*. Viena Edicions. Barcelona. 2004. 188 pàg.
- HERNÁNDEZ VENTOSA, Xavier. *Operació salvament*. Baula. Barcelona. 2006. 152 pàg.
- SANTESMASES, Josep, i CUNILLERA, Joan. *Santes Creus i les terres del Gaià*. Arola Editors. Tarragona. 2006. 112 pàg.

Donatiu Ajuntament del Vendrell

- *Una mirada enrere*. Àrea de Fires i Turisme de l'Ajuntament del Vendrell. El Vendrell, s/d. 36 pàg.
- *Activitat de mil colors*. Àrea de Fires i Turisme de l'Ajuntament del Vendrell. El Vendrell, s/d. 36 pàg.
- XXXIV Concurs Literari Sant Jordi. *El Vendrell 2006*. Ajuntament del Vendrell. El Vendrell. 2006. 164 pàg.
- MAÑÉ MONTSERRAT, Salvador (text), i BAYÉS, Pilarín (il·lustracions). *Petita història de Pep Jai*. Editorial Mediterrània. Barcelona. 2006. 16 pàg.

Intercanvi Centre de Lectura de Reus

- NAVAIS I ICART, Joan. *Josep Maria Prous i Vila. Poemes d'amor i de guerra. Volum I: 1899-1931*. Centre de Lectura de Reus. Reus. 2005. 192 pàg.
- GINEBRA SERRABOU, Jordi. *Ideòlegs, gramàtics i escriptors*. Centre de Lectura de Reus. Reus. 2006. 150 pàg.
- SANAHUJA ANGUERA, Xavier. *La moneda municipal a Reus i el seu entorn (s. XV-XVIII)*. Centre de Lectura de Reus. Reus. 2005. 252 pàg.
- CARANDELL, Josep Maria. *Gaudí herètic*. Centre de Lectura de Reus. Reus. 2006. 208 pàg.

- ANGUERA, Pere. *Agenda pública*. Edicions del Centre de Lectura de Reus. Reus. 2006. 162 pàg.

Donatiu Sr. Josep M. Riba

- *Estatuts de la Cooperativa Vilafranguina de Flequers*. Cooperativa Vilafranguina. Vilafranca del Penedès. 1936. 12 pàg.

Intercanvi Amics de l'Art Romànic - Institut d'Estudis Catalans

- *L'exposició internacional d'art romànic de 1961*. Amics de l'Art Romànic - Institut d'Estudis Catalans. Barcelona. 2005. 22 pàg.
- *Lambard. Estudis d'art medieval*, volum XVII-2004-2005. Amics de l'Art Romànic - Institut d'Estudis Catalans. Barcelona. 2005. 222 pàg.

Donatiu Museu Marítim

- MORRO VENY, Guillem. *La marina catalana a mitjan segle XIV*. Museu Marítim. Barcelona. 2005. 314 pàg.
- *Manual per a la restauració d'embarcacions històriques*. Museu Marítim. Barcelona. 2005. 84 pàg.

Donatiu Govern de les Illes Balears - Conselleria d'Educació i Cultura

- JUAN BENEJAM, Gustau, i PONS MACHADO, Joaquim (coordinadors). *Talatí de Dalt 1997-2001. 5 anys d'investigació a un jaciment talaiòtic tipus de Menorca*. Govern de les Illes Balears - Conselleria d'Educació i Cultura. Maó. 2005. 268 pàg.

Intercanvi Universidad Nacional de Educación a Distancia

- *Palestra Universitària* núm. 17. Universidad Nacional de Educación a Distancia. Cervera. 2004. 198 pàg.
- *Palestra Universitària* núm. 18. Universidad Nacional de Educación a Distancia. Cervera. 2005. 244 pàg.

Intercanvi Institut d'Estudis Catalans

- *Memòria 2003-2004*. Institut d'Estudis Catalans. Barcelona. 2005. 636 pàg.

Intercanvi Museo del Traje

- DD.AA. *Certamen de fotografía sobre cultura popular 2003*. Secretaría General Técnica-Ministerio de Cultura. Madrid. 2005. 176 pàg.
- *Voces e imágenes en la etnomusicología actual. Actas del VII Congreso de la SIbE. Sociedad de Etnomusicología*. Secretaría General Técnica - Ministerio de Cultura. Madrid. 2004. 438 pàg.
- HERRADÓN FIGUEROA, Mª Antonia. *La Alberca Joyas*. Secretaría General Técnica-Ministerio de Cultura. Madrid. 2005. 200 pàg.
- *Guía Museo del Traje*. Secretaría General Técnica - Ministerio de Cultura. Madrid. 2005. 128 pàg.

Intercanvi Diputació de Barcelona - Servei del Patrimoni Arquitectònic Local

- *VI Trobada d'Estudiosos del Montseny*. Monografies 41. Diputació de Barcelona. Barcelona. 2005. 220 pàg.
- LÓPEZ MULLOR, Albert; ESTANY MORROS, Imma, i LACUESTA, Raquel (coordinadors). *Castell de Castelldefels. Arqueologia, història, art*. Monografies 7. Diputació de Barcelona. Barcelona. 2005. 516 pàg.

Intercanvi Societat Catalana d'Arqueologia

- TEJERO CÁCERES, José Miguel. *El treball de l'ós a la Prehistòria. Anàlisi morfotecnològica de la indústria sobre matèries dures animals de la cova del Parco (Alòs de Balaguer, Lleida)*. Societat Catalana d'Arqueologia. Barcelona. 2005. 154 pàg.

Intercanvi Universitat Autònoma de Barcelona - Departament d'Història Moderna i Contemporània

- *manuScripts. La informació i la comunicació a l'Època Moderna* núm. 23. Universitat Autònoma de Barcelona - Servei de Publicacions. Bellaterra. 2005. 214 pàg.

Donatiu Port de Tarragona

- ESCODA MÚRRIA, Coia, i BALLESTER BAIGES, Lluís. *El naixement dels barris del Port*. Centre d'Estudis Marítims i d'Activitats del Port de Tarragona. Tarragona. 2005. 114 pàg.
- SÁNCHEZ REAL, José. *Puerto de Tarragona, acontecimientos notables en su construcción (1802-1829)*. Autoritat Portuària de Tarragona. Tarragona. 1995. 334 pàg.
- ADSERÀ MARTORELL, Josep. *Joan Smith i Sinnot. Director del port modern de Tarragona (1800-1809)*. Autoritat Portuària de Tarragona. Tarragona. 1993. 84 pàg.
- HERNÁNDEZ I SANAHUJA, Bonaventura. *Historia del puerto de Tarragona, desde su origen hasta nuestros días*, edició facsímil. Autoritat Portuària de Tarragona. Tarragona. 2002. 34 pàg.
- DD.AA. *La creación y la supervivencia de las empresas industriales*. Autoritat Portuària de Tarragona. Tarragona. 312 pàg.
- DD.AA. *Creixement i organització industrial a l'arc de la Mediterrània i al corredor de l'Ebre*. Universitat Rovira i Virgili i Autoritat Portuària de Tarragona. Tarragona. 1999. 352 pàg.
- BELLIDO, Saturnino. *Apéndice. Antecedentes sobre la historia antigua y moderna del Puerto de Tarragona*. Junta del Puerto de Tarragona. Tarragona. 1986. 42 pàg. + mapa.
- ESCODA, Coia, i TOLDRA, Mercè (text), i BAYÉS, Pilarín (il·lustracions). *Petita història del Port de Tarragona*. Editorial Mediterrània. Barcelona. 1996. 16 pàg. + cronologia.

Intercanvi Universitat de Barcelona - Facultat de Geografia i Història

- *Pyrenae* núm. 36, vol. 2. Facultat de Geografia i Història - Departament de Prehistòria, Història Antiga i Arqueologia. Barcelona. 2005. 204 pàg.

Intercanvi Fundació Bosch i Cardellach

- SALA-SANAHUJA, Joaquim. *Miquel Carreras. Model, estil i autocensura a conceptes i dites*

de Martí Rialp. Quaderns d'Arxiu núm. 101. Fundació Bosch i Cardellach. Sabadell. 2006. 46 pàg.

Intercanvi Institut d'Estudis del Baix Empordà

- *Estudis del Baix Empordà* núm. 25 MMVI. Institut d'Estudis del Baix Empordà. Sant Feliu de Guíxols. 2006. 252 pàg.

Intercanvi Centre d'Estudis de Granollers

- *Ponències. Anuari del Centre d'Estudis de Granollers 2005*. Centre d'Estudis de Granollers. Granollers. 2006. 182 pàg.

Intercanvi Arxiu Municipal de Castellar del Vallès

- *Recerca* núm. 4. Ajuntament de Castellar del Vallès i Arxiu Municipal de Castellar del Vallès. Castellar del Vallès. 2005. 234 pàg.

Intercanvi Amics de l'Art Romànic

- CABESTANY I FORT, Joan-F.; MATAS I BLANXART, M. Teresa, i PALAU I BADUCELL, Josep M. *El romànic de la Vall d'Àneu*. Amics de l'Art Romànic - Institut d'Estudis Catalans. Barcelona. 2005. 255 pàg.

Intercanvi Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès

- *Annals 2003-2004*. Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès. Ripoll. 2005. 310 pàg.
- BALENT, Andreu. *Del Ripollès a la Cerdanya, guerres i revolució: Josep Mas i Tió (1897-1946), militant i guerriller*. Annals del Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès 2003-2004. Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès. Ripoll. 2006. 24 pàg.

Donatiu Biblioteca Museu Víctor Balaguer

- DD.AA. *Rafael Sala 1891-1927. L'aventura per l'art modern*. Biblioteca Museu Víctor Balaguer. Vilanova i la Geltrú. 2006. 192 pàg.

Intercanvi Universitat de Barcelona

- La presencia de material etrusco en la Península Ibérica. Universitat de Barcelona. Barcelona. 1991. 636 pàg.

Donatiu Museu d'Història de Catalunya

- *República! Cartells i cartellistes (1931-1939)*. Museu d'Història de Catalunya. Barcelona. 2006. 176 pàg.

Intercanvi Centre d'Estudis d'Altafulla

- DD.AA. *Estudis Altafullencs* núm. 30. Centre d'Estudis d'Altafulla. Altafulla. 2006. 162 pàg.

Donatiu Grup d'Estudis Sitgetans

- SAMPER, Genís. *Mn. Batlle, sitgetà i excursionista*. Grup d'Estudis Sitgetans. Sitges. 2006. 48 pàg.
- JOU I ANDREU, David; SELLA I BARRACHINA, Ventura, i VIGÓ I MARCÉ, Antoni. *La fàbrica de calçat Benazet de Sitges (1904-1959)*. Grup d'Estudis Sitgetans. Sitges. 2006. 66 pàg.
- VARÓN PÉREZ, Jordi. *El Festival de Cinema Fantàstic i de Terror de Sitges (1968-2003)*. Grup d'Estudis Sitgetans. Sitges. 2005. 40 pàg.
- ROQUETA I CAPILLA, Èric. *La Moixiganga de Sitges*. Grup d'Estudis Sitgetans. Sitges. 2004. 50 pàg.
- FORNS I FUSTÉ, Miquel. *Santa Tecla: Vaivens de la Festa Major Petita de Sitges*. Grup d'Estudis Sitgetans. Sitges. 2004. 216 pàg.
- TORELLÓ I JUNYET, Josep. *Sitges 1865-1877: Revolució, guerra i música*. Grup d'Estudis Sitgetans. Sitges. 2001. 228 pàg.

Donatiu Diputació de Tarragona

- *25 anys d'ajuntaments democràtics. Reflexions sobre el municipalisme*. Diputació de Tarragona. Tarragona. 2006. 112 pàg.

Donatiu Revista "El Temps"

- TREMOSA I BALCELLS, Ramon. *Estatut de Catalunya. Veritats contra mentides*. Eliseu Climent, editor. València. 2006. 206 pàg.

Intercanvi Grup d'Estudis Beguetans

- MEDINA, Vicente. *Primer asentamiento de los Romagosa en Cataluña en el siglo IX*. Centre d'Estudis Beguetans. Begues. 2006. 16 pàg.

Donatiu Ajuntament d'Olèrdola

- *Orfeo Moja (1947-1954)*. Parròquia de Sant Jaume de Moja. Olèrdola. 2005. 30 pàg.

Intercanvi Museu Nacional Arqueològic de Tarragona

- *Blick Mira! L'arxiu fotogràfic de l'Institut Arqueològic Alemany de Madrid*. Museu Nacional Arqueològic de Tarragona. Tarragona. 2006. 214 pàg.

Donatiu Ajuntament de Girona

- DD.AA. *Girona. Convents i monestirs, segles X-XIX*. Ajuntament de Girona. Girona. 2005. 172 pàg.
- DD.AA. *Alt lliç*. Col·lecció d'art contemporani. Ajuntament de Girona. Girona. 2006. 112 pàg.
- *Girona. Guia d'arxius, biblioteques, centres de documentació i museus*. Col·lecció Guies Urbanes núm. 10. Ajuntament de Girona. Girona. 208 pàg.
- ARNALL I JUAN, M. Josepa. *Lletres reials a la ciutat de Girona (1517-1713)*, volum III. Col·lecció documents de l'Arxiu municipal núm. 6. Ajuntament de Girona. Girona. 2005. 1.542 pàg.
- ARNALL I JUAN, M. Josepa. *Lletres reials a la ciutat de Girona (1517-1713)*, volum IV. Col·lecció documents de l'Arxiu municipal núm. 7. Ajuntament de Girona. Girona. 2005. 2.092 pàg.
- *Catàleg de pergamins del fons de l'Ajuntament de Girona*, volum I. Col·lecció documents de l'Arxiu municipal núm. 8. Ajuntament de Girona. Girona. 2005. 656 pàg.
- *Catàleg de pergamins del fons de l'Ajuntament de Girona*, volum II. Col·lecció Documents de l'Arxiu municipal núm. 9. Ajuntament de Girona. Girona. 2005. 1.338 pàg.

- *Catàleg de pergamins del fons de l'Ajuntament de Girona*, volum III. Col·lecció Documents de l'Arxiu municipal núm. 10. Ajuntament de Girona. Girona. 2005. 2.012 pàg.
- CANAL, J.; CANAL, E.; NOLLA, J. M., i SAGRERA, J. *La Girona del s. XIII. L'embranchida de la burgesia (1190-1285)*. Ajuntament de Girona. Girona. 2005. 94 pàg.
- *El Cartell de Teatre. 50 anys d'activitat teatral del Grup Proscenium. 25 anys d'ELS PASTORETS DE GIRONA*. Col·lecció Història de Girona núm. 36. Ajuntament de Girona. Girona. 2005. 116 pàg.

Aportació Ajuntament de Vilanova i la Geltrú

- ÀLVAREZ GALERA, Miquel A.; MIRÓ I AMAT, Enric; SERRA I ARNAL, Manuel, i ZURDO PELÁEZ, José L. *Notes històriques de l'Hospital de Sant Antoni Abat de Vilanova i la Geltrú*. El Cep i la Nansa, edicions. Vilanova i la Geltrú. 2005. 156 pàg.
- PUIG ROVIRA, F. X. *Vilanova i la Geltrú 1936-1939. Guerra Civil, revolució i ordre social*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona. 2005. 494 pàg.

Donatiu Fundació "la Caixa"

- PRATS, Joaquim, i RAVENTÓS, Francesc (directors); GASÒLIBA, Edgar (coordinador). *Els sistemes educatius europeus ¿Crisi o transformació?* Col·lecció Estudis Socials núm. 18. Fundació "la Caixa". Barcelona. 2005. 240 pàg.
- MEIL LANDWERLIN, Gerardo. *Pares i fills a l'Espanya actual*. Col·lecció Estudis Socials núm. 19. Fundació "la Caixa". Barcelona. 2006. 186 pàg.
- GUAL, Jordi; JÓDAR ROSELL, Sandra, i RUIZ POSINO, Àlex. *Documents d'economia "la Caixa". El problema de la productivitat a Espanya: qui és el paper de la regulació?* Servei d'Estudis núm. 1. Fundació "la Caixa". Barcelona. 2006. 56 pàg.

Intercanvi Diputació de Barcelona - Xarxa de municipis

- *Manuals. La recollida selectiva de residus a la regió metropolitana de Barcelona* núm. 11. Diputació de Barcelona. Barcelona. 2006. 184 pàg.
- *I Trobada d'Estudiosos del Foix*. Monografies 40. Diputació de Barcelona. Xarxa de municipis. Barcelona. 2005. 214 pàg.
- GONZÁLEZ MORENO-NAVARRO, Antoni. *Conservació preventiva: última etapa. Memòria SPAL 1999-2001*. Diputació de Barcelona - Xarxa de municipis. Barcelona. 2005. 276 pàg.
- *Estudis de la qualitat ecològica dels rius. La qualitat ecològica del Llobregat, el Besòs, el Foix, la Tordera i el Ter*. CD Rom. Diputació de Barcelona. Barcelona. 2003.

Intercanvi Centre d'Estudis Marítims i d'Activitats del Port de Tarragona

- *Memòria d'activitats 2005*. Centre d'Estudis Marítims i d'Activitats del Port de Tarragona. Tarragona. 2006. 84 pàg.

Donatiu Diputació de Tarragona - Servei de Cultura

- BARGALLÓ I BADIA, Josep. *Balls i danses de les comarques de Tarragona. Alt Camp i Conca de Barberà*. Diputació de Tarragona. Tarragona. 2005. 228 pàg.
- CATALÀ BENACH, Benjamí. *Bellesa rural al Baix Penedès*. Diputació de Tarragona. Tarragona. 2006. 276 pàg.

Intercanvi Associació Cultural Baixa Segarra

- FOIX, Lluís (pròleg), i ANGLÈS, Francesc (il·lustracions). *Veus i perfils de la Baixa Segarra*. Associació Cultural Baixa Segarra. Santa Coloma de Queralt. 2006. 88 pàg.

Donatiu Museu Arxiu de Montblanc i Comarca

- MESTRES SOLÉ, M. Dolors; POMARES LATORRE, Chistian, i SOLÉ MASERAS, Maties. *Museu Comarcal de la Conca de Barberà*. Museu Arxiu de Montblanc i Comarca. Montblanc. 2001. 96 pàg.

Intercanvi Associació Cultural del Matarranya

- ANTOLÍ TELLO, Susana. *Memòries d'un altre segle. Vivències d'Angelina Bel Mateu*. Memòries bajoaragonesas. 5. Associació Cultural del Matarranya. Calaceit. 2005. 168 pàg.

Donatiu Ajuntament de Sabadell

- FIGUERAS I CIFUENTES, Gisela. *Inventari de l'hemeroteca local: Publicacions periòdiques sabadellenques (1854-2004)*. Arxiu Històric de Sabadell. Sabadell. 2006. 354 pàg.

Intercanvi Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada

- PEDRAZA I JORDANA, Xavier (text), i ÀLVAREZ I MARSAL, Albert (il·lustracions). *Anoia, etimologia toponímica*. Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada. Igualada. 1997. 118 pàg.
- *Miscellanea Aqualatensia/10*. Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada. Igualada. 2002. 474 pàg.
- *Estrat* núm. 7. Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada. Igualada. 2002. 246 pàg.

Donatiu Museu Municipal de la Vila de Vila-rodona

- *Ajuntament de Vila-rodona. Museu de la Vila*. Patronat de Turisme de la Diputació de Tarragona. Tarragona. 2000. 56 pàg.
- MARTÍNEZ LARRIBA, Millan. *Les barraques de pedra seca de Vila-rodona*. Museu de la vila de Vila-rodona. Valls. 1999. 64 pàg.

Donatiu de Cossetània Edicions

- VINAIXA I MIRÓ, Joan R. *El trienni constitucional al partit de Tortosa (1820-1823). Aproximació històrica*. Cossetània Edicions. Valls. 2003. 286 pàg.
- RENYER ALIMBAU, Jaume. *Camp de Tarragona: Realitat metropolitana. Aproximacions a la problemàtica de la reestructuració de l'Administració Local a Catalunya*. Cossetània Edicions. Valls. 1999. 100 pàg.

- SANTESMASES I OLLÉ, Josep. *Riu avall. Recull d'articles (1986-2002)*. Cossetània Edicions. Valls. 2002. 126 pàg.

Intercanvi Centre d'Estudis de la Conca de Barberà

- DD.AA. *Aplec de treballs. Montblanc 2004. Homenatge a Lluís París i Bou*, núm. 22. Centre d'Estudis de la Conca de Barberà. Montblanc. 2004. 158 pàg.
- DD.AA. *Aplec de treballs. Montblanc 2005. Homenatge a Mn. Albert Palacín Artiga*, núm. 23. Centre d'Estudis de la Conca de Barberà. Montblanc. 2005. 232 pàg.

Aportació Ajuntament de Vilafranca

- *El vi i el Penedès, paisatge, cultura i qualitat de vida*. CD. Rom. Ajuntament de Vilafranca. 2006.
- *Vilafranca Capital Cultural*. Vídeo. Ajuntament de Vilafranca del Penedès. Vilafranca del Penedès. 2006.

Donatiu Caixa Penedès

- *L'Enxaneta'25. Torneig d'Hoquei base 1982-2006*. Caixa Penedès. Vilafranca del Penedès. 2006. 120 pàg.
- SOLÉ I BORDES, Joan (edició, estudi i notes a cura de). *Ramon de Penyafort. Jurista internacional del Castell de Penyafort*. Òmnium Cultural. Vilafranca del Penedès. 2005. 106 pàg.

Donatiu Òmnium Cultural

- SOLÉ I BORDES, Joan (edició, estudi i notes a cura de). *Ramon de Penyafort. Jurista internacional del Castell de Penyafort*. Òmnium Cultural. Vilafranca del Penedès. 2005. 106 pàg.
- PEYTAVÍ DEIXONA, Joan. *Catalans i occitans a la Catalunya moderna (comtats de Rosselló i Cerdanya, s. XVI-XVII)*. Òmnium Cultural. Barcelona. 2005. 422 pàg.

Donatiu de l'Entitat Municipal Valldoreix - EMD

- CORTÉS GARCÍA, Juan José (autor), i MARTÍN I BERBOIS, Lluís (col·laborador). *Valldoreix. La voluntat d'un poble*. Entitat Municipal Descentralitzada de Valldoreix. Valldoreix. 2004. 180 pàg.

Aportació Ajuntament de Calafell

- ROMEU BAYLACH, Anna. *Església neoclàssica de la Santa Creu de Calafell*. Cartipàs núm. 13. Llibres de Matricula. Calafell. 2005. 186 pàg. + CD Rom.
- SANTACANA, Joan. *Vides creuades. Cartes d'amor i de guerra*. Cartipàs núm. 14. Llibres de Matricula. Calafell. 2006. 142 pàg. + CD Rom + 6 plànols.

Intercanvi Centre d'Estudis del Gaià

- *Volem viure de la terra! Els pagesos en lluita. 1976-1979*. Vídeo. Centre d'Estudis del Gaià. Vila-rodona, s/d.
- *I Mostra d'Art. Homenatge a Cèsar Martinell*. Centre d'Estudis del Gaià. Vila-rodona. 1999. 14 pàg.
- *La Resclosa* núm. 7. Centre d'Estudis del Gaià. Vila-rodona. 2003. 148 pàg.

Donatiu Museu Nacional d'Art de Catalunya

- *Obres mestres del romànic. Escultures de la Vall de Boí*. Museu Nacional d'Art de Catalunya. Barcelona. 2004. 120 pàg.
- CAMPS, Jordi, i PAGÈS, Montserrat. *Guia Visual Art Romànic*. Museu Nacional d'Art de Catalunya. Barcelona. 2002. 134 pàg.
- MANOTE CLIVILLÉS, Maria Rosa; PADRÓS COSTA, Maria Rosa, i RUIS I QUESADA, Francesc. *Guia Visual Art Gòtic*. Museu Nacional d'Art de Catalunya. Barcelona. 2005. 206 pàg.
- CAMPO, Marta; ESTRADA-RIUS, Albert, i CLUA I MERCADAL, Maria. *Guia numismàtica*. Museu Nacional d'Art de Catalunya. Barcelona. 2004. 274 pàg.

Intercanvi Institut d'Estudis Vallencs

- *Quaderns de Vilaniu. Miscel·lània de l'Alt Camp*. Institut d'Estudis Vallencs. Valls. 1996. 68 pàg.
- *Quaderns de Vilaniu. Miscel·lània de l'Alt Camp* núm. 49. Centre d'Estudis Vallencs. Valls. 2006. 176 pàg.
- MARTÍ BAIGET, Josep. *Pere Mialet i Rabadà (1900-1968). Periodista, narrador i comedïgraf*. Institut d'Estudis Vallencs. Valls. 2005. 446 pàg.

Donatiu Observatori de la Llengua Catalana

- ESTEVE, Alfons; ESTEVE, Francesc, i TEODORO, Mercè. *El nom, la unitat i la normalitat. Informe sobre el reconeixement del català com a llengua oficial i pròpia del País Valencià*. Observatori de la Llengua Catalana. Barcelona. 2005. 138 pàg.

Donatiu Odissea

- CUSCÓ I CLARASÓ, Joan. *Els beguins. L'heretgia a la Catalunya medieval*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona. 2005. 110 pàg.

Donatiu CEIC Alfons el Vell

- *1984-2004. Vint anys del Centre Alfons el Vell*. CEIC Alfons el Vell. Gandia. 2005. 230 pàg.

Donatiu Sr. Gener Aymamí i Domingo

- RAMON I VIDAL, Jaume de. *L'excursionisme, un fet social*. Unió Excursionista de Catalunya. Barcelona. 1982. 104 pàg.
- *Miscel·lània Salvador Miralda i Oliva*. Unió Excursionista de Catalunya. Barcelona. 1995. 102 pàg.

Intercanvi Institut d'Estudis Empordanesos

- *Annals* 2005 núm. 38. Institut d'Estudis Empordanesos. Figueres. 2005. 416 pàg.

Aportació Ajuntament de Sitges

- MATEOS AYZA "FALE", Rafael. *Història de Garraf*. Departament de Premsa i Comunicació

de l'Ajuntament de Sitges. Sitges. 2003. 288 pàg.

Donatiu Vilatana

- BENNETTS, Esthela (text), i VÁSQUEZ ARELLANO, Fortino J. (dibuixos). *Juanita*. Vilatana, CB. Vilafranca del Penedès. 2006. 28 pàg.
- CUBILLOS, Jordi (text), i CASAS, Maria (dibuixos). *Tocat pel foc*. Vilatana, CB. Vilafranca del Penedès. 2006. 28 pàg.

Donatiu Consell Comarcal del Garraf

- *Deu anys després del Pla de dinamització del patrimoni del Garraf*. Quaderns de Patrimoni del Garraf núm. 1. Consell Comarcal del Garraf. Vilanova i la Geltrú. 2004. 50 pàg.

- *La xemeneia monumental de la Generalitat a la gran sala de festes del Palau Maricel de Sitges*. Quaderns de Patrimoni del Garraf núm. 2. Consell Comarcal del Garraf. Vilanova i la Geltrú. 2005. 50 pàg.
- *La col·lecció d'art contemporani del Museu Víctor Balaguer*. Quaderns de Patrimoni del Garraf núm. 3. Consell Comarcal del Garraf. Vilanova i la Geltrú. 2005. 50 pàg.
- *El Consorci del Patrimoni de Sitges: 10 anys de treball patrimonial*. Quaderns de Patrimoni del Garraf núm. 4. Consell Comarcal del Garraf. Vilanova i la Geltrú. 2006. 42 pàg.

Fins al 28 d'agost del 2006

PERSONES AL SERVEI DE PERSONES.

Som **Caixa Penedès**,
amb un gran equip de professionals
i més de 620 oficines.

T'oferim un servei amb les
tecnologies més avançades
i productes amb les solucions que
s'adapten a les teves necessitats.

La nostra finalitat última és estar

sempre molt a prop teu

i reinvertir en benefici de la societat.

*L'Obra Social de Caixa Penedès
amb la cultura*

Caixa Penedès
Obra Social